

1975 | 3

**A szocialista kultúra
mindennapjairól**

A felnőttoktatás jelenidőben

**Próbafúrások-beszélgeté-
sek a művelődésről**

Cigányok

**Erdős István, Boronyai Tamás
próza írása, Győri László,
Niklai Ádám verse**

**A Szőnyi-partizáncsoport
történetéhez**

**A kommunista párt tömeg-
kapcsolatainak kérdéséhez**

Egy munkásszínpad jövőjéért

**Az 5. Salgótarjáni Tavaszi
Tárlatról**

Pedagógiai Napok, '75

PALÖCFÖLD

Több évtizede már, hogy mindenévi ünnepeink sorában ott van a Könyv is – életünk el nem feledhető, rangos eseményeként. Pedig időről időre új és új technikai eszközök léptek porondra, hogy megtörjék a Könyvnek a kultúra közvetítésében kialakult hatalmát, s egyesek már az írott szó temetéséről is suttoztak, mondván, hogy emelkedőben az új csillag, a Marconi nevével jelzett ismeretközlő lehetőségek (rádió, televízió stb.) áradata elmossa Gutenberg „avult” találmányát.

A Könyv azonban fittyet hány az efféle pesszimizmusra, s nemhogy állja a vihart, de pozíciói egyre kedvezőbbek. Egyértelműen bizonyítható ez akár a könyvkiadás, a könyvesboltok, könyvtárak növekvő forgalmát mutató statisztikai adatokkal is. S lehet-e vajon szebb biznyságunk arról, hogy a mai ember szellemi érlelődésében egyre rangosabb szerepet játszik a Könyv, mint éppen a minden június eleji ünnepi hétl A biznyságot pedig nem az jelent, hogy e hét napig tartó látványsorozat milyen közvetlenül ki-

TÁRSADALOMPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

mutatható sikerrel zárul, hanem az ilyesfajta ünnep létezésének már pusztán tényével is. Mert az ünnep az ápoló szeretet és megbecsülő tisztelet külön ajándéka, az ápoló szeretet és megbecsülő tisztelet kinyilvánításának egyedi alkalmá, ami mögött azonban természetesen húzódik meg a köznapi alkalmak sorozatának „mögöttes tartománya.” (Ahogyan például a munka ünnepe is csak akkor, ott és azok számára igaz ünnep, ahol, amikor és akik keresik, meglelik és magasba mutatják a munka és az ember harmónikus lényegi együvé tartozását a mindennapokon.)

A Könyv tehát állja a vihart. S fel kell tennünk a kérdést: valóban, milyen varázssos hatalma folytatni marad első barátaink egyike az összembeni értékek áthagyományozására alkalmas (modern) eszközök sokasodása és népszerűsödése korában is.

Az ókori mondás időt álló bölcsessége szerint: a szó elszáll – az írás megmarad. Lehet, hogy ez az igazság adja meg a választ? Igen, talán ez az írott szónak leginkább megkülönböztetően embert segítő tulajdonsága. Hogy a lapokon testet öltött ismeretek megőrizhetők, a személyiségnek legmegfelelőbbben tárolhatók, rendszerezhetők, s idézhetők vissza. Figyelmeztetően fontos ez, hiszen emberi előrehaladásunk záloga nem az ismeretek egyszeri (bármekkora terjedelmű és mélységű) befogadásában rejlik, hanem azok elmélyedő, önismeretet fejlesztő elemzésében és alkotó tudással „kötvasztásában”. A Könyv és az ember barátságát feltétlenül ilyen irányban kell tehát erősíteni, mert egyet kell értenünk Tökei Ferencel abban, hogy „... írni-olvasni ugyan mindenki tud, és sokan olvasnak is, csak hogy igen sok ember nem tudja még, hogy mit olvas, nem érti kellőképpen... ez nem feltétlenül (sőt az esetek túlnyomó többségében általában nem) az egyes ember hibája, hanem például a könyv hibája is lehet.” Akkor válik tehát igazán bensőséggé barátságunk a Könyvvel, ha az állandó „kézfogás” jóvoltából is elérünk „egy olyan társadalmi állapotot, amelyben nemcsak hogy elvileg nincs senki elzárva a kultúra nagy értékeitől – ez a helyzet a felszabadulás óta –, hanem ahol valóban végbemegy a folyamat: az emberi kultúra megszilárdul az egyes emberekben, valamennyiünkben, szokásunkká válik, moccani nem tudunk nélküle, élni nem tudunk nélküle; dolgozni, jobban dolgozni nem tudunk nélküle.”

Az otthonok könyvespolcain sokasodnak a könyvek – diákok, munkások, értelmiségiek vallanak erről. Kellte van a Könyvnek. (A kultúra egynemű munkásai, akik megszokták, hogy a művelődést látható formák, kimutatható tények szerint mérjék, némi bizalmatlansággal is szemlélik e négy fal közé húzódó tevékenységet, mondván, mi a bizonyosság arra, hogy a Könyv többé vált egyszerű díszítőelemnél.)

Az ünnepi könyvhét megyei megnyitó ünnepségén vettem részt: az ünnepséget egyik kiemelt nagyüzemünk ebédlőjében rendezték meg. Balsejtelmekkel érkeztem, csekély részvételre, kényszeredett arcokra, „idegen ez nekem” toporgásra számítva... A terem percek alatt megtelt, s már a kezdetkor olyan forgalma volt a helyi könyvtáraknak, hogy sürgősen könyvtutánpótlásért kellett futniuk. S ez is egy jelzés arról, miben áll ma és merre tart a mai ember és a Könyv barátsága.

Kassai-Végh Miklós

1975 | 3

TARTALOM

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

3. A szocialista kultúra mindennapjairól
Beszélgetés Dr. Vonsik Gyulával, a TIT főtájtikrával
(Sulyok László)
4. Pádár András: Próbafúrások
7. Dr. Szalánczay György: A felnőttoktatásról jelenidőben
9. Kő-Szabó Imre: Cigánysoron
11. G. Kiss Magdolna: Nehéz úton
12. Szokács László: Alakult: 1887-ben

SZÉPIRODALOM

15. Győri László: Kisvárosi feliratok
15. Niklaj Ádám: Bakter-rigmus
15. Erdős István: A házörző
17. Boronyai Tamás: A készlet ára

HAGYOMÁNY

19. Lakos György: Látogatóban
20. P. A.: A tanú
22. Dr. Szomszéd Imre: Balassagyarmat politikai viszonyai (1945–47)
25. Dr. Bandur Károly: A kommunista párt tömegkapcsolatai Nógrádban (1957–62)

KÖRKÉP

27. Tallózás az Ünnep ürügyén (Csongrády Béla)
28. A felszabadult Nógrád megye 30 éve (S. L.)
28. Pedagógiai Napok, '75 (Gordos János)
28. 5. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat (Horváth György)
30. A gobelin „szolgálatában” (Czinke Ferenc)

X

A címdoldalon Pásztor Gábor Ablak, a hátsó borítón Kő Pál Anyám könyvei című munkája.

PALŐCFÖLD

TÁRSADALOMPOLITIKAI IRODALMI MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSUGYI OSZTÁLYÁNAK LAPJA
Megjelenik kéthavonta

Felelős szerkesztő: Végh Miklós. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14–13. Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Vida Edit. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben, és a posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215–96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 5 Ft, előfizetési díj fél évre 15, egy évre 30 Ft. Megjelenik kéthavonta. Kéziratokat és rajzokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

75.10728 N. m. Ny. St.
Index: 25.925

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

A szocialista kultúra mindennapjairól

— Vonsik elvtárs, Ön hosszabb ideig tevékenyen vett részt Nógrád szellemi életének irányításában, formálásában, s a Palóc-föld 1960-as első számának bevezetőjében rövid áttekintését adta megyénk kulturális életének, vázolta fejlődésünket. Miben méri ma Nógrád fejlődését?

— Ha 1945 előtt leírták — mert leírták! —, hogy Nógrád megye szellemileg az ország legsötétebb területei közé tartozik, akkor — azt hiszem — ma éppen az ellenkezőjét kellene mondani. A szellemi, a kulturális előrehaladás — szélesebb értelemben is — nagyon nagy utat tett meg az elmúlt 30 évben. Az 1960-as évek elején felvetődött, hogyan lehetne Nógrád megyében meggyorsítani a kulturális haladást. Elég éles viták folytak erről. Az egyik vélemény szerint például olyan felsőoktatási intézményt, szellemi centrumot kell Salgótarjánban létrehozni, amely kisugároz onnan az egész megyére. Én viszont azoknak az álláspontját képviseltem, akik szerint attól, hogy van-e felsőoktatási intézményünk vagy sem, meghatározóan nem függ semmi. Attól már annál több, hogy rendelkezünk-e a kulturális forradalom mozgásba lendüléséhez szükséges szellemi és mozgalmi tőkével. Annak a nézetnek adtam tehát kifejezést, hogy sok értelmiségi kell, akiket fel lehet hasznosítani, s ez az erő — központi bázis, vagyis intézmény nélkül is — gyorsan meg tudja változtatni a Nógrád megyéről terjesztett különféle nézeteket. Én azt hiszem, a történelem kicsit ezt az álláspontot igazolta: az utolsó másfél évtizedben Salgótarján és a megye kulturális szempontból is felhívta magára a figyelmet. Mivel? Azzal, hogy egyre korszerűbb termékeket dobott piacra, végrehajtott, illetve végrehajt egy városrekonstrukciót, amelyben akarva-akaratlanul benne van egyfajta kulturális haladás is. Nógrád mint szellemi értékeket termelő megye is megjelent az országban és a köztudatban. Elkészítette a négykötetes megyei monográfiát, számos kiadvánnyal gazdagodott. Mindezek tények és biztosítékok. S a kulturális forradalom a tettekben jelentkezik.

— A szocialista társadalom építése idejéről beszélünk, s újra meg újra találkozunk a szocialista kulturális forradalom fogalmával. Mit takar tulajdonképpen ez a fogalom?

— Mielőtt a kérdésre válaszolnék, tegyünk egy kis visszapillantást, s nézzük meg, hogyan értelmeztük korábban ezt a fogalmat. Csaknem két évtizeden keresztül a kulturális forradalmat nem az elmélet, hanem a köznapi, mindennapi gyakorlat oldaláról vizsgáltuk. A felszabadulás pillanatában kapott kulturális örökségből indultunk ki, ebből következtettük ki feladatainkat, amelyek megvalósítása tulajdonképpen egy történelmi mulasztás bepótlását jelentette. Például: az iskolák mindenki számára való hozzáférhetővé tétele, az analfabétizmus leküzdése, és így tovább — demokratikus követelések, amelyek a mi kulturális forradalmunk terminológiájába és gyakorlatába mint szocialista követelések kerültek. A kultúra demokratizálódása, a kulturális forradalom fogalma a mi egész tevékenységünkben úgy keveredett össze, mintha egy és ugyanazon dolog, egy és ugyanazon időszak feladata lenne. De azokban az országokban — például Csehszlovákiában —, ahol a polgári demokrácia győzött és hosszabb ideig létezett, egy sor, az említettekhez hasonló feladatot megoldottak. Nekünk tehát először azzal a kérdéssel kellett szembesíteni magunkat, hogy mit is értünk kulturális forradalom alatt, honnan kezdődik, milyen demokratikus feltételek megteremtése szükséges hozzá. Amikor ezt megtettük, derült ki, hogy egy sor dolgot most kezdünk helyesen értelmezni, új koncepció alapján.

Mi ennek a koncepciónak a lényege? Felismertük, hogy a szocialista kulturális forradalom nem több és nem kevesebb, mint az emberek alkotó képességének kifejlesztése, az emberi tevékenység alkotóvá tétele. Másik kérdés: ez a folyamat mennyiségekkel vagy

csak minőséggel írható-e le? Mert amíg olyan kérdésekről beszélgetünk, mint a kultúra értékeinek hozzáférhetővé tétele, addig könnyű a dolgunk. De amikor már azt keressük, hogyan változott meg az ember életében a kultúra szerepe, akkor azt csak számokkal már nem jellemezhetjük. Tulajdonképpen ez az egész kulturális folyamatnak, kulturális haladásnak a lenini felfogása. Itt tehát a kultúra szerepének, társadalmi helyének, a vele kapcsolatos szemléletünknek a megváltozásáról van szó, amely csak áttételesen írható le. Azt mondom például — de az emberi tevékenység bármelyikére (életmódra, politikai, közéleti tevékenységre stb.) vonatkoztathatom —, hogy az ember legfontosabb élettevékenysége a munka, s akkor a művelődés felé közelítve azt kell keresnem, hogy mi újat jelent ebben a folyamatban a kultúra, mennyiben vált a legfontosabb emberi tevékenység alkotóvá. Mert amennyiben erősödött, amennyiben az ember számára valóban élettevékenységgé vált az alkotói mozzanat (s így lett más a munka, mint harminc évvel ezelőtt volt), annyiban és ott van jelen benne a kultúra. A munkával szembeni követelményeket három síkon lehet megfogalmazni: mindig többet, mindig jobbat és mindig szebbet kell termelni. Amíg csak a „mindig többet” hangsúlyozzuk, addig ez csak mennyiségi közelítés. De ha a „jobbat” — és még inkább a „szebbet” — is felvetem, akkor az már új minőségű követelmény, amely az emberi képességek valamiféle pluszát kéri számon, az esztétikum törvényei szerinti alkotás igényéből következően. A kultúrának ebben van a nagy szerepe.

— A kultúráról ma még — s ez eléggé általános — valamiféle misztifikáló elképzelések vannak forgalomban, amik szerint a kultúra fogalomkörébe csak a művészetközeli szellemi javak tartoznak.

— Ha valahol megjelenik ez a szó: kultúra, manapság még valóban hajlamosak vagyunk pusztán az efféle szellemi értékekre gondolni. Az ember egész gondolatrendszerébe automatikusan ilyesfajta fogalomsor „ugrik be”, mint irodalom, könyv, színház stb. De mi volna, ha olyasmi is „beugrana”, mint — teszem azt — a szervezés, az igazgatás, a termelés, a fogyasztás, a politikai munka kultúrája. S mindez természetesen, mint az ember létével természetesen kapcsolatos dolog. Mert a gyakorlatban sincs a tevékenységektől elválasztva. A kultúra az emberben, a tetteiben van jelen, és nem ruhaként az emberen. S ez nagyon lényeges. Én azt szeretném, ha a kultúra természetes eleme lenne fogalomrendszerünknek, és nem valami külön, szép, fennkölt dologként értelmeznénk. Ehhez nyilvánvalóan olyan változás kell, ami hosszú, szívós munka eredménye lehet. Azt szoktam mondani: akkor lesz rendben minden, ha majd már nem tiszteljük, hanem szeretjük a művészetet és a tudományt, ha nem felnézünk rá, hanem magunkévá tesszük; ha nem úgy tekintünk fel rá, mint amit mások művelnek, hanem úgy, hogy azt magunk is csináljuk. Vagyis: amikor a kultúra természetes részünké, énünké vált.

— Vonsik elvtárs említette a kultúrával kapcsolatos szemléletünk megváltoztatásának szükségességét, amely végül magát az embert változtatja meg, lehetővé téve számára önmaga megvalósítását. Milyen lesz tehát a jövő embere?

— Jelen pillanatban, a társadalom fejlettségéből adódóan, még ott tartunk, hogy az emberek többségükben nem a képességeik szerint helyezkednek el a társadalmi munkamegosztásban. Ez még egy darabig így is lesz. De a perspektíva az, hogy az ember képességei — s minden emberben van képesség — és a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye közelebb kerülnek egymáshoz. Viszont amíg nem esnek egybe, addig az emberek saját magukat elsősorban a munka által, a munka-alkotás értelmében tételezik, fejlesztik. Figyelje meg, az emberek mindig szakmájuk oldaláról közelítenek a problémához. Ezen kívül azonban minden embernek többféle képessége, adottsága, vonzódása, érdeklődése lehet, amit — ha szabad képletesen fogalmaznom — külső gyűrűként épít az előbbi köré. Itt társadalmilag már nagy egybeesések lehetnek, de ezzel együtt sincs, hogy ez mindenkire egyformán érvényes lenne. Csak egy-

egy embercsoportra, melyeknél már el lehet tekinteni a munkamegosztásban elfoglalt helytől.

Most a kérdésre válaszolva. Amiben hiszek: a jövő emberei olyan sokoldalúan fejlett, magasan művelt, kulturált emberek lesznek, akiknek a kulturáltsági szintje azonos lesz, de a kulturáltságuk tartalma nem. Van ennek a folyamatnak egy egyszerű dialektikája. A társadalmilag felfogott tudás valamennyiünk tudása, akik ebben a társadalomban élünk. Az én tudásom ebből nem a tudás kezdete és vége, az én képességem és készségem nem a képesség és készség eleje és vége, hanem a más emberekével együtt teljes egésznek csak alkotórésze. Ebből következik, hogy együttesen, tudásunkat, képességeinket és készségeinket összeadva, készek vagyunk a társadalom előtt álló feladatok megvalósítására. Itt nem arról van szó, hogy mindenki ugyanazt adja (hiszen azzal nem leszünk egészek), hanem arról, hogy különböző dolgokat adunk össze ahhoz, amire szükségünk van. A jövőben ezért kell mindenkinek (de nagyon!) értenie ahhoz, amit csinál, hogy az így összeadott dolgokból nagy társadalmi hozzáértés legyen. Ez a fajta összeadás azonban azonos nemű, azonos világnézet, ideológiai értékrendszer talaján álló dolgokat tételez fel. Az ideológia, a világnézet kérdésében tehát azonos nevezőre kell jutnunk. A sokoldalúság kérdése pedig, azt hiszem, akkor kerül a helyére, ha azt mondjuk, hogy az ember saját képességeit lesz képes fejleszteni. Tehát egy olyan társadalomba fogunk eljutni, amely lehetővé teszi az ember számára sokoldalúsága — vagy inkább mindenoldalúsága, benne szunnyadó tehetsége — kifejlesztését.

— *Hogyan képzeljük el a változást és eredményeit?*

— Úgy, hogy az ember gondolkodását egyre inkább tudományos alapokra helyezzük. Engels mondta a Feuerbach-tézisekben, amikor a filozófiák közötti különbségekről beszélt: minden eddigi filozófiánk a megváltoztatást tűzi ki célul. A megváltoztatáshoz pedig mindenképpen ismernünk kell annak természetét, törvényszerűségeit, amit meg akarunk változtatni. A szocializmus a nagy tömegek tudatos tevékenységén, a tudatosságon felépülő társadalom. Az embert pedig tudatos lényé elsődlegesen — anélkül, hogy a művészetek humanisztikus átalakító jelentőségét kétségbe vonnám — a tudomány teszi. Ebből következik a feladat, hogy az embert a jövőben még jobban kapcsolatba kell hozni a tudománnyal. Az indítás szempontjából ennek alapvetően két módja lehetséges. Az egyik, amit az iskola csinál: tiszta formájában tanítjuk meg a tudományt. Másik módja a meglevő emberi gyakorlat oldaláról történik. Például azt mondjuk: ezt csináljuk, így csináltuk, de holnaptól kezdve már emígy csináljuk. Ebben a folyamatban az ember együttesen ismeri meg az elméletet és a gyakorlatot.

— *Korunk köztudottan nemcsak a szocializmus, hanem a tudományos-technikai forradalom kora is. A tudomány meghatározza az ember minden tevékenységét, közvetlen termelőerővé válik. Ez a jelenség tapasztalható a fejlett tőkésországokban is. Vajon beszélhetünk-e ott is a kulturális forradalomról?*

— A tudományos-technikai forradalom valóban nemcsak a szocialista országokban, hanem a kapitalista, sőt a nemzeti kapitalizmus útjára lépő fejlődő országokban is egyre jobban érvényesül. Ez egy világot meghatározó tényező, amelynek természetesen vannak egyformán érvényes jellemzői. De csak a termelőerők vonatkozásában, és nem a termelési viszonyokéban. Például a számítógépek vagy a kemizálás nagyobb szerephez jutása növekvő ismereteket követel az embertől, hat a gondolkodásra mind a szocialista, mind a kapitalista környezetben. Tulajdonképpen ennek alapján született egy eléggé elterjedt és veszélyes elmélet, mely szerint az emberi kultúra fejlődésében lezárult az a szakasz, amikor a kulturális forradalom lényegét az ideológia határozta meg. Képviselői azt állítják, hogy ma már nem lehet beszélni szocialista és nem szocialista kulturális útról, mivel azt az összemérési folyamatok határozzák meg.

Mi ennek az elméletnek alapvető tévedése? Az biztos, hogy történelem által feltett kérdésekre mindkét társadalmi rendnek válaszolnia kell. A termelőerők fejlődése mindkét oldalon felveti a tudományos-technikai forradalom kérdéseit, amelyeket meg kell oldani. De hogy ezeket a kérdéseket, feladatokat hogyan oldják meg, milyen nagy tömegek bevonásával, milyen gyorsan, kinek a kárára és kinek a hasznára, az mindig a termelési viszonyoktól függ. Ezeket a válaszadásnál nem lehet kikapcsolni. Mert más a kapitalista kizsákmányoláson alapuló termelési viszony és más a szocialista. Általuk, de értem — mondja a tőkés. Itt tehát nem lehet azonos kulturáról, kulturális forradalomról beszélni. Az ideológiai válaszadást ebben a kérdésben nem lehet kikapcsolni, és pusztán csak a technikai, gazdasági szemléletet érvényesíteni. Ez alapvetően hamis út.

Nekünk a kulturális forradalomról szólva abból az egyszerű lenini mondásból kell kiindulni, amely összes műveinek készülő 51-ik kötetében lesz olvasható: proletárkultúra egyenlő kommunizmussal. Ami azt jelenti — mert mi Magyarországon még a szocializmus építésénél tartunk —, hogy a kulturális haladás a szocializmus gyakorlati tetteiben van jelen, mindenben. Hogy ebben milyen eszközöket használunk, és milyen ütemet diktálunk, az a társadalom fejlettségétől, az objektív és szubjektív feltételektől függ. Mint minden forradalom, a kulturális forradalom is csak a legszélesebb tömegek aktív tevékenysége útján valósul meg, ami elsősorban mozgalmi jellegű munkát, részvételt, tevékenységet igényel. Nem véletlen tehát, hogy a párt — különösen az utóbbi években — sorra vette vizsgálat alá a kultúra különböző területeit, és határozta meg a tennivalókat. Mert nincs más út, csak ez az egy vezethető feladataink kivánt, gyors megoldásához. A kultúra ügyét — a szocializmus forradalmi céljából kiindulva — politikai mozgalmi feladattá tesszük és ennek rendelünk alá minden egyebet. A feladat nagyságából következik, hogy ez nem kevés ember dolga, hanem komplex, össztársadalmi mozgás, amely az emberi tevékenység valamennyi ágát átfogja, az emberek egészére kiterjed, sokoldalú, a valóság által befolyásolt, a valóság által támasztott igényekből és ezek felismeréséből fakad.

Sulyok László

Próbafúrások

Műveltebb társadalmat akarunk. Társadalmi, gazdasági fejlődésünk felkészültebb, sokoldalúan művelt embereket követel. Kulturális forradalmunk eddigi eredményei elismerésre méltóak, de jelentős azok száma, akik műveltsége, kulturális igényei elmaradnak attól, amit a társadalom ki tudna elégíteni, s még jobban elmarad attól, amit a társadalmi fejlődés megkövetel. Segíteni akarjuk a művelődés ügyét, hogy a rendszeres és tartalmas művelődés a tömegek életvitelének szerves részévé váljon. Mert korunk, a forradalmi változások

kora, s a változásokat el lehet szenvedni, de az ember e változások tudatos, cselekvő részese is lehet. Ezt az dönti el, hogy az emberek mennyire képesek belső szükségletükké, életmódjuk és életfelfogásuk szerves részévé tenni az új szocialista kultúra elsajátítása iránti igényt. Erre kényszerít a ma és a holnap; de vajon kényszerít-e mindenkint.

★

GÁSPÁR MIHÁLY, művezető, 30 éves. A Salgótarjáni Kohászati Üzemek hengerművének lakatos részlegét irányítja. A gyár egyik legkorszerűbb termelőüzemének mechanikus karbantartásáért, zavartalan üzemeléséért felel. 42 munkás tartozik a keze alá.

— Művelt embernek tartja magát?

— Igen is, meg nem is — válaszol. — Ha ahhoz viszonyítom magam, aki tölem kevesebbet tud, akkor igen, ha viszont egy tudóshoz mérem magamat, akkor már nem...

— Ön szerint a műveltséget az határozza meg, hogy valaki segédmunkás vagy professzor?

Kicsit töpreng, azután megfogalmazza a választ:

— Ahhoz, hogy valaki professzor legyen, előbb műveltséget, helyesebben kellő tudást kell szereznie, egyébként nem lehetne egyetemi tanár. Azonban a segédmunkás is lehet művelt ember, hiszen a műveltség

nem pusztán csak a megszerzett ismeretek birtoklása. Egy általános iskolát végzett segédmunkás is lehet művelt ember, ha nem is végez középiskolát vagy egyetemet, viszont érzékeny marad a kultúrára.

— Elfogadom, hogy nagyon fontos a kultúra iránti érzékenység, azonban hiába érzékeny valaki, ha nem sajátította el a ismereteket — mondhatnám: módszereket — a gyorsan fejlődő kultúra befogadására. Erről mi az ön véleménye?

— Nem a vitáért mondom, de ismerem kétékezi munkásokat, akik csak az általános iskolát végezték el, mégis műveltek. Az igaz, hogy nem ismerik a görög irodalmat vagy a római jogot, de fegyelmeztettek, tisztességesen és szakértelemmel végzik a munkájukat, van véleményük a közéletéről, és szívesen áldoznak szabad időt a közösetért. Ez az idősebb korosztály, amelyre már nem vonatkoztatható a párt programnyilatkozatának egyik kitétele, miszerint: „Általánossá kell tenni a felnövekvő nemzedék középfokú iskolázottságát”. Ez a nemzedék a gyakorlat középiskoláját járta ki, sőt sokan a gyakorlat, az élet egyetemét. Azt viszont elismerem, hogy a fiataloknak kell a középiskola.

— Ön meddig jutott?

— Gépipari technikumot végeztem, itt Salgótarjában...

— Ön vezető, úgy érzi, hogy a jelenlegi beosztásához ez a végzettség elegendő?

— A végzettség, az igen, de a tudás előbb-utóbb kevés lesz — mondja. — Ezért kell rendszeresen karbantartani, akár csak a termelőberendezéseket. Gyakran forgatom a szakkönyveket, s igyekszem megismerkedni minden újjal, ami a közvetlen munkaterületemet érinti.

— Szeret olvasni?

— Igen, s nemcsak — vagy nem elsősorban — szakkönyveket. Mivel a feleségem is szeret olvasni, már összegyűjtöttünk vagy öt-hatszáz kötet könyvet. A könyv szeretetére neveljük a kisfiunkat is, aki most végzi az első osztályt.

— Miért olvas?

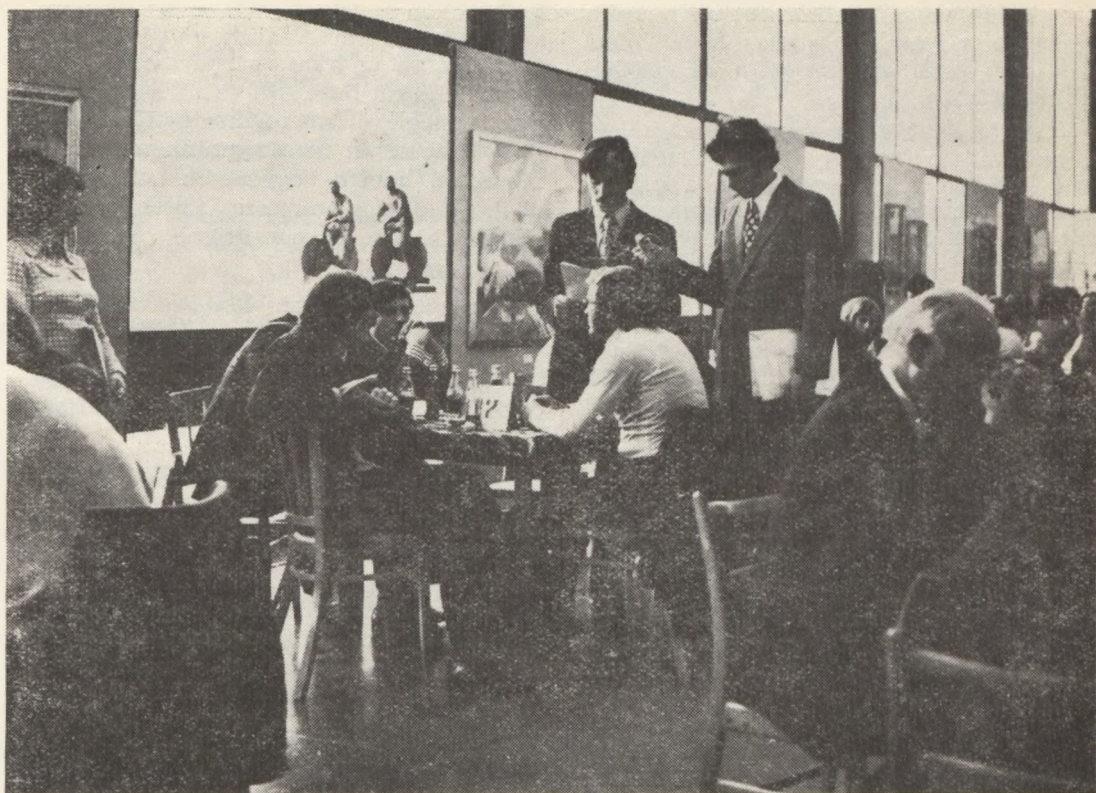
— Valószínű, nem azt válaszolom, amit vár tőlem. Nagyon gyakran a szórakozásért. Tehát nem úgy ülök le olvasni, hogy most azért olvasok, mert meg akarok ismerni egy kort a regényből, hanem mert érdekel a regény története. Persze közben megismerem a kort, meg sok mindent — de szórakozva. Nagyon szeretem például az életregényeket.

— Televíziójuk van?

— Igen. Rendszeresen nézzük is, mert házon kívüli szórakozásra nem vállalkozhatunk a gyerek miatt. Ebben a rendszerességben azonban igyekszünk szigorúan válogatni. A filmeket rendszerint megnézzük, én például minden gyári riportműsort. A feleségem a Deltát kedveli. Nem véletlen, hiszen a kórházban dolgozik, diétásnővér.

— S ha a kisfiú idősebb lesz?

— Ismét járunk színházba, s szeretnénk valóra váltani egy nagy vágyunkat...

— Mi az a vágy?

— Megismerni az országot. Különösen a népi építészetet. Bejárni a vidéki muzeális értékeket...

— Úgy érzi, ez hiányzik a műveltségéből?

— Nem tudom, nem érzem, de tetszik. Rése a műveltségnek, bizonyos, de a munkámban nincs rá szükségem. Inkább csak a életemet gazdagítja. A munkámhoz sokkal inkább kell a politika, a gazdaságpolitika ismerete. Hogy értem a napi kérdéseket, de meg is értessem az embereimmel. És vitaképes legyek velük, ha erre kerül sor. Ezért is végeztem el a Marxista—Leninista Esti Középiskolát.

— Megérti magát a munkásokkal?

— Igen. Jó kis gárda a miénk. Többségében szakmunkások — néhányan két szakmát ismernek és tudnak —, s jó néhányan betanított munkások. Szakmunkásaink közül számosan megoldják a legbonyolultabb feladatokat is, mert a helyzetek rákényszerítik őket, de az elméleti munka már nehezebben megy.

— Szocialista brigád?

— Szocialista brigádban dolgozunk, s becsülettel teljesítjük vállalásainkat a termelésben. De a tanulás, az életmód nehezen alakul. Nem jut rá idő, mindenki megy a maga dolga után...

— Nem lehet kialakítani baráti kört?

— Éppen a nagy rohanás miatt nincs kialakult, összeszokott baráti kör. De talán jó is, mert az állandó baráti körben a téma is állandó...

★

NÉMETH PÉTER, gépészmérnök. Négy évvel ezelőtt végzett Miskolcon, a vállalat ösztöndíjasaként. A 27 éves szakember a

számítógéppontban kezdte a pályafutását, jelenleg a munkaszervezési csoport vezetője. Ő a fiatal műszakiak és közgazdászok tanácsának titkára, s egy alapszervezetnek a KISZ-titkára.

— Ön éveket töltött Miskolcon, az ország második városában, sokkal jobb kulturális, művelődési lehetőségek és körülmények között, mint itthon Salgótarjában. Hogyan ítéli meg az itthoni helyzetet?

— Ne hasonlítsuk össze a két várost, mert torz képet kapunk. Annyi bizonyos, hogy egy nagyvárosban meghatározó szerepet játszik a fejlődésben a helyi kultúra. Ennek a léte viszont részben a hagyományokon múlik, részben azon, hogy vannak-e kisugárzó intézmények a városban és milyen az értelmiség. Lehetőségeink már vannak, csak nem hasznosítjuk ezeket. Valahogyan nem tud meghonosodni az a fajta klubélet, ami az egyik alapja a közösségi kultúrálódásnak. Jónak tartom a TIT-ben működő értelmiségi klubot, azonban az orvosokon kívül más értelmiségiek ritkán látogatják.

— Véleménye szerint oda kellene járni a jogászoknak, a pedagógusoknak vagy a közhászoknak is?

— Ne így fogalmazzuk meg, hogy oda! Oda is. Lehetne máshová is, ha lennének klubok. De nincsenek. Pedig jó lehetőséget kínál a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat a modern székházával, esetleg a József Attila Megyei Művelődési Központ, de itt van a közvetlen közelünkben a Kohász Művelődési Központ, vagy a Technika Háza, amely egyébként is ilyen célt hivatott szolgálni. A Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége székház hiányában kevésbé tudja kifejteni a hatását. A különböző egyesületek a szigorúan vett szakmai érdeklődésnek megfelelően zártak, a tevékenységük az érdekelt szakemberek szűk körére korlátozódik. A klubélet nyitottabb, s lehetőséget nyújt a barátkozásra, szórakozásra is.

— Tehát vannak lehetőségeink és még-sincsnek. Ebben az esetben hogyan oldja meg egy fiatal értelmiségi a művelődési problémáit?

— Előbb azt kellene tisztázni, hogy vannak-e ilyen problémák a fiatal értelmiségi körében, s milyenek ezek a problémák. Az ismeretségi, baráti körömből tudok kiindulni. Nos, vannak ilyen gondjaink. Ezek a gondok azonban nem a lehetőségek miatti gondok, még ha szűkösek is a lehetőségek. Mert Salgótarjánban lehet járni színházba, moziba — filmeket is lehet látni —, lehet sportolni, szórakozni. A legnagyobb akadály az idő. A legtöbb ember nem tud gazdálkodni az idejével...

— Ezt magára is vonatkoztatja?

— Sajnos, igen. A munkahelyi elfoglaltságom igen sokirányú, sok mindenben kell felelősséggel dönteni. Ez belső feszültségeket okoz. Nyilván a nagyobb rutin kialakulásával ez megszűnik. A nyugodtabb kilátások ellen hat azonban a kibontakozó tudományos-technikai forradalom. A fejlődéssel együttjár a részterületek bővülése, s így egy-egy problémát sokoldalúan kell vizsgálni. Ez pedig elképzelhetetlen a szakadatlan szakmai önképzés — vagy tanfolyami továbbképzés — nélkül. Az ember magánéletébe betört a szakirodalom s egyre nagyobb helyet követel...

— Tapasztalataim szerint a fiatal műszakiak nem csinálnak lelkiismereti kérdést a szakirodalom olvasásából.

— Igen. Valóban. Nem tudom, miért. Engem például idegesít, ha nem tudok valamit, s nem nyugszom, amíg választ nem talállok a problémámra.

— Szépirodalmat is olvas? Pontosabban, jut-e ideje a szépirodalommal ismerkedni?

— Ritkán jut rá időm, pedig szeretek olvasni. A könyvek iránti szeretetre neveltem a környezetemet is. Az olvasási vágy felkeltésében sokat segít a KISZ-alapszervezeti olvasómozgalom. Többen elolvasnak egy könyvet, s egy-egy beszélgetés keretében megvitatjuk. A vitakozás az, amiben a legjobban lehet célt érni.

— Egyáltalán ju-e ideje szórakozásra, vagy mindig a komoly dolgok érdeklik?

— Valószínű jutna idő szórakozásra is, csak jobban kellene gazdálkodni az idővel. Alighogy megoldok egy feladatot, másik három vár a megoldásra. Persze nemcsak a közvetlen beosztásomból adódó munkák, hanem a társadalmi funkciókkal együttjáró feladatok is...

— Ennyire leköti a KISZ-alapszervezet és a fiatal műszakiak és közgazdászok tanácsa?

— KISZ-titkár most lettem, s az FMKT-ban sem régen tevékenykedem. De nemcsak ennyi van. Vegyük például csak a Szervezési és Vezetési Tudományos Társaságot, ahol a Nógrád megyei szervezet vezetőségi tagja vagyok. A Budapesti Műszaki Egyetem instruktorként pedig tanítok. Talán ez az utóbbi nem is fáraszt annyira — mert nagyon szívesen tanítok. Mondhatom, hogy ez hobbym. Nemcsak egyetemre készítek elő fiatalokat s levelező hallgatókkal foglalkozom, hanem különböző tan-

folyamokon is tanítok. Örömmel tapasztalom, hogy az emberekben megvan az érdeklődés az új iránt, s nem mindegy, hogyan oktatjuk őket. Ha az új ismereteket nem a meglévő ismeretekre építjük, nem-hogy embereket nem nyerünk meg a tanulásnak, hanem egyenesen elriasztjuk őket. Valóságos művészet közel jutni az emberekhez, s micsoda örömet okoz a tudás átadása...

— Szépen fogalmaz. Őszintén bevallom, hogy a beszélgetés elején gondolatban megvádoltam, csaknem besoroltam Önt a szakbarbárok közé. Hadd kérdezzem meg tehát, Ön szerint milyennek kell lennie egy fiatal mérnöknek?

— Nem lehet okom sértődésre a feltételezés miatt. Sajnos, valami van ebben a szakbarbárságban. Sokan belelesünk ebbe a hibába, gyakran nem is a magunk hibái miatt. Ami pedig a kérdést illeti, nos a fiatal műszaki mindenek előtt a szakmájában legyen nagyon precíz, nagyon igényes. Törekedjen a sokoldalúságra. A szakma után pedig a közéletben való jártasságot tartom fontosnak. Politikai ismeretek, gyakorlat nélkül nem tudom „lereagálni” a társadalmi információkat, a mások gondolkodását formálni pedig még kevésbé. Pedig mint fiatal értelmiséginek ez is feladatom...

— Elnézést a közbeszólásért. Nem akarok kötekedni, de az ismertető jegyek közül kimaradt a kultúra ismerete, az általános műveltség fejlesztése. Vagy ezt mégsem sorolja ide?

— Természetesen az ismertető jegyek közé sorolom az általános műveltséget, a kultúrájának a növelését is. Csupán azt nem tudom, milyen orvossággal gyógyíthatnám meg önmagamot, milyen megoldással vonhatnám aktív kulturális közösségekbe a műszaki embereket.

★

KUTI ISTVÁN, szervezési osztályvezető, 43 éves. A fiatalos tartású és gondolkodású okleveles kohómérnök és okleveles kohóipari gazdasági mérnök 1963-tól dolgozik Salgótarjánban. Jelenleg a Salgótarjáni Kohászati Üzemek szervezési osztályvezetője. Társadalmi elfoglaltságai között jelentős szerepet játszik a szervezéssel történő foglalkozás — hiszen a Szervezési és Vezetési Tudományos Társaság Nógrád megyei Szervezetének titkára.

— Ön szerint mi a műveltség?

— Nem akarok okosabb lenni a hivatalos meghatározásnál, így ennek a megfogalmazására szorítkozom. Erre a műveltség lexikális meghatározásban a kulturális értékek egyéni elsajátításának a foka. A műveltség tehát az embernek nem született adottsága, hanem az élete folyamán különböző környezeti tényezők pozitív és negatív motíváló hatására, egyéni adottságainak, hajlamainak indítékából aktív tevékenység eredményeként megszerezhető emberi tulajdonság...

— S mi a művelődés?

— A műveltség megszerzésére irányuló aktív tevékenység...

— Az előbb felsoroltak hogyan érvényesülnek vagy egyáltalán érvényesülnek-e az emberek nagyobb műveltségre való törekvésében?

— Ha a különböző környezeti tényezőket tekintem, kezdjük a legfontosabbal: Fred Margulles írja: „Olyan világban élünk, amelyben a tudomány és a technika hihetetlenül gyors ütemben fejlődik, s velük együtt az élet- és munkakörülmények is. Aki ezzel nem tud lépést tartani — akár egyén, üzem, állam vagy párt —, azt a fejlődés könyörtelenül félretolja. Az emberiség történetének sok százezer esztendeje alatt az ember mozgásának sebességét egészen a 20. század elejéig mindössze a gyalogos sebességének a tízszeresére sikerült felemelni. A sebesség további megtízszerezése már nem egészen 50 év alatt ment végbe, a legutóbbi 20 évben pedig újabb százszorosára emelkedett és elérte a kozmikus sebességet.” Nos, mit mutat ez? Nem mást, mint azt, hogy a fejlődés, a körülöttünk levő világ alakulása szorongató erővel kényszeríti az embert tudásának növelésére...

— Ezt elfogadom, de nem győzött meg arról, hogy ezt a szorongató kényszert egyformán érzik az emberek. Erről mi a véleménye?

— Igaz, nem érzik egyformán a fejlődés diktálta kényszert, mert éppen a különböző tudástartalmak, vagy műveltségtartalmak miatt nem is érezhetik egyformán. Az egyik fontos feladat lenne éppen az, hogy ezeket a nagyon is különböző műveltségtartalmakat közelítsük egymáshoz. Pontosabban, fokozatosan emeljük azoknak a számát, akik középszkolai, főiskolai vagy egyetemi végzettséget szereznek. Fontos szerepet tulajdonítok az iskolai végzettségnek, de ezen kívül számos forrásból táplálkozhatnak a tudásra szomjas emberek. Vegyük itt a határeseteket.

Itt van például az autodidakta esete. Számos példát lehet említeni Lomb Katótól idősb. Szabó István szobrászművészig, hogy mire képes egy-egy ember, ha el akar érni valamit. Ezek az emberek csupán önképzéssel — de nagyon kitartó önképzéssel —, jutottak el életcéljukig. Persze, az önképzésnek nemcsak ilyen esetekben van szerepe, hanem a legmagasabb egyetemi képzettség megszerzése után is. Nagyon egyszerű, hogy miért. Az évszázad elején megszerzett diploma egy életre szólóan biztosította az egyén tudását. Manapság pedig már ötvenként feleződik a tudás. Tehát aki nem vesz fáradságot magának az önképzésre, az csak nevezheti magát mérnöknek, de nem az...

— Olyan beosztásban dolgozik, ahol közvetlen kapcsolata van a tudomány és a gyakorlati élet legújabb eredményeivel. A közvetlen gyakorlatában is érzékel az önképzés jelentőségét?

— Hadd érzékeltessem egy példán. Amikor én az egyetemre jártam, még nem tanultunk mátrix-számítást. Azok a fiatalok pedig, akik most kerültek ki az egyetemről, már több nyelven tudnak programozni. Ők már értik a számítástechnikát, amit nekem és másoknak is meg kell tanulni...

— Ön egy fontos osztálynak a vezetője. Presztízst csinál abból, ha a beosztottjai, vagy valamelyik beosztottja többet tud, s ezért „hajt” vagy másért?

— Kettős a kérdés. Először, nem csinállok presztízskérdést abból, ha valamelyik

beosztottam többet tud, mert mindent egyetlen vezető sem tudhat. Igaz, sokat tanulok, képzem magam, de nem azért „hajtók”, mert mindenki fölött akarok állni, hanem egy nagyon egyszerű ok miatt: engem kielégít a munka. S ha ebben a munkában akadályal, ismeretlen dologgal találkozom, azt el kell háritanom, meg kell ismernem.

— Tehát azt vallja, hogy csak a belső indítékból táplálkozik a tudásvágy?

— A belső indítéknak nagyon fontos a szerepe. Én ezt az anyagiak elé helyezem, mert bizonyos anyagiak is fontosak a tudás megszerzéséhez. De nem azért képzem magam, hogy ezzel mind több és több anyagot szerezzek. Egyszóval nekem a tudás nem eszköz a nagyobb anyagiakhoz, hanem fordítva. Szívesen megveszek akár könyvet, akár hanglemezt, vagy bármi mászt, ami az én műveltségemet, tudásomat szolgálja.

— A környezetében, az ismerősei körében is ezt vallják az emberek?

— Számosan vallják ezt, de tagadják is. Az élet példái azt látszanak bizonyítani, hogy ragályosabb az utóbbi. Sokkal többen hajszolják az anyagiakat, mint gyarapítják a tudásukat.

— Önről azt mondják, hogy kitartóan ösztönzi a beosztottjait, hogy tanuljanak.

— Nem tudom, lehet-e ezt mondani rólam. Az tény, hogy csak olyan beosztottakkal lehet dolgozni, akik rendszeresen olvasnak, lépést tartanak szakterületük, az általános műveltség változásával. Nálam valóban többen tanulnak, de hiszen a munkánk követeli meg. Nemrégiben egy ismerősöm látogatott meg az ország más vidékéről. Szintén főnök. S amikor mondtam neki, hogy mennyien tanulnak a kollegák, epésen jegyezte meg: „Még én ösztönöztem a beosztottjaimat, hogy tanuljanak, hogy holnap többet tudjanak, mint én?” Nos, ilyen is van. Vannak főnökök, akik a másik elől elzárnának minden információt, ismeretet, nehogy meginogjon a főnöki íróasztal...

— S mi lesz akkor, ha a beosztott holnap tényleg többet tud, mint Ön?

— Nem esem kétségbe. Egyrészt magam is tanulok, lépést tartok a fejlődéssel, amennyire csak lehet, másrészt beosztottként is el tudom képzelni a világot.

— Aki tanul, az azt is gondolhatja, hogy egy iskola vagy tanfolyam megszerzése egyenesen vezetői állásba segíti. Ha Ön valóban sokat tanul, beosztottként is el tudja képzelni az életet, akkor érdekes-e sokat tanulni?

— Mielőtt egyértelmű választ adok, hadd mondjam el, hogy sokan csak a beosztást, a fekete autót, a vikendházat, s mi-egyebet látják maguk előtt. Az eszközbe sem jut talán, hogy a munkának szépsége és öröme van. S nem a címekért, a rangokért meg a státuszszimbólumok birtoklásáért kell tanulni. Nekem az a véleményem, hogy akkor is érdemes tanulni, ha ezzel semmiféle magasabb beosztás, vagy félszobányi íróasztal nem jár. Az embertől ugyanis mindent elvehetnek, de a tudást, azt nem. Ezért érdemes.

Pádár András

A felnőttoktatásról jelenidőben

Társadalmi és gazdasági fejlődésünk záloga, a munka ma már elsősorban nem szándék és lelkesedés, hanem tudás kérdése. Ahhoz, hogy többet dolgozzunk, még elég volt a felvilágosító, meggyőző szó és a tenniakarás, a közös ügy iránti felelősségérzet. Társadalomépítő, feladataink megvalósítása során eredmény és lehetőség, hogy többen dolgozzunk: a történelmi vívmány, a munkához való alkotmányos jog konkrét munkahelyeken, munkaalkalmakban realizálódott. Annak azonban, hogy többen és többet dolgozzunk, konkrét határai vannak, s ma már eljutottunk a szocialista társadalom építésének abba a szakaszába, amikor a fejlődés egyetlen lehetséges útja a hatékonyabb, eredményesebb munka. Számunkra a szocializmus nemcsak gazdagabb országot, jobb munkakörülményeket, növekvő életszínvonalat jelent, hanem teljesebb emberi életet, életformát is. Ezért mondhatjuk, hogy ma a közművelődés a társadalmi élet azon területe, ahol találkozunk egymással a társadalom és az egyén érdeke, a politikai, a gazdasági és a kulturális feladat; előrehaladásunk feltétele a műveltebb munkás, a képzetesebb, sokoldalúbb szakember — egyszóval az alkotó emberi munka.

Egyre többen figyelnek fel arra, hogy ma mind gyakrabban beszélünk, olvasunk, hallunk közművelődési kérdésekről, téma lett a művelődés, a tanulás. Tömegek ismerik fel: ahhoz, hogy helyt tudjunk állni a munkapadnál, a közélet fórumain, hogy tájékozódni tudjunk a szűkebb közösség, vagy a világ dolgaiban — tanulnunk kell.

Egyre több tanácskozás, újságcikk témája lett a felnőttoktatás is. Helyzetéről, eredményeiről és gondjairól, perspektíváiról sok — néha egymásnak ellentmondó — véleményt hallhatunk, olvashatunk. Tény, hogy az oktatás, a közművelődés társadalmi üggyé válik nálunk: indokolt tehát, hogy elbizakodottságtól, elkeseredéstől, indulatoktól és problémaérzéketlenségtől mentesen megkíséréljük fejlődését bemutatni, jelen helyzetét feltárni és perspektíváit felvázolni a Nógrád megyében folyó felnőttoktatásnak.

Üzemek sora keres szakmunkásokat, közismert tény a munkaerőhiány. Gazdasági vezetők keresik a szakmunkás-utánpótlás lehetőségeit. Ma már egyértelmű, hogy hiába szidjuk az oktatás-ügyért felelős vezetőket, a szakmunkásképző intézeteket — attól nem lesz több szakmunkástanuló. Demográfiai helyzetünk ismeretében arra kell felkészülnünk, hogy a szakmunkás-utánpótlás egy részét a gyárkapukon belül kell keresni: a betanított munkásokból, segédmunkásokból kell szakmunkásokat képezni, az anyagmozgatást pedig gépesíteni kell, hogy az ott felszabaduló

munkaerővel jobban tudjunk gazdálkodni, a termelés szolgálatába állítani. Egyértelmű tehát, hogy a szakemberproblémáink megoldását — hosszabb távon is — a felnőttoktatás keretei között kell keresnünk.

A tömeges méretű felnőttoktatás lehetőségei a felszabadulás után alakultak ki nálunk, felnőttoktatási rendszerünk a szocialista kulturális forradalom vívmánya. Napjainkban a felnőttoktatás harmadik nagy fellendülésének lehetünk tanúi. A felnőttoktatás első hulláma tizezreknek adta meg a lehetőséget — a negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején —, hogy pótolják azokat a műveltségbeli hátrányokat, amelyek a múlt rendszernek az uralkodó osztályok művelődési monopóliumát biztosító, a dolgozó osztályokat sújtó iskoláztatási politikája nyomán keletkeztek. Tömegek szereztek meg új munkakörük — sokan: vezető beosztásuk — ellátásához szükséges ismereteket. A felnőttoktatás hőskorának jelentős eredményeit sajnos nem tudtuk, úgygmond, szintentartani. Gazdasági életünk akkori szintjén még nem volt parancsoló szükségesség a magasabb képzettség, s ezért a tanulásra készítő társadalmi ösztönző rendszer is kialakulatlan volt. Az 1960-as évek közepén azonban újabb fellendülés következett be a felnőttoktatásban. A mezőgazdaságból az iparba áramlók tömegei fejezték be — munka mellett — általános iskolai tanulmányaikat, a társadalmi munkamegosztás legkülönbözőbb területein dolgozók tizezrei szereztek esti és levelező tagozatokon érettségit, sokan felsőfokú oklevelet.

E fellendülés kampányszerűsége szinte előre tudható volt: a felnőttoktatásban részt vevők nagy többsége ekkor egyéni indítékok alapján tanult. Hiányzott az üzem, a munkahely ösztönző ereje, sőt elég gyakori volt, hogy a rosszul értelmezett csoportérdek az osztálytársadalmi érdek — a tanulás — ellen hatott: a munkahelyek saját, rövid távú érdekeik alapján javasolták, vagy tagadták meg a továbbtanulási lehetőségeket. A munkahelyi ösztönzés, támogatás elmaradása miatt megisméltódott a korábbi, igen jelentős méretű visszaesés. Csak néhány szám a Nógrád megyei helyzet érzékeltetésére.

Az 1965/66. tanévben a felnőttoktatásban részt vett: általános iskolában 1426 fő; középiskolában 3529 fő. Az 1970/71. tanévben: általános iskolában 294 fő; középiskolában 1925 fő.

A munkahelyi ösztönzők hiányán túl az 1960-as évek végén egyre nyilvánvalóbbá váltak a felnőttoktatási rendszer egyéb problémái is. Szervezeti keretei merevek voltak, tartalma mechanikusan igazodott a nappali tagozatok tananyagához. Alig nyílt lehetőség arra (pedagógiai törekvés sem volt), hogy figyelembe vegyék a felnőttkor életkori sajátosságait, feltárják, építsenek a munka során szerzett tapasztalatokra, ismeretekre.

Közben azonban egyre erőteljesebben jelentkeztek azok a társadalmi igények, melyek újra és sürgetően vetették fel a felnőttoktatás, felnőtt szakképzés kérdéseit. Munkaerő-tartalékaink kimerültek, az üzemi rekonstrukciók után több szakképzett, továbbképezhető dolgozóra van szükség; a szocialista demokratizmus tartalmasabbá tétele, az üzemi demokrácia erősödése, a helyi szervek, testületek önállóságának növekedése képzetlenebb, tájékozottabb emberek tömegét igényli. A szocializmus nemcsak társadalomformáló, hanem konkrét emberformáló erő is: a szocializmus életmódot, teljes emberi életet jelent — ez pedig ma már nem képzelhető el folyamatos művelődés, önművelés és társadalmi méretű közművelődés nélkül. Az egyre inkább egymásra épülő, kölcsönhatásban levő közoktatás és közművelődés között híd a felnőttoktatás: társadalmi érdek, gazdasági szükséglet, egyéni pályakorrekciós alkalom, új ismeretek, általános műveltség, szakmai képzettség megszerzésének és továbbfejlesztésének lehetősége, és a társadalmi mobilitás elősegítője egyaránt.

Az 1960-as évek elején kezdtek kialakulni a felnőttoktatás új, korszerűbb rendszerének a körvonalai. Intenzív kutatások, kísérletek indultak meg a felnőttoktatás elméleti és gyakorlati műhelyeiben, kedvező szemléletváltozás kezdett kibontakozni a gazdasági szférában is. Új felnőttoktatási formák, lehetőségek alakultak ki, megteremtődött a feltétele annak, hogy jobban figyelembe vegyék a felnőttek életkori sajátosságait, építsenek a gyakorlat során szerzett ismeretekre, tapasztalatokra. Az üzemek, munkahelyek nemcsak lehetővé teszik, de mind intenzívebben ösztönzik is a dolgozók továbbtanulását.

A felnőttoktatás továbbfejlesztési lehetőségeinek keresése megyénk művelődéspolitikai feladatai közt mindig központi kérdés volt, s ma is az. Az új formák keresésében, a felnőttoktatási kísérletek között országosan is az élen jártunk: az a kísérlet, amelyre az 1967/68. tanévben Mizserfán, a bányatelep munkásszállójában került sor, ma már bevált és országszerte elterjedt felnőttoktatási forma. (Sajnos Nógrádban közel sem terjedt el olyan gyorsan és olyan mértékben, mint más megyékben.) A kísérlet eredménye a ma már közismert magánvizsgára előkészítő tanfolyam, amelyhez az általános iskola VII. és VIII. osztálya számára a két tanfolyam tematikáját feldolgozó tanári segédkönyvet is kiadott a Népművelési Intézet.

Ma már a dolgozók iskolája (esti és levelező tagozat) hagyományos lehetőségén túl választhatja a dolgozó a magánvizsgára előkészítő tanfolyamot, vagy egy másik új felnőttoktatási formát, a rövidített tanulmányi idejű tanfolyamot is. Ennek keretében 4 hónap alatt van lehetőség az általános iskola VII. vagy VIII. osztályának elvégzésére.

A felnőttoktatásban részt vevő dolgozó ma már nemcsak az iskolapadban tanulhat, egyre több üzemi kihelyezett tagozat működik, és a művelődési házak is megkezdtek a magánvizsgára előkészítő tanfolyamok szervezését.

A felnőttoktatás iránti érdeklődés nagy mértékben fokozódott Nógrád megyében is: 1970/71. tanévben általános iskolában 294 fő, középiskolában 1925 fő; 1973/74. tanévben általános iskolában 712 fő, középiskolában 2359 fő; jelenleg tanul általános iskolában 1411 fő, középiskolában 3047 fő. (Ezekben a számokban a magánvizsgára előkészítő tanfolyamok adatai nem szerepelnek.)

A felnőttoktatás új — szervezetiileg korszerűbb — formái viszonylag lassan és nehezen honosodtak meg, illetve terjedtek el. Eleinte (a természetszerű kezdeti nehézségek miatt) fenntartással fogadták az új formákat. Azóta az üzemi kihelyezett tagozatok egyértelmű elismeréssel fogadtatnak, de a magánvizsgára előkészítő tanfolyamok propagálása, népszerűsítése még mindig sok tennivalót igényel.

Érdemes közelebbről is megismerkedni az üzemi kihelyezett tagozatok munkájával. Ebben a tanévben az általános iskolába beiratkozott 1411 felnőtt közül 960-an az üzemekben tanulnak kihelyezett osztályokban. Ezeknek a tanulócsoporthoz a munkájával kapcsolatban egyre kedvezőbb, pozitívabb tapasztalatokat, véleményeket hallhatunk. A kihelyezett osztályok tanulói között csak feleannyi a lemorzsolódók száma, mint a hagyományos formán tanulóknak; rendszeresebben látogatják a foglalkozásokat — az üzem munkaidő-kedvezményt ad, tehát ellenőri is a részvételt —, nagyobb a tanulmányi fegyelem. A kihelyezett tagozatok szervezésében a nagyüzemek járnak az élen: a Kohászati Üzemek, a Sikküveggyár, a Zománcipari Művek, az Építőipari Vállalat és az Öblösüveggyár munkáját emelhetjük ki.

A munkahelyen történő tanulás szorgalmazását az is indokolja, hogy megyénk dolgozóinak 48%-a ingázó. A tapasztalatok szerint az ingázók bevonása a felnőttoktatásba sokkal nehezebb, mint a helybenlakó dolgozók esetében. (Ez természetesen érthető is.) Az esetek többségében azonban — munkaidő-kedvezményrel — ezek a dolgozók könnyebben tudnak részt venni az üzemi tagozatok munkájában, mint a lakóhelyükön.

A kihelyezett osztályok megszervezésére természetesen nincs meg mindenütt a lehetőség. Ma azonban már nemcsak azokról a gazdasági egységekről mondható el, hogy törődnek a felnőttoktatással, segítik, ösztönzik dolgozóik tanulását, ahol az üzemben szervezett felnőttoktatás folyik. Példamutatásként foglalkoznak a kérdéssel a pásztói üzemekben, a balassagyarmati Húsipari Vállalatnál, a Fémipari Vállalatnál, a nógrádkövesdi Kőbányánál, a szorospataki bányánál, s újabban a romhányi Építési Kerámia-gyárban is.

Az elmúlt években jelentősen fejlődött az üzemek és az iskolák közti kapcsolat. A dolgozók továbbtanulásának szervezésébe és segítésébe egyre erőteljesebben kapcsolódtak be az üzemek pártszervezetei és gazdasági vezetése, fokozatosan kibontakozik a szakszervezetek és a KISZ ezirányú munkája is. A szervező munkán túl néhány termelőegységben már kialakult és mind jobban terjed az ösztönzőrendszer is: a továbbtanuló dolgozók munkaidő-kedvezményt kapnak, a munkahely megvásárolja részükre a taneszközöket, a jobb tanulmányi eredmény elérésére jutalomszabadsággal s pénzjutalommal buzdítanak, a végbizonyítvány megszerzésekor fizetésemelést adnak. A tanuló dolgozók segítése nem szűkül le csak az anyagiakra: hallhatunk már olyan kezdeményezésekről is, hogy műszaki értelmiség bevonásával korrepetálásokat, konzultációkat szerveznek matematikából, segítenek a vizsgákra való felkészülésben.

A felnőttoktatás újabb fellendülése sürgetően veti fel a tartalmi kérdéseket, a tananyag és a pedagógiai módszerek korszerűsítésének igényét. A múlt év nyarán az Országgyűlés Kulturális Bizottsága is foglalkozott a témával. Abban teljes már az egyetértés, hogy a felnőttoktatás tananyaga nem lehet a nappali tagozat anyagának átvétele, vagy mechanikus tömörítése, az új tantervekkel kapcsolatos igények is közismertek: figyelembe kell venni a felnőttkori ismeretszerzés sajátosságait, építeni kell a gyakorlatban szerzett ismeretekre. Természetes, hogy az új tantervek, tankönyvek bevezetése előtt kísérletekre van szükség, azonban a felnőttoktatás tanulólétszámának emelkedése, s — minden bizonnyal hosszabb időszakon keresztül — magas szinten történő állandósulása indokolja, hogy mielőbb bevezetésre kerüljenek a tartalmi korszerűsítés jegyében készült új tantervek, tananyagok. Ezzel párhuzamosan — s a feladat már megyeileg is megoldható — fokozottabb figyelmet kell fordítani a felnőttoktatás pedagógusi törzsgárdájának kialakítására, bővítésére, továbbképzésük megoldására.

Figyelembe kell venni azt is, hogy a felnőttoktatásban heterogén korösszetételű, de egyre inkább fiatalabb korátlagú tanulók vesznek részt — tehát fontos feladat a nevelés is.

A felnőttoktatásnak országosan is és a megyében is még nagy személyi tartalékai vannak: megyénk tankötelei koron túli lakosságának csak fele rendelkezik általános iskolai végzettséggel, a 16—40 év közötti korosztály kb. 25—26%-ának nincs általános iskolai végzettsége. Már önmagában ez a szám is indokolja, társadalmi, gazdasági feladataink pedig megkövetelik, hogy a felnőttoktatásban ne csak kapmányyszerű fellendülés, hanem magas szintű állandósulás következzen be.

Mindezek folyamatos figyelmet, fokozódó erőfeszítéseket követelnek a termelőüzemekről és az iskolától, művelődési szervektől egyaránt. A művelődésügyi irányításnak a rendelkezésre álló erővel úgy kell gazdálkodnia, hogy a felnőttoktatás igényei maradéktalanul kielégíthetőek legyenek. A termelőüzemeknek folyamatos munkára, tervszerű beiskolázásokra, a tanulók munkájának rendszeres figyelemmel kísérésére, ösztönzésére és segítésére kell törekedniük. Fel kell készülniük arra, hogy szakmunkásigényüket részben a felnőtt szakmunkásképzés keretei között biztosítsák.

Örömmel szólhatunk arról, hogy társadalmi ügyvé vált a tanulás, a művelődés. De ez — mint minden eredmény — egyben újabb gondok forrása is: a megnövekedett igények kielégítése társadalmi erőfeszítéseket, összefogást követel.

dr. Szalánczay György

Cigánysoron

1.

Községek, városok határában szorulnak egy csomóba ezek a többnyire földből, vályogból, szétszórt téglából, deszkából összetakolt, zöldre, sárgára, fehérre, kékre, rózsaszínre meszelt vagy éppen meszeletlen viskók. Aprók, egy helyiségből állnak, berendezésük hiányos. Lakóik gyalulatlan „faágyakon” alszanak, és nyitott tűzhelyen, összeültött „sparhelten” főznek.

Igy él, ilyen telepeken — Kemény István, szociológus szerint —, megközelítőleg 320 000 fő, ebből 80 000 iskoláskorú, 60 000 0—6 éves. A 15—22 év közöttiek száma nem is állapítható meg, hiszen az adatok többnyire amúgyis becsültek.

A telepek felszámolását a kormányprogram tíz évvel ezelőtt tűzte célul, a megvalósulás azóta is lassú ütemű, a megoldások eltérőek, ellentmondásosak. Joggal tehetjük fel a kérdést: hogyan váltható meg ez a közel félmillió tömeg? És hogyan akarja maga a cigányság ezt a megváltást?

2.

N. József a falu határában lakik, kint a telepen. Rajta kívül még hét család él ott. Ő igen, a felesége nem dolgozik.

— Azt hiszi, ettől a nyolc gyerektől el tudok menni valahová? Nem, azt nem lehet — mondja komolyan. A gyerekek riadt szemmel állnak körül és csodálkozva néznek rám, az idegenre. Hirtelen összeszalad az egész telep, gyerekekből legalább 20—25. Maszatos arcukból behizelgő fényel ragyog fekete szemük. Az otthon talált N. Józsefnét szólítom meg:

— A férje?

— Dolgozik.

— Hol?

— Az „akkumulátorban”. Már lassan egy éve lesz. Pestre viszik innen busszal.

— Mennyit keres?

— Ezernyolcat, kettőezret. Segédmunkás.

— Családi pótlék?

— Azt is kap, úgy háromezer körül.

— Itt laknak? — kérdezem, és a kicsi viskóra mutatok (a teteje cserép és kátránypapír vegyesen, fehérén virítanak a falak).

— Igen. Kellene már nagyobb, de nincs pénzünk.

— Elférnek ebben mindnyájan?

— Éjszaka igen, mert akkor csak fekszik az ember. Látja, nappalra még az ágyat is ki kell tenni.

3.

Sz. község. Harmincöt év körüli cigány férfi meséli:

— Maga nem látta, mi volt itt azelőtt. Ott laktunk kint a hegy alatt. Magunk vágtuk ki a barlangot: egy helyiségből állt az egész. Egy jó volt benne, hogy nyáron hűvös volt, télen meg meleg. Aztán egyszer behívtak mindnyájunkat a tanácshoz, volt ott egy férfi, megígérte, hogy mindenki kap házat, nem kell többé kint laknunk. Egy év sem telt el, négyen már kaptak is.

Azokat vitték először, akiknek sok gyerekkük volt. Kellott valami keveset fizetni érte, de nekem a vállalatom előlegezte, mert ott dolgoztam már három éve. Most meg törleszttem havonta az OTP-részleteket. Tudja, milyen kényelmes? Így már minden más. Csak az a baj, hogy sokan vannak még közülünk, akik egyszerűen csak lakják a házat: nem vettek semmit, nem tettek hozzá egy szöveget sem. Szégyellni való, lusta emberek ezek.

4.

P. Dezsőné harminc év körüli cigányasszony. Most kapott egy új, C—3 típusú „akciós” lakást. A vakolat és a köporozás még friss. A ház körüli nagy „széjjelség”, földkupacok, téglatörmelék, úgy ahogy az építők hagyták.

— A tanácstól? — kérdezi, mielőtt én kéreznék. Aztán magyarázkodik is: — Nem volt még időm rendet csinálni. A termelőszövetkezetben dolgozom, és most dolgozó vagyok. A nagyobbik fiam Pesten lakik munkásszálláson, szombaton jön csak haza, majd rendet csinálunk.

— Milyen a lakás?

— Jó, kényelmes. Itt sokkal jobb, mint abban a romházban volt.

— A férje?

— Elváltam. Van három gyerek, meg az apám él itt velünk.

— Mikor költöztek?

— Három hete talán.

— Miért éppen a temető mellett kapott telket?

— Máshol akartak, de amikor a majdani szomszédok megtudták, hogy cigány szomszédot kapnak, hát bementek a tanácsra panaszkodni. Nagy vita meg veszekedés lett belőle. Azzal érveltek: nekem is sokkal jobb lesz itt. Én meg nem is bántam.

— WC. van?

— Még nincs. Majd hozunk fát és építünk. Kert is lesz. Az öreg azt mondta, csinál.

Talán egy hónap múlva jártam ott ismét. A téglák és a földrakás ugyanúgy állt. Az udvar sarkában egy nagy gödröt ástak: — Ott lesz majd a WC — mondta az öreg.

5.

Lakatos Menyhért, Békés megyei cigányból lett szociológus, ciganológus szerint a cigányok letelepítéséhez és a társadalomba való beillesztéséhez három dolog szükséges: MUNKA, LAKÁS, ISKOLA.

Így, nagy betűvel, ebben a sorrendben.

6.

N. község tanácselnöke több, mint negyven éves.

— Hallottam, hogy csak egy cigánycsalád nem lakik még új házban.

— Igen, csak egy. De ezzel több bajunk van, mint a többi tizzel. Van ennek az embernek rendes szakmája: sofőr. Dolgozott is, már azt hittük, sikerül mindent rendbeszedni, mikor egyszer csak elbocsájtották. Kiderült, hogy eladtak valami szállítmányt.

— Más munkahelyre került?

— Először nem dolgozott, aztán elment a MÁV-hoz, most meg betegállományban van.

— Nem sikerült építenie?

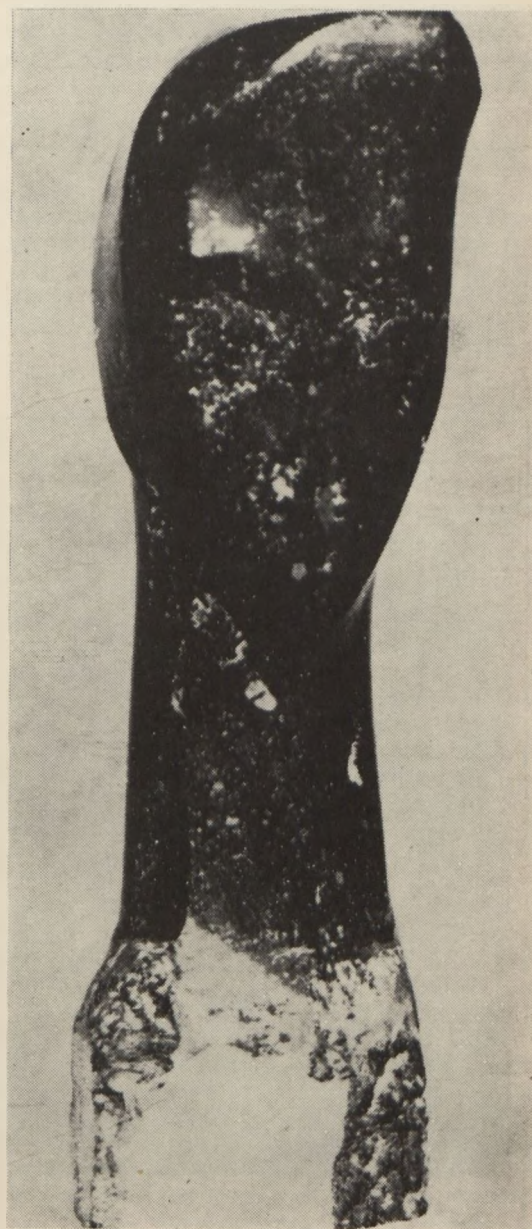
— Nincs pénze. Mondtam neki — mert többször is felkeresett a lakás miatt —: „takarékoskodjál”. Eredménytelen maradt a rábeszélés.

— Más megoldás nem volt?

— Tanácsi lakásunk nincs, ha volna, más is kérne. Mert jogosult az van több. Úgy próbáltunk segíteni rajta, hogy ingyenesen juttattunk neki telket, aztán szanalunk egy régi épületet, odaadtuk belőle a téglát meg a faanyagot. Ő pedig egy szép napon eladta az egészet. Elment a szomszéd faluba és elmullatta.

— Mi a megoldás?

— Nem tudom. Egyszerűen megáll az ész! Képzeld, ezek után még azt csinálta, hogy lefényképezte a házat és beküldte egy panaszlevél kíséretében a Népszabadsághoz.

A területen, ahol vizsgálgódtam, négy telep van. Egy-egy telepen általában 10—20 család él. A családok 5—8 főből állnak. A gyerekek többsége 0—10 éves. Iskolába csak a nagyobbak járnak, azok is a negyedik-ötödik osztályba.

— Dolgoznak-e rendszeresen a felnőttek?

— A férfiak igen. Többségük rendszeresen vállal munkát, egyesek azonban csak alkalmi munkából élnek. A nők közül 5 dolgozik folyamatosan (a telepen 83 nő él), a gyerekekre addig az öregek vigyáznak.

— Mennyit dolgoznak?

— A férfiak 60%-a végigdolgozza a hónapot. A többiek csak annyit, hogy a családi pótlék jogosultságát elérjék.

— Kitartóak-e a munkahelyen?

— A 72 férfi közül — akit mi hagyományosan családfenntartónak nevezünk —, 9 dolgozott egy munkahelyen 3 évnél (13%), 16 férfi egy évnél hosszabb ideje (22%). A többiek (65%) két-három havonta változtatják a helyüket. Az indokok között a „több kereset” (ez csupán 100—200 Ft) és az „ott dolgoznak a többiek” szerepel. Egy mást csábítják, szeretnek együtt dolgozni a falubelijeikkel vagy az egy telepről valókkal. Legtöbbször az építőiparban, utépítésnél, MÁVAUT-nál vannak.

— Milyen munkát végeznek? Van-e szakmájuk?

— Iskolai végzettségük alacsony, többnyire segéd munkások. Építkezéseknél anyagot hordanak, utépítésnél lapátolnak, takarítanak. Akad köztük egy-kettő, akinek van szakmája, de ezek sohasem élnek a telepen, szüleik már régebben bent laknak a faluban.

B. Elemér huszonnyolc éves, itt született a telepen. Mutatja a házat. Körbevezet. A fal vizes, omladozik. Bent földes konyha, meg a szoba.

— Nézze meg, ebben már nem lehet lakni.

Az asszony, a hat gyerek némán áll az ajtóban. A konyhában csak egy nagy tűzhely, a szobában négy nágy, a szoba közepén gyalulatlan fából összeacsolt, hatalmas asztal.

— Dolgozik?

— A TEFU-nál, Pesten. Rakodó vagyok, ősszel lesz négy éve. Szeretnek ott, nem szoktam hiányozni.

— Új házat fogunk építeni — szól közbe az egyik tíz év körüli kislány.

— Olyat, mint az Oláhéknak van — mondja az asszony. — Talán ad a vállalat annyit, amennyit be kell fizetni. Voltak a tanácstól is, hamarosan megkötik a szerződést.

H. Józsefné még így, ötven évesen is szép, fekete asszony. Jól fésült kontyban hordja a haját, választékosan öltözik, sokat ad magára. Huszonöt évvel ezelőtt ott laktak a telepen. A nagyobbik gyerek jól bánt a hegedűvel, keresett is szépen. A pénzt megfogták, az ötvenes évek elején önerőből építettek: olyan házuk van a faluban, „mint a többi embernek”. Felháborodva újságolja:

— Képzeld, cigányokat akarnak melénk telepíteni. Van ott egy üres telek, azt most odaadták az Ilonnak.

— Biztosan építenek ők is — magyarázom.

— Nem tudom, hol kell elintézni, de be megyek.

— Miért?

— Csak nem gondolja, hogy odaengedem azt a koszos népséget. Még csak az hiányozna!

L. Gábor az OTP-fiók lakásépítési kölcsöneit intézi. Fiatalkorú, energikus ember, pár éve dolgozik ebben a beosztásban.

— Ha pénz kell, ugyanúgy jönnek, mint mások — mondja. — Legtöbbször személyi kölcsön kell nekik: ruhát akarnak venni, szeretnek szépen járni.

— Az „akciólakás”-kölcsönök?

— Évente 15—20 lakásra adunk. Sajnos, az utóbbi időben nehezebb, mert az egyéni hozzájárulás összege igen magas.

— Mennyi az?

— Régebben 8000 Ft volt, most 28 000. Ezt, sajnos, nem bírják összeszedni. A vállalatok segítenek, meg adunk még kiemelt személyi kölcsönt, de sokszor ez is kevés.

— Milyen a visszafizetési morál?

Mosolyog, majd így válaszol:

— Semmivel sem rosszabb, de nem is jobb, mint mások esetében. Néha kell leltárt eszközölni. A rendesebbje azonban dolgozik rendszeresen, aztán így fizetnek.

— Azokat megnézheti, nyugodtan. Különbek azok mindenkinél — mondja az öreg cigány, akivel az utcán találkoztam. Mert keresem a megadott utcában Oláh Lászlókat, de nem találok; kénytelen vagyok hát kérdezősködni.

— Az a nagy ház, ott — mutatja egy asszony.

Délután van, a feleséget meg az embert otthon találom.

— Most jöttünk haza a munkából. Egyszerre dolgozunk, így legalább együtt van a család. A gyerekekre figyelni kell, szeretnek csavarogni. Iskolába járnak, a nagyobbik az idén végez, lakatos iparitanulónak jelentkezett.

Bevezetnek. A konyhában szép rend, tisztaság. Hímzett, szövleges falvédők a falon. Festett konyhabútor.

Később megmutatják a fürdőszobát is: ez a büszkeségük.

— A rokonok is feljárnak ide fürödni. Két éve építettük, és toldottunk a házhoz még egy szobát.

— Nagyon szeretek játszani — mondja T. László primás, és sugárzik az arca. — Tudja, az úgy van, hogy az ember már mint csecsemő, a tejjel szívja magába. Aztán nem tud meglenni nélküle.

Szépen felöltözve ül velem szemben a vendéglőben, ahol beszélgetünk. Észreveszi, hogy nézem a ruháját.

— Fehér ing, sötét öltöny. Ez kellik is. Hogy nézne ki egy rongyos muzsikusz?

Nevet, vidáman. Koccintunk, sörrel.

— Voltak nekem jó vendégeim. Húztam én már... — és sorolja hosszan a neveket. — Aztán nem sajnálták ám a pénzt. Ezzel a bandával játszottunk együtt vagy nyolc éve. Keresünk rendesen. Kell a pénz, most parkettáztattam a lakást, vettem az asszonynak mosógépet. Most meg egy Lehelért nyagat. Megígérttem neki, húsvétra meg is lesz!

H. István körzeti orvos. Fiatalkorú, a körzetéhez tartozik egy olyan falu is, ahol „telep” van.

— Sok baj van velük. Nem tartják be az utasításokat. A gyerekek egyoldalúan táplálkoznak, fejletlenek. Azt nem tudjuk elérni, hogy évente kétszer hozzák el orvosi vizsgálatra. A kötelező oltások miatt a védőnő lejárja a lábát. Egészségügyi követelmények? Ott a telepen? Nem is lehet erről beszélni. Zsúfoltan élnek, kút nincs, rendszertelenül tisztálkodnak. Akik elkerültek, azok mások. A többsége legalábbis. Úgy látszik, a megváltozó környezet kedvezően hat rájuk.

Sok a betegállomány, főleg hétfői napokon. Persze, sokféle okból próbálkoznak, egy igazolással is elégedettek: azon a napon legalább nem kell dolgozniuk. A legsíralmasabb a helyzet egy cigánybál után: nem győzöm beutalni őket a fertőzőre, meg a „nemi” osztályra.

14.

T-né egy háromcsoportos óvodában óvónő.

— Cigánygyerekek? Jár ide nyolc. Ezek rendszeresen jönnek.

— Telepiek?

— Nem, itt a faluban nincs telep. Már két éve, hogy felszámolták.

— Hogy viselkednek a csoportban a többiekkel?

— Játszanak, festenek, szaladgálnak, hiszen gyerekek: nekik mindenki pajtás.

— A szülők?

— Idegenkedtek először, volt egy k+sürlődés. Aztán rájöttek, hogy nincs semmi

különbség. Rendeselek. Ebben a faluban mindenki dolgozik, a cigányok is. Pontosan fizetnek, a gyerekeket ugyanúgy járatják, mint mások, sőt egyik-másik cigány család már túlzásba viszi. Azoknak jól megy, a férfi szépen keres, szakmája van és autójuk.

15.

Ella. Mindenki így ismeri. Harminc éves cigánylány. Csinos, nagyon szépen öltözik, divatosan. Asszonynevén mutatkozik be.

— Férje?

— Nincs.

— Elvált?

— Igen. Nem vittem volna semmire mellette. Ivott, nem akart dolgozni. Így nem lehet megélni.

— És maga?

— Én dolgozom, a MÁVAUT-nál, már hét éve. Lakást akarok. Van hétezer forint megtakarított pénzem, a vállalatom támogat — mondja, és a hangjától kiérződik elszántsága.

— A telepen lakik?

— Igen, de nem akarok ott maradni. A lakás pedig minél előbb kell. Jól akarok élni, úgy mint más, ehhez pedig jogom van!

Kő-Szabó Imre

Nehéz úton

„Conscriptio Zingarorum pro Anno 1775...”: éppen kétszázéves jubileumukhoz érkeztek el ezek a cirkalmazott latin betűkkel, több kevesebb buzgalommal és alapossággal megírt statisztikai ívek. Cigány-összeírások. Hetvenhárom (a mai Nógrád megyéhez tartozó) község mintegy 640 lakójának sorsából őriztek meg valamiképet.

E feljegyzések a cigányságról mai problémák gyökereire is rávilágítanak. Gondoljunk arra, hogy évszázadokon át „extra” helyzetben éltek — kívül a falun, városban, az általános szokásnormákon. Kívül — de együtt a többi réteggel.

Milyen helyet foglal el a társadalom struktúrájában a cigányság, mit jelent a ma már társadalmopolitikai fogalommal való cigánykérdés.

Idézet egy központi demográfiai felmérésből: „A magyarországi cigány lakosság nem rendelkezik olyan nyelvi, kulturális és etikai vonásokkal, amelyek őket nemzeti jelleggel ruháznák fel. A cigányság nem nemzetiség, hanem egy meghatározott jövedelmi szinten élő, tradicionálisan kialakult életforma-sajátosságokkal rendelkező társadalmi réteg. A társadalmi méretekben történő integrálódás szorgalmazása során fokozottan figyelembe kell venni a sajátos életkörülményeket az adaptálódás érdekében.”

Mindazok, akik hivatalból, vagy érdeklődésből — s legtöbbször őszinte segítő szándékkal, tenniakarással, — a cigánykérdéssel foglalkoznak, szinte kivétel nélkül a fentebb említett integrálódási folyamat hívei. De felvetődik a kérdés: vajon a cigányság akarja-e a beilleszkedést, vajon ezt látja-e az előrelépés módjának?

Vekerdi József, a problémakör kiváló ismerője így fogalmazta meg a válaszát a Napjaink 1974. évi 10. számában megjelent cikkében: „... elméleti szempontból aligha indokolható a cigányság önálló nemzeti-séggé nyilvánítása. Éppígy ellene szól az a gyakorlati szempont, hogy a cigányság széles tömegei nem akarnak elkülönülni; ellenkezőleg, felejtetni szeretnék, hogy cigányok. Nem csupán rajtuk múlik, hogy ez nehezen sikerül. Elégge el nem ítéhető módon, a nem cigány társadalom széles tömegei éppígy, mint egyes vezető állásban levő egyének, a cigányság minden rétegét egyöntetű előítéllettel kezelik, s ezzel megnehezítik a felemelkedni vágyó, dolgos ci-

gány egyedek beépülését társadalmunkba. A cigányság önálló nemzetiségként való kezelése ezt a választalat még inkább erősítené. A cigányságon belül cigány nacionalizmus létrejöttét segítené elő, aminek előjelei: az önállóság híveinek magatartásában jellegzetes nacionalista vonások figyelhetők meg (beépülés helyett elkülönülés, égető nevelési és szociális problémák megoldása helyett nyelvi stb. kérdések erőszakolt felvetése, a kulturális önállóság és a hagyományok hamis idealizálása). A nem cigányok részéről természetesen szintén fokozná a sajnálatos elzárkózást a nemzeti-ségnek kikiáltott cigányság „nemzeti öntudata”, amely előreláthatólag igen sajátos formákat öltene. Más kérdés, hogy a cigányság akkor is különleges támogatást érdemel, ha nem minősítjük nemzetiségnek.”

*

A Magyarországon élő cigányok száma 1971-ben 320 000 fő volt. Ez a szám azóta tovább nőtt. Városban lakik 22% (ebből Budapesten 8%), falun 78%. A lakások kétharmada telepen található, 44%-ában nincs villany, 32%-ában nincs WC. Az épület telkén nincs kút 84%-ában, csak fertőzött vizet tud használni 16%.

Az elmúlt években igen sok történt a lakásviszonyok javítása érdekében. Sokan vásároltak parasztházakat, vagy kölcsönrel építettek. A problémák teljes megoldásától mégis messze vagyunk. Gyakori hiba, új cigánysorok születnek, és sok esetben előítéletek korlátozzák a lakás- és telekvásárlások lehetőségeit.

A megyei helyzet? 13—14 ezerre tehető a cigány lakosság létszáma. Míg a III. ötéves terv 340 „akció-lakásra” adott keretet, és ebből 329 valósult meg, 1971-ben a 127 es kerettel szemben 164 lakás épült. A IV. ötéves terv egészére 800 lakást terveztek, ez a telepen élők (70 telep), 50%-át juttatja jobb lakáskörülmények közé, és egyben megkezdődhet egyes telepek teljes felszámolása. Ehhez azonban tovább kell javítani a cigány lakosság foglalkoztatottságát.

Jelenleg országosan a cigány férfiak háromnegyed része rendelkezik állandó munkaviszonnyal. 55%-uk segédmunkás, 10—10%-uk pedig szak- illetve betanított munkás. A keresők több mint háromnegyed része ma már végigdolgozza az évet. Főleg a nőknél gyakori az április-október közötti ideyemunka, rendszeresen csak 30%-uk dolgozik. A megyei adatok hasonlóak: a férfiak 70—75%-ának, a nők 30—35%-ának

van munkaviszonya. Legtöbbször a salgótarjáni ipari üzemekben vállaltak munkát: a ZIM-ben 500, a SKÜ-ben és az Öblösüveggyárban 250—250, az Építőipari Vállalatnál 200 fő. Nagy részük régi dolgozó, brigádtag, és nő a törzsgárdatagok száma. Sajnos, sok olyan gazdasági vezetővel is találkozhatunk, aki nem látja, mennyire fontos társadalmopolitikai cél a cigányok munkába állítása és munkában tartása.

★

A munkavállalás lehetőségeivel, az egész életmóddal szorosan összefüggő kérdés az iskoláztatás. Az 1970/71-es tanévben a tanulók 5,3 százaléka, 59 595 gyerek volt cigány származású. 1974/75-re számuk és arányuk is nőtt: 5,8 százalék, 60 789 fő. Nagyon kedvezőtlen az osztályonkénti „szóródásuk”: 6,9% alsós (22,7% I. osztályos!), és csak 35,1 jár felsőbe (VIII. oszt. 5,3%!). Megyénk a cigánytanulók számárányát tekintve Borsod után a második 11,9 százalékkal (3329 fő), megelőzi Baranyát és Szabolcsot. A folyó tanévben a szécsényi járás iskoláiban a tanulók 23%-a cigány. Hiába 100 százalékos a beiskolázás, ha 30—40% a bukási arány, a 822 tanulóból csak 359 jár az életkorának megfelelő osztályba. Egy sokat mondó számsor: az 1971/72. tanév 169 elsőséből 107 jutott el a negyedikbe, 121 ötödikes közül csupán 46 kezdte el a nyolcadikat 1974/75-ben. A lemorzsolódás okait és ellenszereit kutatva a szécsényi járásban is eljutottak az óvoda, az iskolaelőkészítő, a napközis csoportok fokozott szervezésének követelményéhez: az utóbbi három évben csaknem négyszeresére nőtt az óvodások száma, megduplázódott az előkészítőbe járóké, a tanulók 13,5%-a napközis foglalkozásokon vesz részt. Fokozottabb figyelmet fordítanak az ifjúságvédelemre, az ifjúkori bűnözés megelőzésére. Figyelmeztető szám, hogy a 116 cigány bűnöző egyrönegyede megyénkben is fiatalkorú, másik oldalról: az 1973-ban jogerősen szabadságvesztésre ítélt fiatalok 30 százaléka cigány származású. Az elkövetett bűncselekmények közül kiugrik a garázdaság (az utóbbi időben különösen a pásztói járásban szaporodtak el ezek az esetek). Szintén nagy a vagyon elleni cselekmények száma, ezek egyrészt szabálysértések, másrészt besurranó tolvailások és „mezei lopások”. A rossz életkörülmények visszahúzó hatása mellett a törvények, a szabályok, általában az állampolgári ismeretek hézagos ismeretében kell keresni az okokat. Ezért nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen fontos a megelőzés és a felvilágosítás!

K. J., a ZIM pártbizottságának egyik vezetője tizenhét évig művezető volt, jól ismeri a cigány dolgozók problémáit.

— Az előítélet, a negatív vélekedés két formáját el kell különíteni egymástól. A közvéleményben széles körben ható antipátia legtöbbször hamis általánosításokon alapul. Olyan ez kissé, mint a fiatalok elítélése: azok is bekerülnek a sorba, akik nem érdemlik meg. Itt, a gyárban más a helyzet: a munkában és a közös szórakozásban nincs megkülönböztetés, csak a tréhányokat itélik el. Van cigány művezetők, akinek középiskolai és marxista-leninista egyetemi végzettsége van, találkozhatunk velük a párt- és tömegszervezeti tisztségviselők soraiban, a műhelybizottságokban, a párt- és KISZ-tagok, munkások között. Nem azt mondom, hogy mindnyájan, de az itt dolgozók nagyobbik része megtalálta a helyét, élt a beilleszkedéshez nyújtott segítséggel. Volt olyan ösztönző rendszerünk, hogy aki nem hiányzott, a mozgóbérből jutalmat kapott. A régóta itt dolgozókat is erősen gátolja azonban az előrelépésben az iskolai végzettség hiánya: több mint hetven fő analfabéta, sokan csak pár osztályt végeztek. Az általános iskolai tanfolyamokra 35-en jelentkeztek, ez is mutatja, milyen erős a segédmunkától való elszakadás vágya a beilleszkedettkben.

B.-né, harminc év körüli, kimondottan jó megjelenésű fiatalasszony. Az egyik nagyközség cigány lakosainak tanácstagja.

— Sose tagadtam, hogy cigány származású vagyok. Mindaz, amit elértem, tulajdonképpen így értékes, ezért eredmény. Cigánytelepen születtem. Talán én voltam ott az első, aki elvégezte a nyolc általánost. 1968-ig csak nyaranta dolgoztam, a hatvani konzervgyárban. 1961-ben mentem férjhez, egy kislányunk van, egészségi okokból nem is lehet több. A közös életünk úgy indult, mint a többi cigány házaspáré: egy szoba-konyhás lakás konyhájában laktunk. Hogyan jött a fordulat? Akkor már állandó munkaviszonyom volt, férjem katonaidejét töltötte, a kislány elsőbe járt. Amit hét-nyolc év alatt összegyűjtöttünk — bútorokat, tévét, háztartási felszereléseket —, mindent egy lapra téve eladtam, ebből vettem a házhelyet. Összesen volt tízezer forint készpénzem és az iszonyú nagy elszánás. Ta, és a szerencse: a KTSZ soron kívül, kulcsátadásra vállalta az építést, kaptam 30 ezer dotációt, 52 ezer kölcsönt. Amikor a brigád tagjai költözteni akartak, alig tudtam elmondani, hogy nincs mit, csak a legszükségesebb tárgyaik vannak. Hála a jó OTP-nek, azóta a harmadik szoba, a fürdőszoba is kész. Berendezett lakásunk van. És ha valaki este bekopog hozzánk, első látásra azt hiheti, egy értelmiségi családba csöppent, mindenütt könyvek, füzetek. A férjem nemrég tette le az 5—6. osztály vizsgáit, s folytatja tovább. Én a középiskolát kezdtem el. Lánvunk hetedikes, közepes és négyes közötti eredményekkel. Ha javul egy kicsit, nagyon szeretném, ha tanítónő lehetne. Nem nagyravágyásból, hanem azért, mert közülünk való többet tehet a cigányokért, mint aki nem ismer minket.

Sokat foglalkoztatott, hogyan lehetne minél hamarabb felszámolni a telepet. Eddig a családok egyharmada jutott ki — nem a sokgyerekesek közül valók! A többieknek egyelőre hiába van rendszeres munkaviszonya, nehéz az út... El kell ismerni, nagy a tudati elmaradottság is. Sok-sok felvilágosító előadásra, rétegenkénti ösztönző beszélgetésekre, alapismereti és általános iskolai tanfolyamok szervezésére van szükség. Sok múlik a tanácsi vezetésen — csak az utóbbi években figyelnek jobban oda a problémáinkra. Vesszőparipám, hogy sokkal több cigány gyereknek kellene lenni az óvodákban, a gyerekek és a szülők felvilágosításában többet segíthetnének a pedagógusok!

„Ha az ember nem dolgozik rendszeresen, nem él meg — erre a tíz illetve tizenegy gyerek mellett nem volt nehéz rájönni.”

R.-né mutatja a kezét, bokáját, amit nem kímélt meg a rakodómunka. Nyugdíj előtt áll: két évet volt az építőiparban, 11 éve itt, a gyárban.

Egy műhelybizottsági tag véleménye: — Idős kora és a sok gyerek ellenére nagyon jó a munkához való hozzáállása, igazolatlanja nincs. Szokták mondogatni, hogy a cigányok mennyire szeretik a gyerekeket — ez rá szinte túlzottan is jellemző, pedig sok gondja-baja volt a fiú- és lánygyerekeivel egyaránt, nem kapta vissza azt a sok áldozatot, amit hozott értük. Tíz saját gyereke mellett még a lánya gyerekeit is neveli... Ha megtehetjük, segítekkel támogatjuk, most is bent van egy kérvénye.

R.-né — Itt a műhelyben nem „cigányoznak”, sok munkába álló fiatalasszony örülne, ha ilyen rendszerben beszélne velem, mint ahogy velem. Igaz, Z-ben, a lakásproblémámmal kapcsolatban már a fejemhez vágta: maguk bevándorlók! Pedig a családjunkban senki sem volt részegeskedő, a két fiam dolgozik. Csak hát sokan vagyunk... Hogy a lányom gyerekeit én ne velem, sose bántam meg —, tán egyikben sem volt annyi örömem, mint benne. Jól tanul, rendes — remélek, viszi valamire, ha felnő.

Zagyva Imre a Minisztertanács mellett működő Cigány Koordinációs Bizottság egyik vezetője. Szabolcstól Baranyáig sok helyen tartott ankétokat, előadásokat:

„Tisztában kell lennünk azzal, hogy a külön cigány osztályok, iskolák, óvodák, és egyéb pedagógiai intézmények, még ha a sok-sok lehetőséget rejtő csapi kollégiumról van szó, csak átmeneti megoldást jelentenek. Az elkülönítés minden formája csak eszköz, és csak átgondoltan, a lehetőségek alapos felmérésével szabad igénybe venni. Sokkal többet kellene építeni a társadalmi összefogásra. Az előítéletek igazából csak a kiváló negatív jelenségek megszüntével kerülnek süllyesztőbe, de mégis azt vallom: nincs helye a pesszimizmusnak, a „kutyából nem lesz szalonna”-elvnek. Szem előtt kell tartani, honnan jön valaki, de ne állítsunk előítéletből korlátokat a hová?, az előbbrejutás elé!”

G. Kiss Magdolna

Alakult 1887-ben

A Salgótarjáni Kohász Művelődési Központban negy szeretettel, féltéssel őriznek egy selyemre nyomtatott plakátot. A plakát dátuma szerint: 1896. szeptember 12-én az Olvasó Egylet tekepálya helyiségeiben adatik a Betyár kendője. Eredeti népszínmű négy felvonásban. Írta: Abonyi Lajos, Rendező: Honti Lajos, Karnagy: Beer József, Sűgő: Kajetán Lajos.

Ez a legrégebbi emléke, mondhatni ereklyéje a salgótarjáni munkás színjátszásnak. Jegyzőkönyvben maradt — a mai nyelven színjátszó szakosztály — alapítási éve: 1887. április 2-a. „Indítvány tétetik aziránt, miszerint az Olvasó Egylet kebelében egy műkedvelő társulat alakítassék.” Majd a határozatban: „Az indítvány egyhangúlag elfogadotván tudomásul vétetik.”

A Népművelési Intézet kiadásában 1962-ben egy negyvennégy oldalas munka került kiadásra. Vertich József írta, aki évtizedeken át irányítója, szervezője, rendezője volt a színjátszó csoportnak. Nagy alapossággal, fáradságot nem kímélve összegyűjtötte a dokumentumokat és megírta az akkor 75 éves színjátszó csoport történetét. Nagy utat tettek meg a salgótarjáni munkás színjátszók. Az együttes — ha szabad így nevezni — fénykora a felszabadulás utáni időkre esik és 1949-től 1965-ig tart. A felszabadulás évében vette fel a csoport Petőfi Sándor nevét és még ugyanabban az esztendőben a régi formát és gyakorlatot megtartva, új tartalommal kezdődött a munka.

„Városunk és környéke munkás színjátszásának, irodalmi életének és kultúrájának emelése, ápolása és terjesztése, ennek az életnek irányítása és kiszolgálása a cél.” — mondta ki az alapszabályzat, amely az ügyrendet is tartalmazta, szöveget a szakosztály vezetéséről, tisztségviselőiről és leszógezte: a Petőfi Sándor Színjátszó Szakosztály munkáját a párt irányítja. A centenárium emlékére 1948-ban a tagok jutalmazására, valamint a művészi és szakköri munka emelésére két díjat, a Petőfi- és a Munka-díjat alapította a szakosztály. Az előbbi az a tag kapta meg évente, aki a legjobb művészi teljesítményt nyújtotta, míg utóbbit azok, akik a közösségi életben a legjobb munkát végezték és a színjátszásban szép fejlődést mutattak. Nagy megtiszteltetés volt díjat kapni. Minden év márciusában ünnepélyes szakosztályi ülésen kerültek a díjak átadásra.

Ez a kedves, bensőséges aktus, ez a hagyomány ebben az esztendőben megszakadt. Nem adták ki sem a Petőfi-, sem a Munka-díjat. Egyszerűen nem volt kinek! Elmaradt a szakosztály-ülés, mert a nagyhírű, kétszeres kiváló együttes, a Szocialista kultúráért büszke tulajdonosa tizenhárom évvel a 75 éves jubileum után ma már csak papíron létezik, vegetál. Az igazsághoz tartozik, hogy öt-hat lelkes színjátszó még mindig összegjár. Fellépnek az alkalmi rendezvényeken. Közösen műsort adnak az öblösüveggyári színjátszókkal, de ez már nem a nagymúltú Petőfi Színjátszó Szakosztály!

Mi történt? Miért nem tettek mégcsak kísérletet sem, hogy a hagyományos már-

ciusi ünnepélyes szakosztályi ülést összehívják? Bukás? Előregedés? Kilencven éves jubileumot köszönhetnének két év múlva! Mi az oka a mélypontnak, annak, hogy idáig jutott az az együttes, amely a magyarországi munkásmozgalom kialakulásával szinte egyidőben jött létre? Van-e kiút? Feltámadhat-e a Petőfi Színjátszó Szakosztály? A kérdésekre kerestük a választ.

ILLÉS PÁL, a Kohász Művelődési Központ igazgatója:

Heten voltunk testvérek. Jőmagam tizennégy éves koromban már az Acélgárban dolgoztam, elég nehéz fizikai munkán kezdtem a kovácsoló gyárban. Szerettem volna továbbtanulni. Dolgoztam és közben két osztályt végeztem a munkás gimnáziumban. Nem tudom miért, de engem mindig olyan barátok vonzottak, akiket lehetett tanulni. Szerettem a verseket. Ifjú voltam még és arról ábrándoztam, hogy színész leszek. A Zagyvai rakodón volt egy szűk körű, kis létszámú színjátszó csoport. Engem is befogadtak. Itt kezdtem, s aztán tizenhét éves koromban nagy megtiszteltetést jelentett, hogy beléphettem a Petőfi Színjátszók közé. Csodálkoztam: ezt is lehet. Megtanultuk a színpadon való járást, mozgást. Beszélni tanultunk! Mivel engem a versmondás vonzott, megtanultam a szavalás fortélyait. Amikor már elértem egy szintet, akkor kaptam egy-egy kis szerepet. Később az operett lett a kedvelt műfajom. Volt hangom, szerettem énekelni és tíz éven át 1960-ig jóban-rosszban, de inkább jóban kitartottam a csoport mellett.

Ebben az időben hatvan tagja is volt az együttesnek. Három brigádban dolgoztunk. Volt olyan év, hogy két-három színdarabot is bemutattunk. Felváltva játszottuk: egyik héten az egyiket, aztán a másikat. A Petőfi olyan közösség volt, ahol én megtaláltam azt, amit kerestem. A szórakozást, a vidámságot éppúgy, mint a tanulást. Mindig volt irányítója a szakosztálynak. Ez sokat jelentett. Már csak azért is, mert manapság éppen ezek az irányító egyéniségek hiányoznak az együttesből.

Ózdon, 1972-ben a Vasas színjátszók fesztiválján megéreztem, mi az a bukás. Mi, egy

olyan csoport, amelynek tagjai korábban sikert sikerre halmoztak, valahogy nem éreztük jól magunkat ezen a fesztiválon. Hagyományos darabot vittünk, egy egyfelvonásost, és a többiek leköröztek. Egyedül maradtunk. Győztek az új formák, amelyek új tartalommal párosultak. Én bízom abban, hogy újjáéled a szakosztály, de ismétlem: hiányzik egy olyan valaki az élről, aki összefogná a gárdát, aki programot adna az együttesnek. Nincs rendezőnk! Nem tudtuk tudatosítani a tagokkal, hogy változtak az idők, fejlődött minden. Az a forma, ami korábban jó volt, ma fabatkát sem ér. Új helyzet van, új formákkal kell előjönni. Sajnos rendezőink, maguk a színjátszók is nem tudtak teljes egészében azonosulni az új irányzattal. Befeláradtak a munkába, korosodtak és nagyon erősen ragaszkodtak a régihez. Még ma is, ha az idősebbekkel beszélgetünk, akik résztvettek az évtizedes munkában, még mindig abból szeretnék élni, ami volt. Emlékeket idéznek, és sóhajtoznak: miért nem lehet ezt ma is úgy csinálni, mint régen. Nem értik meg, hogy az már senkit sem érdekel, mások az igények. Valahogy energiát sem éreznek magukban arra, hogy befogadják az újat. A fiatalokat meg kötéllel is nehéz lenne idehozni.

BRUNCZEL TIBOR, a Kohászati Üzemek dolgozója:

A Petőfibe 1949-ben kerültem, mindjárt a műszakiak közé. Már ott dolgozott Petik István, Turek László, később bekapcsolódott a munkába Kukurugy János bácsi, Géczy Gyula. Belépett Jávor György, Fajd László —, hogy csak néhány nevet említsek. Ami siker volt, az nekünk műszakiaknak is az maradt, ami bukás, abban is közösen osztoztunk. Nem tagadom, voltak darabok, amelyek a szívemhez nőttek. Az ilyen nagy szerelem, Az aranyember, a Köszívű ember fia, a Luxemburg grófja.

Nem vagyok optimista — törvényszerű volt, hogy idáig jutott a szakosztály. Sok minden közrejátszott. Nem sorrendben mondom az okokat, hanem ahogy eszembe jut: televízió, közönséghiány — szereplőhiány, és nem utolsósorban a művelődési háznak a színjátszók nem a legkedvesebb gyerekei. Szereplők hiánya? A ma fiatalja millió lehetőség, szórakozás közül választhat. Megoldás lenne, legalább is kellene találni, de ez csak összefogással érhető el. A Kohászati Üzemek lehetne az első, amely felkarolja az együttest, hiszen a Petőfi színjátszók évtizedeken át öregbítették a vállalat hírnevét is. A hagyomány elsősorban a vállalatot érinti! A tablón dolgozom. Hamarosan új helyiséget kapunk, klubavatás lesz, s reménykedem, hogy a tagokat is sikerül összehívni. Megpróbálni valami újat?

CSICS GYÖRGY, a Kohászati Üzemek dolgozója:

A felsza' adulás évében, 1945 karácsonyán már egész estét betöltő darabbal léptünk a közönség elé. Háy Gyula: Isten, császár, parasztjával. Már az első évben hatalmas lendülettel kezdődött a munka. Erőt, lendületet adott a felszabadulás, és mi fiatalok mohósággal vetettük magunkat a művelődésre. Mondjuk meg őszintén: az öntevékenységben, a műkedvelésben nyilatko-

zott meg az az ambíció, ami akkoriban az ifjuságon megvolt. Igaz az is, hogy más művelődési lehetőségek nemigen akadtak a városban, és azok az ipari munkások vagy diákok, akik valamilyen nemeset, szepet kerestek, azok megtalálták mindezt nálunk, a retorikában. Nem volt gond ötven—hatvan fiatalt összetoborozni. S így lehetett aztán a kisebb irodalmi művek mellett klasszikusok bemutatására is vállalkozni. Vertich József szakmai vezetésével, a kitűnő szervezőképességgel megaldott Jancsár Sándor irányításával indult a munka, amely olyan nagy jelentőségű műveket produkált, hogy a csoport országos hírnévre tett szert.

Engem Vertich József „szervezett be”, és a mai napig talán legemlékezetesebb alakításom Moliere Tartuffe-jében Orgon volt. Erre emlékszem legszívesebben! Csak mint színjátszó dolgoztam 1954-ig, de még ebben az évben megrendeztem első önálló darabomat Goldoni Két úr szolgáját, majd zenés darab következett, Lehár: Luxemburg grófja. Nem részletezem, merre jártunk, milyen darabokkal arattunk sikert, csak annyit mondhatok, szerettem ezt a munkát és valójában csak a rendezést hagytam abba, a kultúrmentől nem váltam el, nem tudok elválni. Ötven éves vagyok. Nem volt már elég erőm, hogy egyedül vállaljam a munkát. Vertich József és Somoskői István rendezők nyugdíjba mentek. Egyedül maradtam nyolc—tíz „öreg” színjátszóval és egy-két tehetséges fiatalal. A működés lehetőségét nem láttam biztosítotttnak, s ezért 1974 tavaszán lemondtam a rendezéséről. Mire gondolok?

Az öntevékeny munkában, csakúgy mint a színjátszóiban, váltani kellett. A modern kor modern színpadot, színjátszást követelt. Őszintén be kell vallani, ezt a váltást a csoport nem tudta lebonyolítani. Az öregek a régi nagy darabok munkájában szívesen résztvettek, s mivel a fiatalítás sajnos nem sikerült olyan ütemben, ahogy szeretnénk volna, őket már nem lehetett meggyőzni arról, hogy az amatőr színjátszás is alapvetően megváltozott. A modern formák léptek előtérbe, az irodalmi és pódiumműsorok jobban kifejezték a mai élet lüktetését, az igényeket. Az az emlékezetes ózdi fesztivál sok mindenre választ adott. Már az előkészítés sem volt jó. Felmentünk a vasas központba, elmondtuk, hogy Galgóczi Aknamezőjével indulunk. Azt mondták: rendben van, készüljünk, jó lesz a darab. Ózdon aztán kiderült, hogy a többiek — főleg a budapesti és a főváros környéki csoportok — már egészen más utakon járnak, mi pedig még mindig a hagyományos formát követjük. Mindenesetre kellemetlen érzés volt, mert ezeket a csoportokat úttörőként emlegették, követendő példaként állították elénk. Elénk, akik húszhuszonöt éven át egészen más kritikákhoz voltunk szokva. Itt világosan kiderült, hogy azon az úton — a hagyományos színjátszás útján —, amelyen eddig jártunk, tovább nem lehet menni. A váltáshoz mindegyképpen bejátszott a kor technikája. Mindenhol van ma már televízió, színház és más egyéb olyan kulturális lehetőség, nem érdekli őket az amatőr produkció, amikor karnyújtásnyira van hivatalos vonalon a magas színvonalú bemutatók évszora, amely a dolgozók rendelkezésére áll. A közönség előre lépett, fejlődött és ma már

Mégis látok kiutat, s ez egyben foglalható össze. Egy új fiatal gárdával, megfelelő irányítással elindulni. Felkutatni azokat a fiatalokat, akikben nemcsak akarat, hanem is van és vállalkozás ez az új kornak, a mai életnek megfelelő új formát. Ha nem jön a közönség, ki kell hozzá menni. Kamaraelőadásokkal felkeresni a szocialista brigádokat, ott lenni a klubesteken a munkásszálásokon, és ha kell, ötven, de harminc embernek is játszani, adni valamit. A szépséget, a tartalmat így is meg lehet majd találni. A sikert is. Mi évtizedeken át csináltuk és nem bántuk meg. Van mire emlékezni, és valljuk be, sokszor emlékekből is él az ember.

VERTICH JÓZSEF nyugdíjas:

Mi tartotta össze a társulatot? Ott találta meg a fiatalok azt az emelkedettebb szórakozási lehetőséget, ami akkor még hiányzott a városból. Nem volt még televízió. Nem volt Salgótarjában rendszeres színházi előadás, és az öntevékeny szórakozás a szórakoztatással együtt magas fokon művelhető volt a Petőfiben. Nemcsak a magasszintű előadások voltak érdekesek, hanem az is, amit csináltunk, amit előadtunk, mindenki szívesen jött, aki érezte, hogy van benne egy kis tehetség és ez akarattal párosul. Jöttek a munkapad mellől, mint Balogh István, Bolyós László, Somoskői István, és jöttek a városból a felnőttek és a diákok egyaránt. Megkerestük a középiskolákat! Az 1960-as évek elején kihelyezett gárdánk működött a Madách gimnáziumban, de voltak tagjaink a közgazdasági technikumból is. Jól érezték magukat a fiatalok, ha feljöttek a próbákra, foglalkozásokra, amelyeket igyekeztünk érdekessé, színessé tenni. Két ízben színjátszó iskolát is rendeztünk. Egy időben házi újságja is volt a szakosztálynak — hatszor jelent meg —, Petőfi Híradó volt a neve. Hány levél jött már Salgótarjába a Petőfihez azoktól, akik valamikor itt bontogatták szárnyaikat, felsorolni sem tudnám! Egyet említek, amit Turek László írt a kultúrotthon volt igazgatójának, Kovács Józsefnek Bernből, ahol mint a Magyar Állami Operaház tagja vendégszerepel. Hálával és kedvesen emlékszik azokra az időkre, amikor még mint Petőfi színjátszó szerepelt. Annyi idő után is emlégeti, hogy nálunk tanulta meg a színpadi mozgást, a szép beszédet.

Háy Gyula személyesen is lenni járt darabja bemutatóján, elismeréssel szólt a láttakról, megjegyezte ugyanakkor, hogy ajánlja a könnyebb darabokat, hozzátéve; nem vallottunk szégyent. Az első nagy lökést Zelk Zoltán adta, aki megnézte az Éjjeli menedékhely bemutatóját és mindent megtett azért, hogy a csoport Budapesten is felléphessen. Ez akkor, 1946-ban anyagiak miatt nem valósulhatott meg. Nagyon jó kapcsolatunk volt Major Tamással, aki csoportjával még a felszabadulás előtt itt járt, és bemutatták az Özvegy Karnyónét. Nagyon szívesen adott tanácsot, és ő volt az, aki késséggel hozzájárult ahhoz, hogy a Nemzeti Színházat is megelőzve bemutassuk az Isten, császár, parasztot. Leveleztünk színházigazgatókkal, mint például

Lendvai Ferencsel, akitől darabokat kaptunk. Később a Népművelési Intézet szakembereivel is állandó volt a kapcsolattartás. Sokszor lejött hozzánk Dévényi Róbert, Keleti István. Egy kohászfesztiválon itt volt Földeák Róbert, a Déryné Színház akkori rendezője, dramaturgja. A zsűri elnökeként tevékenykedett. Boldogan mutatta meg mindenkinek, hogy üres a jegyzetfüzete, mert a Regényesek című bemutatónkon nem tudott semmit lejegyezni, annyira elragadta az előadás sodrása, hatása. Folytatom a sort Török Tamással, akit a rádiótól mindenki ismer — ebben az esztendőben kapta meg a József Attila -díj második fokozatát. Hosszú ideig leveleztünk, egy sereg tanácsot adott darabjához, a Dél keresztjéhez. Ő írta, tudom idézni: „nem tudom megérteni, mi lehet az az erő, ami ezt a csoportot összetartja. Egy hivatásos társulat is tanulhatna a Petőfitől!” Visszakanyarodnék Zelk Zoltánhoz, aki azt írta a Szabadság 1946. május 16-i számában: „...előadásuknak soha sincs műkedvelő jellege, az első jelenetekben megütött alaphangból soha sem zökkennek ki, soha sem ripacszkodnak, végig töretlen, mérték-tartó és művészi szempontból is magas színvonalú játékok.” Majd később: „Sokat tanulhatnak egymástól. A budapestiek mérték-tartást, magas színvonalra való törekvést...”

Ezek, úgy gondolom, a mai napig a legértékesebb dokumentumok, bírálatok, vélemények. Az újságcikkekről most nem szólok külön — sok dicsőítést kaptunk a napilapoktól. A csoportnál az anyagiakkal soha baj nem volt, mert a párt, a szakszervezet, a gyárvezetés mindig ott állt a csoport mellett, támogatta. A szakosztály zavartalanul működhetett. Emellett két öltöző, zuhanyozók, kis műhely, a megfelelő kellékek rendelkezésére álltak, úgyhogy a jó munka feltétele biztosítva volt. A személyes kapcsolatok is igen sokat jelentettek. Elhatároztuk például, hogy szabadtéri színpadot építünk a régi kuglizóban. Az első kapavágást a gyár akkori igazgatója, Bérczes Henrik tette meg és őt követték a többi vezetők. A színpad elkészült. Az aztán más kérdés, hogy Shakespeare Szentivánéji álmja nem került bemutatásra. A vállalatnak köszönhetjük a tanulmányutakat a fővárosba, ahol darabokat néztünk, és a Madách Színház Rómeo és Júlia előadása előtt a színpad teljes be-
diszletezését is láttuk. Előadások után majdnem mindig feljött az öltözőbe a vállalat igazgatója, szakszervezeti titkára és megköszönte a végzett munkát. Persze, ha nem is mindig volt erre idejük a vezetőknek, azért mindig figyelemmel kísérték a Petőfiben folyó munkát, érdeklődtek, mire készülünk, mit tervezünk.

1940-től talán három évet leszámítva, 1965-ig dolgoztam mint rendező a szakosztálynál. Akkor már soknak éreztem a munkát, és a kultúrotthon vezetősége is úgy találta, hogy két rendező elég. Engem művészeti tanácsadóként foglalkoztattak és feladatomból volt a színjátszókkal és az akkor szerveződött irodalmi színpaddal való foglalkozás. Már 1966-ban érződött, hogy a hagyományos színjátszást, a Petőfi színházpótló szerepét túlhaladta az idő. A televí-

zió házhoz hozott mindent, és Salgótarjában örvendetes módon magas szinten rendszeressé váltak a színházi előadások. Ezekkel sem konkurrálni, sem megfelelő szinten produkálni, nagy darabban készülni nem lehetett. A tagság fogyott, mindenkinek akadt valamilyen dolga, tanultak is az emberek. Amíg az ötvenes években hetente öt-hat napot a Petőfiben töltöttek az emberek, mert jól szórakoztak, most már a heti három próba is igen terhes kezdett lenni. Kezdtük keresni a fiatalok között az utánpótlást, és akadtak is tehetségek az ifjúmunkások, a középiskolások között. Már akkor kezdtem mondogatni: nem a három felvonásos darabok útját kellene járnunk, hanem pódiumszínpad kellene, eseményjáték, dokumentumdarab. Kis létszámú gárdával, gyorsan tanulható, hatásos darabok, mint például Merle: Sisiphus és a Halál című darabja, amivel még 1965-ben is nagy sikert arattunk Székesfehérváron az országos fesztiválon. Sajnos a tagok nagy részében nem talált megértésre ez a gondolatom, és a vezetés sem állt teljes egészében mellém. Még mindig élt az a felfogás, hogy az a jó darab, amiben harminc ember szerepel. Nem volt megértés, ugyanakkor a tagok többit akartak szerepelni, mint tanulni. Holott a Petőfinek mindig az volt az ereje, hogy a próbák mellett a tagok képzésére is jelentős időt fordítottunk. Később az említett kis csoport is szétesett, és bekövetkezett egy olyan időszak, amikor nem volt csak nagyon fiatal és nagyon „öreg” színjátszó. Nem tudtuk megújítani magunkat!

Még most sem tart ott a Petőfi, hogy ne tudjon kilábolni a kátyúból. Van kiút! Előtte nagyra becsült példaként áll Ballassagyarmat, ahol magas szintre került az irodalmi színpad. Salgótarjában inkább a színjátszás dominál a mai napig. Én továbbra is a pódiumszínpadot tartom érdekesnek, és állítom, van tehetséges fiatal a városban, csak fel kell keresni őket. Izgalmas problémákat, majd dolgokat lehetne a közönség elé vinni. Nem négyszáz-öt száz fős közönségre gondolok, hanem egy szak-
szervezeti ülésre, egy Hazafias Népfront értekezletre, Nők napjára. Kiléphetne a Petőfi újra a megyéből is, de ehhez idő kellene. Közeleg a százéves évfordulója a Kohász Művelődési Központnak és az nem lehet, hogy a Petőfi színjátszókról csak mint múltból beszéljünk. Toborzó, a vezetés részéről türelmi idő. Átállni a korszerűre! Már holnap el kell kezdeni a munkát.

A vélemények tulajdonképpen megoldást is adnak. A Petőfi Színjátszó Szakosztály egykori vezetői kimondták, hol szorít a cipő, és jól látják a bajforrások okait. Újítani kell, de úgy, hogy félretesszük a nosztalgia. Mert a múltból megélni ma már nem lehet. A nyitás csak új úton indulhat, szélesre tárt kapukkal, fogadva minden irodalmat, színjátszást kedvelő fiatalt. A hagyományok köteleznek, hiszen hamarosan ritka eseményre kerülhet sor Salgótarjában. A műkedvelő színjátszó mozgalom történetében nincs még egy együttes, amely 90 éves évfordulóra készülhetne, mint a Petőfi Színjátszó Szakosztály.

Stokács László

Győri László

Kisvárosi föliratok

AZ EMLÉKTÁBLÁÉ

Ebben a házban szállt meg
hatvanegy éjszakára
Győri László költő meg
felesége, Sára.

EMMÁÉ

Ebben a házban szállt meg
egykor a fiatal
költő, aki írt is meg
nem is: Gy. Tivadar.

A HÁZÉ

Megszálltam Győri Lászlót
teljes hatvanegy napig,
amíg csak be nem táncolt
a hatvankettedik.

A HATVANKETTEDIK NAPÉ

En október elseje voltam,
de ma már nem vagyok sehol.
Ezerkilencszázhatvanhatban
találkoztunk egy vonaton.

EGY KÖRÖMOLLÓÉ

En is találkoztam veled:
balettcipőben álltam, ujjhegyen,
intettem, észre se vett,
lábam görbe volt s volt két nagy szemem

EGY KÖRÖMÉ

Keresztapám egy macska volt,
egy tigris volt a dédapám.
Unokahúgom keccsel ojt
szerelmet lányba. Vérzik ám!

A MEGGYFÁÉ

Egy lány kisujját oltotta belém
Csíkos Macsek, azóta hívlak én.
Nézd a körömöt, lakkpiros. Agamon
ciróka, de ha elkaplak, sírsz nagyon.

A KÉPZETTÁRSÍTÁSÉ

Két pont közt a legrövidebb
út én vagyok: egyenes,
görbe, szelid és meredek,
eb- és oroszlánszemes.

AZ EMLÉKTÁLÉ

Belekerül az emléktábla
a földarabolt emléktábla.

A kuktához így szól a szakács:

én azt hiszem, rágós ez a ház.

Dobd el a házat, nincs tudomány
rá, rossz hús, de a tábla talán
Salgótarján egy tünde falán
még hogyha nincs is, főni kíván.

Niklai Ádám

Bakter-rigmus

Tízre jár. Haikul az utca.
Reklám rikkant: kaparj, kurta!

Tizenegy. — En (s hogy'..?) kaparjak?
Szemem lesik már a varjak.

Most üti a tizenkettőt.
Körülöttem a csönd megnőtt.

Éjfél után óra egy már.
Ablaküveg: szilvalekvár.

Messzi torony kettőt kondul —
két korttyal is fogy a borbul.

Három. — Távól dereng most a
tenger...Tavaly tértem mosta.

Négy óra. — Rég vár a fekhely.
Amott is. Majd ne feledj el.

Erdős István

A házörző

A bágyadt fényudvarú villanykörtét ésszerűtlen magasságban helyezték el a lámpaoszlopon, mégis az oszlop a kanyarban volt, s a fény is több volt a semminél. Elég jó lesz itt a megvilágítás ahhoz, hogy meglássonak, hogy felvegyenek, gondolta a kopaszodó fiatal tanár, és kényszeredetten toporgott az új támaszpontján, a fagyos földcsomón. A házak, szemben az út túlsó oldalán sötét ablakszemekkel hátráltak előle a folyó felé, egyetlen ablakból derengett halvány, vibráló fény, a televízió kékes moccnásait érezte, mintha műsor mehet még tizenkettőkor, motyogta maga elé, és az ablakhoz lopakodott lábujjhegyen, hogy újra fel ne zavarja álmából a kiméretlenül vicsorgó sánta kutyát, a sűrűn lefüggönyözött ablak mögül valamilyen szláv nyelven szűrődtek ki hangfoszlányok. A szlovák tévét nézhetik, próbált bepillantani a függöny résein, de feladta, nagy lendülettel ugrotta át visszafelé az árkot, sprintelt vagy tíz métert, melegítse valami mozgás, a lámpaoszlop alatt helyben futott tovább, egyre több hideg szorult a bélelt ballonkabátja, alá és autonak, járműnek másfél órája nyoma sem volt. Belátta, egyre kisebb az esély, hogy jönne egy járgány, ki a fene fog éjfélkor elindulni. jeges úton, pelyhedző hóesésben! Egy éjszakai munkásjárat, célfuvaros teherautó jöhetne még legföljebb, de nem. már munkásjárat sem, emlékezett, hogy a menetrendben, a lap alján annak a busznak az érkezési időpontja volt az utolsó adat, amellyel ide eljutott, marad a teherautóremény, esetleg tejesautó jöhetne, rendőrkocsi, mentők, tűzoltók vagy bárki, csak jönne, csak vinnék tovább ebből a dermesztő hidegből, amely egyre jobban átjárja csontjait, amely ellen egyre kevésbé ért valamit futkosni, árkot ugrani odavissza, vagy nőkre gondolni. táncra, a táncra, Gabira, akivel néhány órája még úgy szorították át egymást a parketton, mint láncszemek kapaszkodnak egymásba, egy-egy szó, félszó, inkább testük moccnásait hallgatták, zuhogtak rájuk a kemény dobcsattanások, a dobos

volt egyetlen elviselhető muzsikusa a zenekarban, Gabi ismerte valahonnan, egyszer oda is ült melléjük egy percre, megitta Gabi konyakját, mondott két-három részeg, bárgyú mondatot, átült egy másik régi haver konyakja mellé, anyámék alszanak ilyenkor, felmegyünk hozzám, mondta Gabi bátortalanul, és piroslott a szeme a zenekar ostoba színes villogásától, oké, de minden percünk meg van számolva, válaszolt fontoskodva, ezt később borzasztóan megbánta, mert valahol itt gyökerezett az éjszaka minden ostobasága, buta hisztériák, hazugságok hűségéről, papolások tiszta nagy barátságáról, s egy olyan összevisszaság, tehetetlenség, melyből már csak egy kiugrás volt, Gabiék háza mellett felszállni az első járműre, amely közeledvén, csak búcsúintés marad, s egy pillantás a pléhlemezen feszülő menetrendre, egy utolsó busz, mellyel megethet húsz kilométert az othona felé, felesége, gyereke felé, a buszvégállomástól marad hatvan kilométer autóstoppra, fog ez menni, bizonygatta magának rögtönzése értelmességét, és a zsúfolt autóbuszban úgy itta egy szőke lány mohó tekintetének ígéreteit, mint a presszóban a konyakot, sört, nyakra-főre, talán ez az ital volt eddig az egyetlen segítség a hideg elviselésében, de a belső forróság éjfél körül már felszállt a drótok fölé, a felkavart lebegő hóval, maradt a dermedtség, a csend, a hiába való várakozás. Az út kihalt volt, néma.

Bum! Bum! Verte két ököllel keményen a lámpaoszlopot, és elhatározta, hogy akár ellenkező irányba is elindul, ha arra menne valami jármű. de rögtön nevetett is az engedményen, ez az elhatározás is komolytalan, egy marad, vissza kell indulnia a kisváros centrumába, a buszmegállóhoz, ha nem akarja, hogy megfagyjon, negyedóra sincs az út, s ha közben jönne egy jármű, az út szélén haladva is integethetne. sőt a buszmegállóba behúzódva is észrevesz minden motorzajt, közelgő reflektorvillanást, és szélvédett helyen talán ki lehet bírni ezt az átkozott hideget, ezt az ólmosságot a térdeiben, karjában, nyakában, ott le is ülhet, akár végigdőlhet egy padon, nem, aludni nem lehet, hiszen akkor nem veszi észre, ha gépkocsi jön, ha indul a forgalom. A tejesautók ilyenkor már kell hogy startoljanak, igaz vasárnap hajnalban

egész más lehet az éjszakai menetrendjük, mint 10 éve, átlag hétköznap este volt, hogy egyszer erre csavargott egy nyári éjszaka. A buszmegálló várófülkéjében, a mocskosszürke ablakokon át is kivehetően három pad volt, egy vaskályha, egy csövázás székes ülés nélkül. Amint megnyitotta a nehéz, pontatlanul záródó ajtót, vad morgással két kutya ugrott közvetlen a lába elé, Lord, Vezér, halatszott nyomban a csitítás kutyanevekben krákolva a kályha mögül, vissza, a padon felült egy fiú, a kutyák nyomban engedelmesen a pad alá somfordáltak, a fiú megdörzsölte szemét két öklével, visszatekerte nyakára az álmában széthagyott hosszú sálát, és bizalmatlanság nélkül bólintott a jóestétre, mutatott helyet a szomszéd padon, hosszú szőke haja arcába hullt, ahogy előregörnyedt, megtapogatni a kányha vasát, ez mint a jég, megint, morogta, felállt, kezét nyújtott, jóestét kívánok, kutyahideg lett ez a bodoga, pedig mikor elaludtam, még volt parázs, no nem hivatalos tűz, már én raktam, ahogy elment az utolsó járat. Mindjárt begyújtok újra, nevetett, és elindult, mozdulataiban már nyoma sem volt a bénító álmoságnak, kitérte az ajtót, visszarúgta, amikor már úgy tűnt, hogy tiszteletlenül és az újonnan jöttre nézve goromba sértésként tárva nyitva hagyja maga után.

A tanár nézte a parkon át igyekvő fiút, nagyot ugrott, csípőig érő bőrzakóján szétnyílt a cipzár, bőszerű nadrágja, sálja lobogott a fűlerősödő szélben, s azt látta még, hogy a sarkon a hirdetőablakhoz lép, egy, kettő, három, tépi le a gyűrt papírt a lába elé, aztán a sarkon túlról kemény recsegés, robaj hallatszott, s néhány másodperc múlva újra ott volt a fiú nagy páircsomóval három méternyi deszkadarabbal hóna alatt. A deszkán az útjavító vállalat piros csikjai, betűi emlékeztettek repeszekben szétcsattanva a kinti világra, a fiú a kályha mellett levő padnak támasztva törte le a deszka 30–40 centis darabjait, s nagy szakértelemmel igazította azonnal a kályhába sorba a plakátnyújtásra, fal mellé a maradékot, Dérnyé Sz lehetett olvasni egy lelógó kék-fehér papírcsikon, aztán, hogy a fiú gyűfát gyűjtött, épp ezen a csíkon futtatta a lángot a kályhába, lesz itt mindjárt olyan meleg, nevetett rokonszenvesen, és megpaskolta a kutyáit. félkönyökre dőlt, visszafeküdt a padjára. jól ége a deszka, hajnalig kibírjuk már mellette, ásított és várta, hogy a jövevény is mondjon végre valamit, hogy beszélgetni lehessen, mert az alvás itt sokkal fárasztóbb, kimerítőbb, mint az ébrenlét. A tanár megérezte a a fiú hallgatásán a várakozást, szép áliat ez a fekete, mondta, s a hozzá közelebb fekvő kutyára mutatott, sajnos nem az enyém. az enyém ez a tarka korsz, s megvakargatta az állat fejét, emez csak segít nekünk a házat őrizni hosszú estéken, éjszakákon, rendes dög a Lord, ugyanúgy mindent megtesz nekem, mintha én lennék a gazdája, de az is lehet, még jobban is szeret, mint az orvost, aki mellől minden este megszökik, hogy reggelig velünk legyen. velem meg Vezérrel. Életemben egyszer volt kutyám, nevetett a tanár, 10 éves koromban. Sajónak hívták, kicsi volt, barnásszürke, jól lehetett vele hancúrozni, hűséges volt, szerettem, de egy napon elment, pont azon a napon, hogy a nővérem lakodalma volt, nagy tömeg nyüzsgött a udvaron, megijedhetett szegény a zajtól, és otthagya a sok jó falatot, világra ment, sose láttuk többet, még meg is sirattam, sokáig visszavágtam, így van vele az ember, vette át a szót öregemeres bölcsességgel a fiú, megszereti ezeket a dögöket, néha jobban lehet őket szeretni, mint némelyik barátot, rokont, a tanár fátyolos szemmel nézte az elmosódó ég-föld darabkákból összeálló üvegfalat, szerette volna kimondani, testvéred, barátod ül itt, fiú, szemben a padon, de hirtelen nagy fénylyukat szakított egy közelgő autó reflektora a szürkeségen, mindketten felugrottak, a tanár kitérte az ajtót, s már futott volna az út szélére, a fiú csendesen utánaszólt, rendőrök, itt van szemben az őrs, idejönnek, és mintha megkönnyebült volna, hogy a tanár visszaült, nem kell egyedül maradnia, maga hová menne, ha jönne valami járgány, kérdezte a fiú, és gyöngéd simogatással nyugtatta Lordot, mivel a kutya hangosan morgott az ajtóhoz ugró tanárra, akármerre elindulnék már, válaszolt a tanár nem túl nagy meggyőződéssel, mert a buszmegállóban lassan meleg lett, a tanár a fiú szemében lobogó élet-ámulattól meghatódva majdhogynem jól érezte magát, a dzsipp tényleg befordult szemben a vöröstégla épület kapuján, jó hecc lett volna, ha akkor jön ez a rendőrségi kocsi, amikor a fiú a plakátokat tépi, vagy az útjavító korbáltját bontja, mosolygott maga elé a tanár, belekeveredtem volna én is biztosan, feltette kinyújtott lábát a padra, hátradőlt, két óra alatt ez az egyetlen jármű az országúton, mondta, én meg, naív. azt hiszem, éjjelre otthon lesznek egy jó stoppal, teljesen összefagytam len a sarkon, hanyattdől, olyan volt, mintha lakatlan lett volna ez a város, egyetlen házban

hadart egy szlovák tévéműsor bemondója, se ember se jármű, sehol egy moccanás, ez a koszos lyuk most paradicsomi hely...

Mi meg építkezünk itt, mondta hálásan a fiú, a folyópartra vezető utca végén épül a házunk, s az apám két hónapja minden éjszaka engem hagy itt a házra vigyázni, mert még Holdaskán lakunk, túl a folyón, májusban lehet majd beköltözni. én vagyok a vigyázó, vigyázok a félig kész házra, őrzöm az ablakkereteket, az anyagot, szerszámokat, magát a házat, bele ne költözzön valami csavargó népség, és ötvennyolc nap után tegnap éjszaka jutott először eszembe otthagyni azt a jégvermet, azt az istenverést, mert abban hidegebb van, mint kinn a betonon, a kokszkályhára hagyott szén éjjelre elparázsluk, aludni nem lehet, de majd alszok nappal, ugyanis ráérek, mondja az apám, mert az építkezésen nekem nem kell dolgozni. sőt nem lehet, súlyos beteg voltam, kishíján elpatkoltam, nem szabad egy téglát sem arrébb tennem, hát így veszik hasznomat, éjszaka, csak én vagyok ott, illetve nekem kellene ott lennem, de én itt tüzelek, itt alszok ezután, vagy pedig, ha nem is alszom, legalább tűrhető melegen vagyok, úgy is lehetne mondani, csendesen fellázadtam az apám szava ellen. Ezt hallgassa meg, milyen ember az apám, két méteres megvan, majd-nem aggastyán, előre bocsátom, nem szeretem. A tanár a két kutya dühös morgása közt felállt, a kályhához lépett, lesöpört a vasról egy égő, bűzlő forgácsdarabot, ilyet az mondjon énelöttem, mi-lyet, kérdezte vissza a fiú, hát, hogy nem szereti az apját, ezt bocsátotta előre. De hát, ha egyszer így van, felelt nyugodtan a fiú, az is valami, hogy nem gyűlölöm, nem köptem le, mint a barátaim tették, mégiscsak az apám, akárhogyan is van a szag az atyai gondoskodása körül, persze maga azt nem értheti, nem fiúi nyavalyák, vagy kivételesen fájó atyai szigor miatt alakult ez így, az én apám egy falu atyja akart lenni, erővel, szegény haldokló-öreg-örült, aki végül is pusztán a kedvezőtlen feltételek miatt bukott a prófétaságba, s lett egyre idegenebb számára a világ, ellángolt az élete, nézi a tenyerét, csak gyűlölet-pernye, undor-hamu van benne, ijedtében egyetlen kiáltás tapad a szájaszélére, elvtársak, és mindenki nevet, és mint mondom, vannak akik le is köpik, nyílt utcán, kocsma előtt, neki folyt a könnye, már inkább aszszony könny, mint férfié, nevetséges lett volna bárkit is bejelentenie akárhová, akármiért, ahogy mellette a faluban vicсорogtak, köptek az emberek, a felső kapcsolatok úgy mosolyogtak már az öreg szájalmas vergődésén, és akkor az anyám kitalálta itt ezt a házat, amit építeni kell, kőműves volt az apám eredetileg, és maga olyat még nem látott, kicsoda vad, dühös erővel ásta itt az első gödröt a mézszoltáshoz, aki az utcán méltatlan tivornyáktól megnyomorítva, görnyedten araszolt előre, itt a telken aggását elhagyta, mintha látomásai lettek volna, úgy nézett a semmibe, ahol a falak majd állni fognak, ahol majd a szélkakas fordul a szél ellen próbálkozni, hiába, én mondom, két életű lett az apám ezzel a házzal, első éves egyetemista voltam, mikor elkezdtek az alapokat rakni, tegnap már kinyílt a kémény szája, az égre, én egy senki vagyok, két év elszaladt, délibábjaim is üszkös sarkúak, szeretném ledobni vállamról a terhet, de ahogy az apám gyűlöletében, úgy az én szánásomban is összetartanak az emberek, szegény beteg gyerek...

Mi az a betegség, kérdezte a tanár, és azt nézte a szennyves üvegen át, hogy az útmenti keskeny árok alján összegyűlik a hó. Már semmi, túl lennék rajta, mondta a fiú, mégis úgy vagyok, mint a kétségbeesett koldus, aki túl szegény ahhoz, hogy éljen, de egyszál ingében, fél szemmel is túl gazdag az elpusztuláshoz. Én agyhártyagyulladás estem át, súlyos agyhártyagyulladás, az orvosok szerint az a ritka kivétel vagyok, akin a szörnyű baj nem hagyott nyomot, szóval, állítólag normális vagyok, nem bolond, egyetlen durva kiáltás bevérezi a kezem, egyetlen elcsigázott öreg állat nyújtózkodása az istállóban jókedvre derít, meglehet különben, hogy a nyári gyakorlaton tehén között szedtem össze a bajt, a fertőzést, ezt már nem lehet utólag biztosan kideríteni, de a kezelőorvos szerint elképzelhető ilyen variáns is a megbetegedések között...

A fiú elhallgatott, deszkadarabokat dobált a tűzre, keskeny arcán gyermek mesék szüksége, a halántékán lángok táncolása. Anyák, gyerekkerékpárok, csecsemők, fehér gyapjú takaróban, látta a tanár félig becsukott szemével a házuk előtti teret, a mellén szétnyíló ballonját, sálját már nem kellett összehúznia, a kályha ontotta a meleget. Asszonyom, én évek óta összeviszsa hazudozom Önnek, kívánta volna mondani barátságosan a harmadik padra képzelte feleségének, ezzel a vadidegen fiúval félóra alatt embe-

ribb közelségbe kerültem, mint Önnel 10 év alatt, nem, most ne szőljon közbe, asszonyom, csak megsüketülnék itt az Ön lefojtott gyűlöletétől, ne beszéljen most, csukja be a szemét, hallgasson, próbálja meg elképzelni, hogy hívnak engem, suhognak értem a széllal hatyú nyakú lányok, szállnak a városunk fölött, kiáltoznak értem, nem is kiáltás ez, inkább ének, csak órájuk bízták az éneklést a földön, és értem énekelnek, hívó ének ez, egyikük, asszonyom Önre mutat, látom Önt, amint 4 éves lányunk nyakát föld felé nyomva kiáltozik görcsös dühhel a szőnyeg tócsája fölött, a játékba feledkezett gyermek nem érti a szitkokat, s a kegyetlen durvaság szándékát, beleverem az orrod, a gyerek csak néz rám kérdőn, apa, tedd le kezedből a megemelt királynót, engem emelj fel az arcod elé, mi igazolna engem, ha hívó a ének már a hegyeken túlról hangzik, hová indulok értelmetlenül naponta, az a tánc vár, Gabi arca az arcomon forró, szokásommá lesz, véd, a némaság vele, ez a tél a mi kinyílt könyvünk, elszőkött belőle minden jel, talán még testünk moccanásai, félszavak gyűrődései arcunk összesimulásán közelíthetnek valami bizonyossághoz, szerelem, vágy keresés Mi láncol össze, és micsoda lánc ez? Két fehéren izzó vas láncszem, hideg arany karikákkal kapcsolódik más oldalón.

A fiú megrázta hosszú szőke haját, nőies mozdulattal rendezte el nyakán a fürtöket, és mi lesz a tanulmányaival, kérdezte a tanár, a tágranyílt szemmel várakozó fiút, és most hasonlóan érezte Károlytal. Gabi egyetemista vőlegényével, ugyanaz a nyújtott keskeny arc, élesen metszett száj, ugyanaz az élet-ámulat a szemében. Majd folytathatom, válaszolt kedvetlenül a fiú, csak türelmesnek kell lennem az orvosok szerint, egyelőre. Csak semmi megerőltetés! Mintha az a rengeteg pia, amit kínomban lenyelek, nem lenne százszor nagyobb megerőltetés, mint tanulni, dolgozni, de várnom kell, még nem kaptam zöld utat, a kocsmába otthon meg zöld utat kapok, a barátaim szeretnek, hívnak, megbocsátják nekem az apám, megbocsátják, hogy tanulni akarok újra, és a napok Holdaskán olyan egyformák, a kocsmának van valami varázsa, emberek nyüzsögnek ott, szeretnek, játszanak, bicskát vágnak egymás hátába, történik valami, Lord, maradj nyugodtan! A kutyá csendes morgás után az ajtóhoz futott, egy részeg öreg ember bókászik az ajtó mögött, benéz, s máris tovább indul széles vigyorral az arcán. Lord még kettőt vakkant utána, aztán a fiú lába elé ül, leereszti fejét, a földre, lehunyja a szemét. Őszintén szólva, rég nem hiszem, hogy folytatni fogom valaha még az egyetemet, kezdte újra a fiú monoton hangszúllyal, sok ez a két év, amit elébecoltam, rettenetesen butának, közönségesnek, trombának érzem magam, mindjárt, ahogy egy lány kezét vagy derekát elengedem, tizenegyig most is nőnél voltam, itt a presszón túl lakik, nem messze, ez Kati, de van itt nekem Éva, Márta, Marika és egy fiatalasszony is, az ő nevét nem mondom ki, megesketett rá, hogy még a nevét se mondom ki soha, sehol, az ura bútorgyári munkás, féltékeny természetű, ez adódik még az ital mellett. Az új ház mellett, a lányok fényes gömbölyűsége, ez vigasztal, ez feledtet, ez jó.

A tanár hanyatt feküdt a padon, álom és ébrenlét határán bámulta a bódé műanyag mennyezetét. Rosszul estek, fájtak a fiú váratlanul közönséges, dicsekvő szavai mozgékony szerelmi életéről, hideg lötyintésként hullt rá minden női név, megpróbálta mérlegelni, valóságos szerelmekről fecseg-e a fiú, vagy kamaszos képzelgéseit rakja elé mutatósan? Az órájára nézett, hét óra múlt. Gabi világosszőke haját látta lobogni a fákon. Jaj nekem, ha igazam lehet, gondolta, ha az ő hütlensége nem az én keresésem rokona, csak a pillanat menedéke. Károly örökké ott akar állni, ahol a bizonyosság van. A szerelemben is. Én örökké ott akarok állni, ahol a kockázat van, s különösen a szerelemben, ahol meglehet, teljesen értelmetlen a véglegesség, keresés, töprengett, és átült az ajtó melletti padra, szemben a kutyaikkal, azok már megszokták a jelenlétét, nem morogtak rá, Lord csöppet megemelte a fejét, de nyomban visszaeresztette kinyújtott melső lábára, s félig nyitott szeme sarkából leste az ajtót. Melege van, kérdezte a fiú óvatosan, mintha megérezett volna valamit a tanár idegességéből, alaposan bedurrantottunk a vén kazánnak, csak az első hajnali utasoknak esik majd le az álluk, ha beállnak ide a hó, a szél elől, micsoda meleg van, magának mikor indul a busza; hajnalban Négy óra-ötvenkor, válaszolt álmosan a tanár, és végigdől az új padján, kár hogy beszélt nekem a szerelmeiről, kiábrándító volt hallgatni, ahogy mondta, nőnél voltam és hogy Kati, Éva, Ági... A fiú szerelt. Ágit én nem mondtam és magának is a homlokára van írva, hogy egy nő miatt cselleng itt éjszaka, így van, no ugye, akkor meg mi baja az én lányaimmal?! Nem vagyok lovag? Hát nem vagyok! Ismertem egy lovagot hall-

gató koromban, testi-lelki jó barátom volt, csupa érzés, csupa udvariasság, lovagiasság, és a lányt akibe szerelmes voltam, mint az őrült, az első alkalommal maga alá teperte, hogy kitétem a lábom a városból, ehhez mit szól, gyereket csinált neki, hogy én az agybajom miatt, úgy az a lány a nagy hasa miatt eltűnt az egyetemről, és azt hiszi, hogy a lovag, a hősszerelmes és rablólovag elvette, felelősséget vállalt a történetekért, nem uram, ahogy én nem vettem feleségül azt a lányt, úgy ő sem, szelavi, mondta egyszer, hogy tavaly telefonon kerestem, és szemére hánytam a piszokságát, ez van, ez az élet, nem tudott mást kinyögni, pedig én nem a barátságunk alapján kértem tőle számon, amit tett, arra akartam rábírní, ne hagyja cserbe azt a lányt, mondanom se kell, jövőre végez a fiú, főokos, szinte biztosra vehető, hogy két év múlva Kubába kerül, mint szellemi export, öregbíti ott hazánk jó hírnevét, ésatöbbi.

A tanár széttárta karját, van ilyen, mondta, és a kályha tűzvörös vasát nézve, összeszűkített szemmel mosolygott, szerencse, hogy Károlyt mindig is utáltam, a legnagyobb ellenségem se foghatná rám, hogy barátja voltam valaha, gondolta, de Gabiban kétségtelenül töménytelen lelkiismeretfurdalás lehet, micsoda hülye véletlen párhuzam, ezzel a házörzővel, és egyszerűen érthetetlennek találta azt a rokonszenvet, barátság érzést, amit egy órája még érzett a fiú iránt, banális majdnem-szavak voltak a száján, barátod, testvéred ül itt a padon, még jó, hogy csendben maradt végül, furcsa, különös fiú, de már igenis, igenis ellenszenves, inkább, méghogy 4—5 lány is van itt, aki őt szereti, egy sincs, talán legföljebb egy lehet, a többi nagyozolás, kitaláció, kamasz-álom.

És a felesége, kérdezte a fiú, a felesége mit szól hozzá, amikor reggel beállit így összegyűrve. Nem szól semmit, válaszolt a tanár, számára az a fontos, hogy reggel hazamegyek, nyolckor az iskolában legyünk, hogy együtt érhesünk oda a vénkisasszony kolléganőket minden reggel egye a fene, hogy sötét jóslataik ellenére tíz év után is együtt vagyunk, együtt jövünk. Maga tanár, hitetlenkedett fejcsóválva a fiú, na, ezt se hittem volna, hogy akad olyan tanár, aki együtt őrizi velem a házat. Nem őrzöm magával a házat, mondta gorombán a tanár, a buszra várok, ez egy buszmegálló, nem? A fiú nem értette a tanár haragját — kérdezni akart valamit, mégis inkább hosszan hallgatott, majd felállt, kinézett az ablakon. Nincs is ház, sóhajtott csendesen a fiú, nincs ház, és semmi menedéke nincs az apámnak. Nincs, csak én találok ki neki időnként valami búvóhelyet, ahol csendben, titokban összetákol valamit. Érti? Akármit! Csakhogy tisztelhessem érte... Az alkotásért.

A tanár értetlenül bámult a fiú hátába. Álmos fáradtságot érzett vállára neheznedni, nem volt elég friss, gondolkodni a fiú szavain, aludni akart, aludni egy keveset, oldalt fordult a padon, arca alá szorította tenyerét, akad-e szerető, aki mellettünk marad, s úgy marad mellettünk, hogy nem kívánjuk a pokolba, töprengett, Gabi arcát akarta maga elé idézni, látni újra világosszőke haját a fákra úszni, de mint akit gyors ököllet halántékra vágnak, elaludt. A fiú lábujjhegyen ment át a bódén, kitérte csendben az ajtót, kívülről szisszentett, Lord, Vezér, gyerünk, s a felerősödő széllal szemben elindult hazafelé!

Boronyai Tamós

A készenlét ára

— Jóska, kelj fel! — hangzott a kövér bányászasszony szava, de a szólított meg sem moccant.

— Jóska, kelj, fél kilenc, siktába kell menni!

Az asszony topogó türelmetlensége, no meg a fokozott hangereő valami motyogásra készítette ugyan az alvót, ami körülbelül azt jelenti, hogy „jó-jó, értem, kelek már”, de csak nem akart szabadulni melegnek tűnő álmától.

— Jóska, te részeges disznó, ha egész nap a kocsmában iszol, legyen erőd felkelni, annak az ilyen meg olyan anyádnak, mert...

Ez hatott. Erős József bizonytalanul felült a dikón, morogva hajába túrt, zsebében cigaretta után matatott. Még ültében is imbolygott. Látszik, nem aludta ki délutáni részegségét. Érdekes bútorarab ez a dikó, nem is ágy, nem is szék, olyan széles, mint

egy vonat kétszemélyes ülése, talán valamivel hosszabb: itt aludt el Erős József várj délután, alighogy megette az elé lökött, többször melegített, félig kihűlt ételt, s aztán a részeg emberek erőtlenségével eldölt és ájulásszerűen elaludt. Most törődött füstölgő cigarettájával a szájában próbálta rendezni gondolatait, az asszony megszokott szitkozódásaitól kisérvé.

Hogy is volt? Igen! Éjszakásból szálltak ki jókedvűen. — Hét fix — mondogatták a kasban, s gyorsan kiszámolták, ezért 180 forint körüli nyersbér jár, ehhez jönnek a pótlékok, az anyyi mint 230—240 forint összesen... Nem rossz. A jól végzett munka örömeivel viccelődve, egymást lökdösve mentek az öltöző felé. A szerszámokat bezárták a „piszkosba”, itt tartották a munkaruhát, hogy aztán megfürödjék, a „tisztából” átvegyék az utcait.

— Jó reggelt!... Letelt? — hangzott mögülük, s hátrafordulva az öreg Hansit pillantották meg, kezében elmaradhatatlan butykosával. Az öreg sváb pálinkát mért reggelente — persze csak „törzstagoknak”. Nem volt jó az öreg itala, inkább rossz, de volt egy előnye: nem kellett csak fizetésekor kiegyenlíteni, addig felírta. „Mivel az asszony a legutóbbi pénzosztáskor ugyanis kizsebelt” felkiáltással minden reggel igénybe vették Hansi bácsi szolgáltatásait: a törzstagság nőtt, a forgalom fellendült.

A pálinka gyorsan hatott az elnyűtt szervezetre, s a fürdőben már feldobódva énekelték a Három vödör apró kavics... kezdetű trágár nótát, amit harsány nevetés kísért. A buszmegállóknál álltak, amikor Béla, a csillése megszólalt:

— Le kéne szállni a Kapcánál, egyet lökni!

Düledező kocma volt a Kapca, a domb tövében, ahol az akna állt. Már többször akarták lebontani, de a rendkívül jó forgalom miatt ezt mindig elhalasztották. Belülről éppen olyan volt, mint kívülről. Néhány koszos asztal, székek, egy rex-biliárd asztal, a helyiség egész szélességében pult. Mögötte a csapos rendkívüli gyorsasággal szórta a féldeciket és a korsókat, vigyázva hasznára: a pálinkát jóval a hitelesítő csik alatt, a sört bő habbal. Itt senki nem reklamáta, hogy részrehajló, de fölösleges is lett volna, hiszen a várakozók ugyanis tovább lökik néhány keresetlen szóval a hóbörgőt: „Eriggy mán onnan, ott a söröd, oszt faljál!”

Jó óra múlva kiürült a helyiség, csak néhányan maradtak, köztük Erősék, mondván: „Fiatal az idő, még csak nyolc óra van, játszunk egy partit!” Rögtön volt ellenfél — persze korszó sörben — és a rex-asztal tízpercenként zárt. Nem volt ez igazi játék, csupán ürügy az ivásra, hiszen az eredmény senkit nem érdekelt különösebben, csak a vesztes konstatalta emígyen: „En következem”. Mármint a sört megrendelni. Ment ez folyamatosan délig, a hangerő az elfogyasztott sörmennyiség hatására egyre növekedett. Először kisebb, később heves viták következtek, semmisségeken. Mindenki mondta a magáét, a játék megszakadt, s a két fél morogva távozott a kocma zugaiba, a lehető legtávolabb egymástól.

— Ez a senkiházi beszél nekem, aki egy támot nem tud felemelni, nekem, aki a teli csillét egyedül rakom fel, ha leesik a sínről.

A délelőttös műszak is kiszállt, újra benépesült az ivó. Sietve fogyasztották italukat az emberek, aztán szaladtak, hogy elérjék a buszjáratot. Erőséknek már semmi nem volt sürgős, tompa zibbadságba ment át az előbb még hangos méltatlankodásuk.

Béla újabb korszó sörökkel érkezett asztalukhoz:

— Azt mondják, négyen beszorultak a délelőttös műszakban.

Erős arca megfeszült, belebámult a sörébe. Úgy érezte a korszóba szorult az élete. (Tisztán látta magát húsz évvel korábban. A Nyírségből jött, onnan szervezték. 22 éves, nagyon erős. Hozza a vágy a pénz után, a jobb után. Aztán az első kobak (vakítóan fehér), új csizma és ruha. Később... áll leszállás előtt az aknánál, nem látja, csak érzi a rettenetes mélységet, az elhasznált lenti levegő a hidegre érve „kicsapódik”: „füstöl az akna”. A meleg ellenére megborzong: nem érti, miért.)

Sokkal később, öt év múltával jött rá. Aknátszereltek. Már megszokta az állandó készenlétet a létért, az életért, a családért, azért az első mély lélegzetért, amit kiszállás után szív magába az ember a napra lépve, hiszen a lét és a halál egy hajszálnyira van egymástól, itt tévedni csak halva lehet. Vagy élve a biztos halálért. Leszűrni, osztályozni, megkülönböztetni a munkazajokat az igazi veszélyzajoktól, mert a bánya jelez annak, aki érti, érzi őt. Aztán határozni, menekülni, menteni, hiszen itt nem többen dolgoznak külön-külön, itt Ők dolgoznak Együtt. Egymásért. A pusztá létükért. Nem a saját, hanem a közös létükért. Amíg nincs baj, talán összevesznek, fenyegetőznek, marakodnak egy szál deszkáért is, de amint a bánya jelez, máris egy életet élnek. A legtisztább, a legemberibb létet: a közöst. S mindezt megfogalmatlanul, kimondhatatlanul, a nagyon erős és elszánt emberek némaságával, kapkodásnak tűnő, de nagyon is tudatos, tiszta mozdulatokba szűkülő jelbeszéddel. Szóval akkor már az aknavájároknál

dolgozott állandó éjszakai műszakban. Jobb a pénz, gondolta, mikor a veszélyt emlegették otthon — „egy szál deszkán a kas tetején (innen javítják az aknát), alattad meg ezer méter!” — s csak mosolygott. „Semmiel sem más, mint lent. Az a szál deszka legalább 30 centi széles, és ez már luxus” — válaszolta, és visszaemlékezve az akkoriakra, ott valóban így is gondolta. És akkor, az egyik éjjel Kántor, a segédvájár, akivel egy partiban dolgozott, „mellélépett”. Erős észre sem vette. Mikor munkáját befejezte a kas túlsó oldalán, átszólt. Néma csend. Várt. Kiverte a veríték, remegett, támaszt keresett. Lehasalt a deszkára, és egyszeriben most drótvastagságúnak érezte. Mintha összeroppant, megszakadt volna benne valami. Három napra rá kihallgatták. — Nem, egy hang nem hagyta el száját... — válaszolta. „A halál az aknában 25 méterenként elhelyezett feszítővasak okozta zúzóadások következtében állt be. Kb. 350—400 métert zuhant. Az aknatalpra esés után még egy-két percig élt.”)

Fejét felemelve, mereven bámult szét a kocsmában. Béla unszolta hazamenetelre; nem hallotta. Belehajolt a sörébe — ivott. Nem esett jól. Legyűrte: muszaj. Oldódás.

— Még egy kört, Béla! — ordított. Az tiltakozott:

— Nem kéne már!

— Kuss! Eriggy, azt mondtam!

Újra ivott. Kettőt. Hármát. Aztán rázendített a bányászhimnuszra: „Szerencse fel, szerencse le” Hangja elcsuklott, könny gördült végig arcán. Feje lebillent. Bágyadtan asztalra dőlt, elaludt. Béla rázta fel, s hosszas noszogatásra sikerült együtt elindulniuk.

Most szívja cigarettáját, gyomra kavarog, rosszullet kerülgeti. Az asszony szitkait megszokta már, néha azért megszólal — Jól van no, hagy már! — de ez csak olaj a tűzre. Az eléje tett ételt csak kevergeti, nekibátorodva szájába vesz egy kanállal, de az ott csak forog, lemenni sehogysem akar. — Mintha a hátamra raknám — mormogja, de hangosan szólani nem mer, tudja, azt újabb szóáradat követi.

Újságpapírba csomagolt zsíroskenyerét zsebre teszi, legszívesebben eldobná, köszönés nélkül indul a buszhoz. A ködös, nyirkos november minden kinyját elmélyíti, vacog, majd melege lesz, s megint a hideg rázza. Rágyújt. Ez még megy valahogy.

A megállóban majdnem mindenki füstöl. — A „lukban” úgysem lehet — gondolják, s merev arccal bámulnak maguk elé, csak az újonnan jövőket köszöntik egy morgásszerű „jóestéttel”.

Az öltözőben piszkos ingjébe bújva libabőrös lesz. Most tiltakozik a szervezete a máskor megszokott ellen. — Majd csak letelik valahogy — motyogja a kasban a leszállás előtt. Már-már el is hiszi, mikor a gép az induláskor megejt a fülkét, az zuhan vagy tíz métert. Ezt már nem bírja. A kas rácsához szorítja a fejét, hány. A többiek szidják, ketten-hárman követik, de ő nem hallja. Valami halálfélelem vesz erőt rajta, csak könnyes szemét törölgeti, mélyeket lélegez, nehogy még egyszer rosszul legyen.

A fejtést kiosztják, kicsit alacsony helyre kerülnek Belával.

— Más sem hiányzott — morogja, s térdelve elkezd a lapátolást. Éjjel körül úgy-ahogy állnak. Minden lapát szemet tíznek érez, és fogadkozik, hogy az életben többé be nem rüg. Az idő sehogysem halad, a munka még kevésbé. Kettőkor még egyetlen süveg sincs betámozva. A kaparó üresen jár mögötte, szinte kényszerítve a munkára. Műszak végére alaposan megizzadva is alig lesz meg a négy fix.

A „népesben”, így hívják az embereket szállító szenescsilléket, egy szál deszkával az alján, már valahogy érzi magát. A kenyér felét is megeszi. Szava is megjön, de az előző napról csak annyit: — Ez is elment, majd holnap behozzuk valahogy! A szénpor az izzadság miatt vastag rétegben rakódik testére, s kidolgozott, de erőtlen izomzatán megfutva egy-egy halványabb csíkot alkot. Úgy fest, mint egy darab megrepedezett, kiégett föld. Máskor a feketéből élénken kivillanó foga most nem fehér, ajka is vértelen. Szemei beljebb ülnek, fénytelenek, elvesztették játékukat. Pusztán a merevlátás funkcióját töltik be, fáradtak, nem élnek.

Nem siet, majdnem utolsónak száll ki. Lassan, komótosan vonszolja lábait. A csákány is nehéz. földön húzza. Szomjas. Nyelvét szájjpadlására tapasztja, csettint. Inna valamit. — Egy kupica jól esne — gondolja, de az éjszakai munka „élménye” elnyomja vágyát. Talán leadna róla.

— Jó reggelt! — hallja. Hátrafordul. Látja az öreg Hansit, tartja poharát. Iszik. Egyel. kettővel. Használ. Mosolyog, jóízűen krárog: megmenekült. Újra odatartja a poharát. Leül a padra. Érzi, az alkohol szétárad szervezetében. Átadja magát ennek a zsbongásnak. Bemegy a fürdőbe, zuhanyozik. Várja a hatást.

A fürdőben nem énekelnek...

HAGYOMÁNY

Látogatóban

A salgótarjáni születésű R. Várkonyi Ágnes történészt budai lakásának dolgozószobájában kerestem fel. Ezt az érdekes, szép házat Dohnányi Ernő zeneszerző és zongoraművész építette; itt élt, alkotott és tanított mintegy másfél évtizedig. Később, már a háború után, a neves művészettörténész és művészettudós, Fülöp Lajos professzor otthona és szellemi műhelye volt ez a lakás. A ház maga tehát a magyar művelődéstörténet nevezetes darabja.

A dolgozószobában, a mennyezetig nyúló polcokon főleg történettudományi munkák, forráskiadványok állnak; az ablakmélyedést szinte betöltő nagy íróasztalon kéziratok, jegyzetek, köztük XVII—XVIII. századi iratok xerox-másolatai. A könyvespolcon megkeresem Várkonyi Ágnes műveit, a monográfiákat, életrajzokat s az ifjúság számára írt ismeretterjesztő munkáit.

— Hogyan lesz valaki történész?

— Nyilván mindenki másképp. Én például sokáig azt hittem, hogy orvos leszek, de — nem utolsósorban kitűnő magyar- és történelemtanáraim jóvoltából — a humán érdeklődés egyre erősebb lett bennem s végül is a bölcsészkarra iratkoztam be történelem—magyar szakra. Akkor sem kizárólag a történelem érdekelt; szaktárgyaimon kívül filozófiát, pszichológiát, szociológiát, művészettörténetet is hallgattam, és eljártam az orvosi kar néhány előadására is. Harmadéves koromban felvettem a levéltáros szakot és a Történelemtudományi Intézet külső munkatársa lettem. Diplomám megszerzése után itt kaptam állást, s azóta is egyhuzamban itt dolgozom. Jelenleg az intézet első magyar osztályát vezetem. Az osztály munkaterülete a magyar történelem több mint ezeréves időszaka: a magyarság őstörténetétől 1848-ig. Mintegy húsz kiváló történész dolgozik itt együtt, és több külső munkatárs kapcsolódik bele az osztály munkájába.

(A lenyűgöző nagyságú szoba kitűnő keretet nyújt a beszélgetéshez. Elképzelem, hogy valamikor kamarazene és zongoraművek születtek itt, és a csendes estéknek a Rurallia Hungarica szvit kiszűrődő akkordjai adtak hangulatot. Most kacagányos kuruc vitézek kesergője szolgáltatathatná a zenei aláfestést: Várkonyi Ágnes fő kutatási területe ugyanis a Rákóczi-szabadságharc.)

— Félek, hogy a kuruc vitézek egy kicsit még mindig úgy élnek a köztudatban, ahogy a XIX. századi romantikus szemlélet megalkotta őket. Én a Rákóczi-szabadságharcra foglalkozó munkáimban ennél a színpadias romantikus képnél a százszor izgalmasabb valóságot igyekszem feltárni: a nyalka kuruc vitézek helyett a rongyos, hátibőrös jobbágykatonák történetét, II. Rákóczi Ferencnek a társadalmi haladást szolgáló államépítő munkáját, nagyszabású politikai koncepcióját és a maga korában halhatatlanul modern gazdaságpolitikai elképzeléseit.

— Kutatásai során találkozik-e nógrádi vonatkozású meglepetésekkel? Olyan levéltári régiségekre gondolok, amelyek ma az újdonság erejével hatnak.

— Rendkívül sokkal. Mindig külön öröm számomra, ha Nógrád megyei anyag kerül a kezembe. Megtaláltam például azt a Nógrád megyei összeírást, amelyet Rákóczi rendeletére a fegyvert fogott jobbágyokról és nemesekről készítettek. Eszerint az 1704. március 29-én kelt összeírás szerint Nógrád megye helységeiből összesen 488 jobbágy és 205 kismenes állt kuruc zászlók alá; többben szolgáltak Károlyi Sándor, Ocskay László és a híres Szabó Máté ezredében, de voltak akik közvetlenül Rákóczi vagy Bercsényi mellett harcoltak. Forrongó jobbágyország élhetett ebben a vármegyében. Somoskón a jobbágyok, Pásztón a kuruc katonák elfoglalták a földesúri földeket. Az egész magyar történelem szempontjából is jelentős esetek ezek, mert országszerte hasonlóan igen keveset tudunk.

Eléggé közismert, hogy Szécsényben, a Borjúpást mezején zajlott le a szabadságharc első országgyűlése, 1705-ben. Arra viszont kevesen tudnának válaszolni, hogy miért itt tartották végül

is ezt az országgyűlést, hiszen eredetileg Rákos mezejére tervezték, azután pedig Bercsényi Lévát javasolta. Rákóczi minden bizonnyal azért választotta Szécsényt, mert udvari tanácsában — ahogy ő nevezte, minisztériumában — több nógrádi nemes látta el az államépítés nehéz munkáját, és a nemesség konzervatív csoportjaival szemben ez a nógrádi nemesség Rákóczi társadalompolitikai törekvéseihez is jó bázisul szolgált. Igaz, hogy a nógrádi nemesség is először várakba zárkozott a kuruc támadás hírére, és csak 1703 végén küldte el a megye tisztikara Ráday Pált a fejedelem tokaji táborába, hogy bejelentse hűségüket. A huszonhat esztendő Ráday nagy műveltségével, széles látókörével azonnal megnyerte a fejedelem rokonszenvét; hamarosan titkos kancelláriájának vezetője és fontos küldetésekben eljáró diplomatája lett. Ő fogalmazta és öntötte Rákóczi javításai és megjegyzései után végső formába a „Recrudescent...” kezdetű, a világ népeire intézett kiáltványt. Említésre méltó, többek között, az is, hogy amikor az ónodi országgyűlés után sok megye sérelmesnek találta adómentességi kiváltságának elvesztését, Nógrád vállalta a közteherviseléssel járó terheket. Szép feladat volna Nógrád megyének e jelentős hagyományok felelevenítése és ápolása, amire most külön is kínálkozik az alkalom, mert jövőre lesz Rákóczi születésének háromszázadik évfordulója, amelynek megünneplésére országszerte nagy a készülődés, s van olyan megye, ahol Rákóczi-emlékbizottság alakult, éppen a helyi hagyományok ápolására.

— Sokan azt vallják, hogy bármit is kérdezzenek Öntől, mint az egyszeri diák, mindig Rákóczinál köt ki.

— No, nem egészen így van. Igaz, hogy a Rákóczi-szabadságharc a legrégebb kutatási területem, amelyhez sohasem lettem hűtlen, de sok más korszakkal és sokféle történelmi kérdéssel foglalkozom. Pl. a XVII. század gazdaság- és politikatörténetével, a nemzeti tudat alakulásának kérdéseivel. Legutóbb a bécsi levéltárakban Zrínyi Miklós politikájának nemzetközi hátteréről tártam fel eddig teljesen ismeretlen forrásanyagot, közte több Zrínyi-levellet is. Nagyon jelentős anyag ez, mert a törökellenes nemzetközi koalíció születésének eddig ismeretlen körülményeit sikerült felderítenem. Sokat foglalkozom tudománytörténettel. A Magyar Tudományos Akadémia fennállásának százötvenedik évfordulójára még a tavasszal megjelenik az akadémia első összefoglaló története. Ebben én az akadémia létesítéséért folyó küzdelmek mintegy másfél évszázados időszakát, a megalapítás körülményeit és az első nagy korszak — 1825—1869 — történetét tekintem át. Nógrád megyét gyakran kellett idéznem itt is. Egy ma már teljesen feledésbe merült, de a maga korában, a XVIII. század első felében európai hírű nógrádi orvos, Perliczy János Dániel egyike az elsőeknek, akik a magyar tudományos központ megteremtését szorgalmazták. Nem is tudom, hány, Nógrád megyei helységből írt levél ment át a kezemen. Legtöbb Szirákon kelt, az akadémia első elnökének, gróf Teleki Józsefnek az aláírásával. A történetíró Teleki József családi hagyományként örökölte a tudománypártolást. De nemcsak azért jelentős alakja a magyar tudomány történetének, mert kiváló művet alkotott, és sokat áldozott a magyar tudomány céljaira, hanem a polgári tudománypolitika úttörője is volt. Ez az arisztokrata túltette magát a feudális rendi formákon, zsebredugott kézzel beszélt a nádorral, azt vallotta, hogy a tudományos kérdésekben nem a születési kiváltság, nem a cím és a rang, hanem csakis a szakértelem dönthet, és akadémiai nagygyűlési beszédeiben többször kifejtette: az országos tudományos központ munkájának az egész magyar társadalom érdekét kell szolgálnia és az érdemi bíráló fórum a közvélemény.

— Végül: mik a legközelebbi tervei?

— Van egy monumentális vállalkozása a magyar történettudománynak: Magyarország történetének tíz kötetre terjedő összefoglalása. Ennek a munkának intézetünk igazgatója, Pach Zsigmond Pál akadémikus a főszerkesztője; a szerzők jó része intézetünk munkatársai közül való. Én magam a III. és a IV. kötetbe írok egy-egy részt.

Lakos György

A tanú (A Szőnyi-csoportról)

A második világháború hovatovább már történelem: egyre kevesebb azoknak az élőknek a száma, akik felnőtt fejjel élték át, érezték és szenvedték meg a borzalmakat, s rohamosan fogyatkoznak azok az élő tanúk, akik szembefordultak az értelmetlen öldökléssel, vállalták a nehéz és veszélyes feladatot: partizán tevékenységre szervezkedni az ellenség hátában, a haza felszabadítására érkező Vörös Hadsereg támogatása érdekében.

Harminc esztendő telt el a háború óta. A ma embere előtt mégsem ismeretlenek a történetek, hallott a híres partizán-csapatokról: az Uszta-, a Szőnyi-, a Dékán-, vagy a Nógrádi-csoportról. Számos feldolgozás örökítette meg ezeknek a csoportoknak a történetét.

Molnár István már várt. Az asztalán könyvek, dokumentumok, fényképek — a beszélgetéshez kereste elő mindezt. Arra kérem, emlékezzen. Idézza fel az egykori eseményeket.

Gondolkodik, vagy csak a szavakkal viaskodik. Az a típus, aki nem szeret sokat beszélni. Alacsony, zömök, teljesen ősz hajú férfi. Az asztalon heverő fényképek közül felemel egyet, nézegeti, s megered a szava...

1944 tavasza

Molnár István mintegy háromszáz társával az obaruvai antifasiszta és partizániskola hallgatója. Akárcsak ő, a bajtársak döntő többsége is hadifogoly, akik vállalták a fegyveres harcot a fasiszták ellen. Itt találkozik és ismerkedik meg Nógrádi Sándorral, Szőnyi Mártonnal, Uszta Gyulával, Rékai Miklóssal, Domonkos Ferencsel, s másokkal.

A nyár közepére befejeződött az antifasiszta magyarok felkészítése Obaruvban. A szovjet hadsereg ekkor már csaknem felszabadította a Szovjetunió területét. Így a partizánharc gyakorlati tapasztalatainak megszerzésére már nem volt lehetőség a szovjet partizánegységekben. Magyarországra elérése lett a cél.

Az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottsága 1944. júniusában határozatot hozott a román, csehszlovák, magyar partizánmozgalmak nagyobb mérvű támogatásáról. Ennek az volt a lényege, hogy az ukrán kommunista párt minden támogatást megad a partizánharcokhoz. E határozat alapján költöztek a magyarok is Obaruvból Kijev-Szvjatosinóba, a szovjet partizánmozgalom legnagyobb kiképző helyére. Itt döntöttek arról, hogy szovjet példára ejtőernyős szervező csoportokat létesítsenek, amelyek alkalmasak partizánbázis létesítésére Magyarországon. Sztrokacs tábornok, a partizánbázis parancsnoka felajánlotta, hogy a szervező csoportok mindegyikéhez két-három nagy tapasztalatú szovjet partizánt, robbantó szakembert, rádióist és katonaorovost ad segítségként...

— Nézze ezt a fényképet! — mutatja a régi képet. — Közvetlenül a bevetésünk előtt készült a Kijev melletti repülőtéren. Ez a fiatal lány pedig Larissza, csoportunk egykori rádiósa. A képről nem tudtam, amíg a tavalyelőtti találkozásunk alkalmával nekem nem ajándékozta...

1944. augusztus 8

Elérkezett a nagy nap. Mindenki izgatottan készülődött. A nap folyamán elrepült az Uszta-csoport, s éjszaka indult a Szőnyi-csoport.

Ide kívánczik néhány sor abból a naplóból, amit az egykori partizánlány, Larissa Boriszovna Polnickája vezetett bevetésükről (A naplót Nikolaj Jancsenkov hadtörténész készítette elő közlésre): „... 8 óra körül voltunk a repülőtéren. Felvesszük az ejtőernyőt és minden szükségeset. Érdekes, a földről önállóan felállni nem tudok. Mindenki ideges, persze én is. ... A repülőgép szántók felett száll. Tizenhárman vagyunk — öt szovjet és nyolc magyar partizán. Fáj a hátam, ülni nem valami kényelmes. Csak már földet érünk. A törzsparancsnok mellett ülök (Grigorij Novotnij). Beszélgetünk. Velem szemben a parancsnok (Szőnyi Márton), rendes, kedves ember... Hamarosan az egész különítmény szedelőzködni kezd, meghallván a parancsot: »Felkészülni!« — Én a hetedik vagyok a sorban. A golyószórókezelő belekiabál a fülemben: »Mész az első csoportban utolsónak, vagy a másodikban

elsőnek?» Azt felelem: »Az elsőben, azonnal.« Elöttem már senki sincs. Az ajtónál vagyok. Felettem a nagy, fényes hold, úgy tűnik, kinyújtod a karod és eléred; előttem az ejtőernyők fénylő fehér kupolája. Kiáltok, ahogy csak bírok: »Megyek!« — és kiugrom...»

„1944. augusztus 8-án 20 órakor a szvjatosinói repülőtérről startolt a gép a Szőnyi Márton partizán-csoporttal. A csoport a hajnali órákban sikeresen földet ért Diósgyőr környékén, a Bükk hegységben. A sikeres kezdetről a Magyar Kommunista Párt szovjetunióbeli képviselője, Nógrádi Sándor jelentést tett az ukrán partizánparancsnokság vezetőjének, Sztrokacs tábornoknak... Másnap reggel a rádió jelentette, hogy a Szőnyi-csoportot körülzárták...” (Idézet Nikolaj Jancsenkov hadtörténész „Három határon át” című könyvéből.)

Molnár nézegeti a kis könyvecskét, amit Jancsenkov dedikálva küldött neki 1969-ben. A könyvben kis cédulákon egyes részletek fordítása. Az egészet még nem sikerült lefordíttatni. Nézem az ajánlást: „Molnár Istvánnak, a „Három határon át” című elbeszélés hőségének, a szerzőtől. 1969. november 1. Jancsenkov N. a Szovjet Fegyveres Erők alezredese.”

— Az ajánlás túl hízelgő — mondja Molnár —, a könyvben foglalt történetnek nálam nagyobb hősei vannak. Jancsenkov könyve tulajdonképpen a fellelhető dokumentumok és a visszaemlékezések alapján a Szőnyi-csoport ténykedéséről szól.

— A Szőnyi-csoportról néhány feldolgozást, vagy inkább talán csak „próbálkozást” olvastam az utóbbi egy-két évben. Ezek jobbra irodalmi megközelítések. Kevés a dokumentum-erejük. Vajon mi az oka? — kérdelem Molnárt.

— Egyszerű ennek az oka — válaszol. — Az illegális tevékenység, a partizánharc éppen a jellege miatt nem kedvezett az irogatásnak. Azok között a körülmények között nem volt idő feljegyzéseket készíteni. Maradt tehát a visszaemlékezés. De csak az élők emlékeztethetnek vissza a történetekre. A felszabadulás után, amikor hazakerültem, azt hittem, csak ketten maradtunk meg a csoportból Bali Ferivel. Négy társunkat a soproni fegyházban végezték ki. A többiekről nem volt bizonyosságunk. A visszaemlékezést nem erőltették abban az időben...

— Felidézne néhány részletet a csoport tevékenységéből?

1944. augusztus 9

— Úgy emlékszem, hogy két csoportban ugrottunk, de valami baj támadt a második csoportnál, s emiatt néhányan messzire elsodródtak. Bali Ferenc, Csizmadia Gyula, Kiss Benjámin már elő sem került. Ők ugyanis nem jutottak el a gyülekezési körzetbe. A csoport nagyobb része azonban összekerült a hajnali vizes erdőben. Azt csak a világosban láttuk, hogy ernyőink egy része messzire világít a fák és a bokrok tetején. Nagyon siettünk, hogy összeszedjük, de nem sikerült befejezni, mert akkor már tudtuk rólunk, s megtámadták a csoportot...

— Percnyi nyugtunk nem volt. Gyors, óvatos meneteléssel sikerült elszakadni a partizánvadászoktól, s másnap már nyugodtabban telt el a nap. Végre bekapcsolhattuk a rádiót. Larissa jelentést adott a kijevi központnak: „Az »Arany ló« — ez volt csoportunk fedőneve — megkezdi munkáját...”

— Az összekötővel azonban nem sikerült találkozni a megbeszélt helyen és időben. Az ő segítségével kellett volna kapcsolatot teremteni a otthoniakkal, hogy megteremtsük a partizán bázist. Várni nem lehetett, mert felbolydult a környék. Akkor nem tudtuk, csak sejtettük, hogy nagy erőket mozgósítottak ellenünk, mert nagyon szorongatott helyzetben voltunk. Az ellenség egyre jobban körülfogott bennünket. Szőnyi úgy határozott, hogy a tartalék rádiót és a robbanóanyagot elássuk, s egy nyugodtabb helyzetben visszajövünk érte. Mentünk és mentünk. Az ismeretlen terepen csak az iránytű és a térkép segített valamit. Kapcsolatunk senkivel sem volt. Úgy éreztem, mintha valami távol-keleti tájon járnánk, s nem a hazámban...

— A harmadik vagy a negyedik nap sikerült beszélgetni néhány tanyasíval. Egy kevés ételmezt is adtak. Tőlük hallottuk, hogy az eltűnt három bajtársunk a tanya közelében ért földet,

de a csendőrök elfogták őket. Ők figyelmeztettek, hogy külön egységeket vezényeltek ide a mi felkutatásunkra. A parancsnok döntött: nem maradhatunk; tovább, de azonnal...

— Ezután ért bennünket a nagy veszteség. Szőnyi, Ósz Szabó és Novotnij felderítésre indultak. Félóra sem telt el, amikor nem messzire tőlünk feldörögtek a fegyverek. Az első pillanat benuháztát a cselekvés követte. Mindenki a fegyvere után kapott, s már-már rohantunk, hogy segítsünk, amikor a közelben húzóó úton újabb egységek érkeztek gépkocsikon. A katonák nagy zajjal indultak neki a hegyoldalnak. Teljesen közénk ékelődtek. Már nem tudtunk tovább rejtve maradni. Felvettük a harcot az egyik szakasszal. Túl nagy volt azonban a erő, vissza kellett vonulnunk. Sikertelenül elszakadni a katonáktól, s nem sokkal később egy bozóttban már együtt voltunk: heten. A parancsnok és társai elűntek...

— Napokig nem mentünk tovább. A környéken cirkáltunk, bízva benne, hogy Szőnyiék előkerülnek. De nem jöttek. Kilométereken át mindent megvizsgáltunk, de semmi biztató. Egyetlen mentsvárunk maradt, a rádió. Lariszának sikerült ismét kapcsolatot teremtenie a központtal, ahonnan üzenetet kaptunk: „Végre kell hajtani a rendkívüli esetre kidolgozott feladatot. A csoport tagjai vonuljanak át szlovák területre, vegyék fel a kapcsolatot Jegorov partizáncsoportjával. Kérjenek erősítést, s térjenek vissza és készítsék elő a fázist a következő csoport számára.” Arra már nem kaptunk választ, hogy kik és mikor jönnek. S ezt már nem is tudtuk meg soha, mert hiába kísérleteztünk, Kijevvel többé nem sikerült kapcsolatot teremteni...

— Körülbelül a tizedik napon történhetett, hogy annyira bekerítették bennünket, hogy lélegezni is alig lehetett. Nem volt más választás, ha meg akarunk menekülni, mint neki a vad szikláknak. Órákig tartott, amíg remegő izmokkal lemásztunk a sziklákon. Ujjainkat, térdünket véresre marta az éles kő. A ruhánkat megtépázta, de sikerült. Az életünkért másztunk. A sziklák tövében úgy rogytunk a földre, mint akit letaglózta. Arra sem volt erőnk, hogy valamelyikünk őrséget álljon. Talán valamit aludtunk is. Az esőre eszméltünk. Az eső valamelyest oltotta lázas szomjunkat, de gyomrunk éhségét nem csillapíthatta. Valahol enivalót kell szerezni. Nem volt más választás, meg kellett próbálni akárhogy. Akkor valahol Rimaszombat környékén jártunk. Bráz Lajos meg én vállalkoztunk, megpróbálunk élelmet szerezni. Nem mehettünk nagyon messzire, amikor az eső monoton zaját fegyverek ropogása tépte szét. Bedobtuk magunkat egy bokor alá, s vártuk mi lesz. A dörrenések távolodtak. Óvatosan közelítettünk kiindulási helyünkhöz, de nem találtunk senkit. A többiek keresését nem folytathattuk, mert csendőrökbe ütköztünk. Alig tudtunk elmenekülni...

— Nem volt más választásunk, mint olyan helyre jutni, ahol barátokkal teremthetünk kapcsolatot. A csoport eltűnt, a keresés közben eltévedtünk. Bráz azt mondta, menjünk hozzájuk, Rudabányára. Ott a baloldali érzelmű bányászok segítenek.

Bráz Lajos és Molnár István eljutott Rudabányára. De alig lépték át Bráz szülei lakásának ajtaját, lecsaptak rájuk a csendőrök. Figyelték a házat.

A soproni börtönben a hat magyar egy cellában. A halál árnyékában állnak mindannyian. Miskolcon már mindegyiket halálra ítélték Horthy bírái. Kínózták őket a Gestapón, verték a kémelhárítók, de türtek és hallgattak. A szovjet csapatok rohamos előrenyomulása elől menekülve hurcolták őket a nyugati határszélre, hogy végrehajtsák rájuk az ítéletet.

Az órák, a napok lassan teltek. Ki tudja, hányszor mondták el egymásnak a történeteket, hogy az apró mozaikokból összeállítsák a csoport tragédiáját. Szüntelenül a többiekre gondoltak. Vajon mi lett a szovjet bajtársakkal? Azt megtudták még Miskolcon, hogy Szőnyit elárulta a gazda, akinél menekülés közben megbújt. Ósz Szabó János meghalt. S vajon rájuk mi más várhat, mint a halál?

Október közepén úgy tűnt, minden rendbejön. A Horthy-proklamáció pillanatnyi napsütést hozott. Utána órák alatt beborult az ég. A németek megszállták az országot, a börtönben is megjelent az SS.

November elején szólították őket a börtönparancsnokhoz. Az irodában többen voltak. Egy nyilas karszalagot viselő százados fordult hozzájuk.

— Tudják, mi vár magukra?

— Sejtjük...

— Nem is sejtik. Ismertetem az ítéletüket. Az első-, második-, negyedik- és ötödrendű vádlott kötélt általi, a harmad-, és a hatodrendű vádlott golyó általi halált hal.

A hat ember benuháztan figyel. A nyegle tiszt láthatóan élvezi a helyzetet. Vár, majd megszólal:

— Mi azonban kegyelmet gyakoroltunk...

Lassan oldódik a benuháztatás. A hat ember arcán megjelenik az élet. A tiszt csak erre vár.

— ...a kegyelmi rendelkezés szerint az első-, második-, negyedik-, és ötödrendű vádlott golyó általi halált kap, a harmad- és hatodrendű vádlott életfogytiglani börtönt. Ítéletvégrehajtás holnap...

A hat ember rogyadozva lép ki a börtönparancsnoki irodából. Szótlatlanul hullanak a szalmavackokra. A csend megüli a cellát. Csak a gondolatok viharzanak. Holnap meghalnak négyen, de ki tudja, a többiek is megmaradnak-e ebben az infernóban?

A kivégzőosztag tüze reggel 5 óra után dördült el. A két életben maradt partizán szívét marokra szorítja a sortűz. Nem akarják elhinni, hogy ők négyen már nincsenek többé.

*

— Így történt — mondja Molnár, s fáradtan az asztalra támaszkodik.

A kivégzést követően úgy éltek a börtönben, mint az élőhalottak. Sopronból a felszabadulást követően elkerültek, de Molnár csak április második felében érkezett haza Salgótarjánba. A győzelem napját már családja körében töltötte.

*

— Tulajdonképpen hogyan derült rá fény, hogy nemcsak ketten élnek a Szőnyi-csoportból? — kérdelem tőle.

— A Szőnyi-csoportot megsemmisítettnek tekintették 1945-ben — válaszolja. — Csak később vált ismertté Szőnyi Mártonnak, Ósz Szabó János komisszárnak és Grigorij Novotnijnak a sorsa, a haláluk körülménye. A csoport szovjet tagjairól — Jevgenij Ionovról, Vladimir Zsiljajevről és Larisza Polnickájáról — egészen 1963-ig nem tudtam semmit. Azt hiszem, 1962-ben egy volt cseh partizán, Otto Gubics felhívást tett közzé az „Ogonyok” szovjet képeslapban, keresve Jevgenij Ionov társait. Jancsenkov e felhívás alapján talált rá Ionovra, az orvosra a daraszuni szanatóriumban. Tőle azután megtudta, hogy Zsiljajev is él. Később megtalálták Lariszáat is.

— Találkozott-e azóta szovjet bajtársaival?

— Igen. Először 1973-ban. Persze a kapcsolatot én már akkor felvettem velük, amikor az első híreket megkaptam róluk. S azóta már személyesen is találkoztam Larisza Polnickájával...

Molnár István irodájában megsörren a telefon.

— Halló... Molnár István? ... a balatonszéplaki nemzetközi újságíró üdülőből érkezett távirata... valami Polnyickaja kérés... jegyezze...

Nem akart hinni a valóságnak. Még akkor is nehezen, amikor a lakásán már a távirat várta. Larisza a Balatonnál van, kéri, látogassa meg.

A balatonszéplaki nemzetközi újságíró üdülő kapujában hárman is sietnek a segítségünkre a sétálgatók közül Polnyickaja nevének az említésére. Oroszul beszélnek. Szerencsére van tolmácsunk. Molnár István a feleségébe karol. Az arca a hajához sápad, s a mélyen vésődött barázdákban három évtizedes emlékek hullámzanak.

Az üdülő előcsarnokából pirosposztag arcú, erőteljes nő siet Molnárék elé. Egy lépésre egymástól megtorpannak. Merően nézik egymást.

— Larisza — sóhajtja a szót az ősz ember, s nyújtja az égővörös szegfűcsokrot.

Egymás vállára borulnak. Átviharzik rajtuk a múlt minden kínja, keserve, s a viszontlátás parttalan boldogsága.

Mindenki néma tisztelettel várja a könnyük ködén egymást vizsgáló két ember mélyről szakadt érzelmeinek csillapodását.

A balatoni látogatást követően Larisza Polnyickaja Salgótarjánba látogatott. Nagy örömmel, érdeklődéssel ismerkedett meg egykori harcostársának rokonaival, barátaival, a munkahelyével s a várossal.

Másnap indultunk a Hangony-tóhoz, az egykori harcok színhelyére.

Larisza egyszerű fekete ruhát öltött, s feltette a rendjeleit, kintüntetéseit. Molnár István az ünnepi munkásöregenyruhában jött.

Először a tó melletti dombon emelt emlékművet kerestük fel. A Szőnyi-csoport az első hősi halottakat ezen a tájon veszítette. A partizánbajtársak virágot helyeztek el az emlékműre, majd a közelben levő fák alá invitált mindenkit Polnyickaja.

Némán figyeltük, ahogy a magával hozott táskából kenyeret és vodkát vesz elő. Kérte, hogy törjünk mindannyian egy-egy darab kenyeret, s igyunk meg egy-egy nyelet vodkát. Áldozunk ezzel a hősök emlékének.

— Nálunk ez a szokás — füzte hozzá magyarázatként.

A tótól a hangonyi temetőbe mentünk a partizánok sírjához. Larisza a temető kapujában gyászfátyolt borított a fejére, s úgy jött a sírhoz.

„Itt nyugszik Grigorij Novotnij és Ósz Szabó János...” áll a sírkövön, de Larisza ezt nem látja. Úgy áll a sír előtt, mint a szárnyaszegett madár. Ha ketten is belé nem karolnak, összeesik.

Csodálatos a virágbontás idején a Hangony-tó vidéke. A béke honol a tájon. A tóba halat telepített a munkálkodó ember, hogy a maga hasznára gyümölcsöztesse a vizet. A tó partján áll a halór háza. Idős ember él a tó mellett. Nem idevalósi, valahonnan az Alföldről került ide. Kérdeztem tőle, tudja-e, mi történt itt harminc évvel ezelőtt. Megvonta a vállát, nem tudja. Csak azt látja, hogy sokan járnak az emlékműhöz. Valami partizánok haltak meg itt...

Az élet nem áll meg, a napok szabályosan váltakoznak az éjszakával, emberek születnek s halnak meg. Larisza visszatért hazájába, ahol újságíróként dolgozik. Zsiljájev a Távól-keleten dolgozik, Ionov gyógyítja az embereket. Tervezik, hogy egyszer ők is eljönnek, s a csoport megmaradt tagjai együtt keresik fel csatáik színhelyét.

Molnár István is teszi mindennapi dolgát. Csendesen él, s kintartóan dolgozik, ahogy annak idején megtanulta.

P. A.

Balassagyarmat politikai viszonyai (1945—47)

A hazánk felszabadulását követő demokratikus átalakulás kezdeti időszakát, a kommunista párt szervezeti kiépítését vázolta a Palócföld 1975. 1. számában Balogh Sándor, majd annak megyei vonatkozásait Schneider Miklós. Mindkét szerző megalapozott, hiteles képet nyújtott a kommunista párt gyors szervezeti megerősödéséről és a politikai életre gyakorolt konstruktív befolyásáról.

A megyei tapasztalatok szinte teljesen megegyeznek az országosan érvényes megállapításokkal, bár a megyében megkülönböztetett figyelmet kíván az ipari munkásság (ezen belül is a bányamunkások) magasfokú szervezettsége, politikai szilárdsága és hatékonysága a kommunista párt megalakításában, a politikai élet stabilizálásában. (Ezeken a bányavidékeken ugyanis fokozott jelentősége volt a Tanácsköztársaság emlékének és a negyedszázados Horthy-fasizmus iránti gyűlöletnek.)

Magam most mégsem az új rend kialakításáért folytatott küzdelem példás területeiről szólnék. A történeti hűség érdekében (s az élet akkori differenciáltságát bemutató) szót kell ejtenünk többek kö-

zött például az akkori megyeszékhely, Balassagyarmat politikai viszonyainak alakulásáról — ahol a munkásmozgalomnak egyáltalán nem voltak hagyományai, s így a politikai pártharcok nemcsak a helyi, de a megyei vezetésnek is nem kis gondot okoztak.

Az újjászerveződő magyar társadalom osztályviszonyainak bonyolultsága, az egyes osztályok és rétegek politikai arculatának sokrétűsége a Balassagyarmaton kialakult pártviszonyokban is tükröződött. Az egyes pártok jelentős erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy minél nagyobb politikai befolyásra tegyenek szert. Az amúgy is nehéz helyzetet méginkább szövevényessé tette, hogy a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok politikája a felszabadulás után jelentősen megváltozott.

Balassagyarmaton a szénmedencének, de az ország más városainak túlnyomó többségétől eltérően nem a Magyar Kommunista Párt alakult meg elsőként, hanem a Független Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt. Ez a lemaradás nem csupán egyszerű egyhónapos fáziskésés, hanem annak az objektív helyzetnek a következménye, hogy a kezdeti időkben az MKP nem tudott kellő széles körű befolyással lenni az akkori megyeszékhely társadalmára. E vonatkozásban óriási volt az eltérés Salgótarján és Balassagyarmat között. Mert bár Balas-

sagyarmaton volt 5008 kereső, de nem volt nagyüzemi munkásság, viszont annál több a tisztviselő, hivatalnok, közel 1500 főt kitevő a kisiparosok, kiskereskedők, a hiteléletben és más egyéb területen a foglalkoztatottak hada.

A kommunista párt taglétszáma Balassagyarmaton nem emelkedett olyan gyorsan, mint például a salgótarjáni járásban (ahol a kommunista pártnak már 1945 májusára 23 alapszervezetében 8027 tagja volt), a földosztás idején azonban a dolgozó parasztság körében is nőtt a befolyása. Balassagyarmat városban és a járásban május végére a FKGP-nak 700, a SZDP-nek 800, az MKP-nek 590 és a NPP-nek 250 tagja volt. (A város és járás taglétszámáról csak együttes nyilvántartás volt.)

A hozzávetőleges számítások szerint 1945. októberében a kommunista párt még csak 65 tagot számlált, s a városi szervezet a májusi pártértekezlet után fordított nagyobb figyelmet — a határozat szellemében — szervezeti erejének és tömegbefolyásának növelésére. E munkát nagymértékben segítette, hogy 1945 júniusában megalakult a Magyar Kommunista Párt Járási és Városi Bizottsága.

A Függetlenségi Front pártjainak megegyezése alapján ilyen körülmények között került sor az országgyűlési választások 1945. november 4-re való kitűzésére. A választás kiírásával a baloldali erők célja mindenekelőtt az állami életben fennálló ideiglenesség megszüntetése és a politikai erőviszonyok rendezése volt. A hosszas tárgyalások után (a kommunisták javaslata alapján) a koalíció pártjai, az MKP, az FKP, az SZDP és az NPP közös választási program alapján indultak. Az ideiglenes nemzetgyűlés törvénycíkké 1945. szeptember 16-án jelent meg a nemzetgyűlési választásokról. A törvény teljes mértékben intézkedett a választás egész előkészítő tevékenységéről és annak lefolytatásáról. Az MKP választási programját a Szabad Nép 1945. szeptember 23-i száma tette közzé. A program körvonalazta az ország újjáépítését célzó 3 éves tervet, a lakosság életkörülményeinek a javítását az államosítás követelésével, a pénz értékének megszilárdításával, és hitet tett a program az állam és az egyház együttműködése, valamint a családi élet érinthetlensége mellett.

A Magyar Kommunista Párt Nógrád megyei Bizottsága már a program megjelenése előtt átfogó munkatervet dolgozott ki a választás egész időszakára, amit 1945. augusztus 26-án ismertettek a megye összes párt szervezetének titkáiraival és propagandavezetőivel. Ezután kezdődtek meg Balassagyarmaton is a város szervezetének választási előkészületei.

A kommunista pártnak a választási kampány időszakában meghirdetett fő jelszava — „Kenyeret — jó pénzt — rendet!” — jelentős mértékben segítette ugyan a program megértését, a választási munkának mégsem volt elég átütő ereje. Nehezítette a választási agitációt az is, hogy az amúgy is erős vallási befolyás alatt álló várost az egyház nyíltan biztatta: adja szavazatát a kiscgazda pártra. (Ehhez alapos bátorítást kapott a papság Mindszenti József hercegprímástól, aki ez alkalommal körlevelet adott ki.) S noha a választási munka segítésére Salgótarjából és Budapestről is érkeztek aktívák, a város „kádervezetője” arról tett jelentést a megyei bizottságnak, hogy a választási munkára kiküldött elvtársak a kellő helyismeret hiányában az agitációs és szervezési feladatokat csak sok nehézség mellett tudták elvégezni, és minden kis eredményért nagyon meg kell dolgozniuk. A központ figyelemztetése alapján a megyei pártbizottság szeptember 13-án foglalkozott azzal, hogy Balassagyarmat mint megyeszékhely, a közigazgatás központja, nagyon elhanyagolt a párt részéről, a bizottság tevékenysége ugyanis erősen bányász-centrikus.

Így a választáson induló pártok közül, melyek nagy buzgalommal végezték előkészületeiket és agitációs szervező munkájukat, végül különösen a Független Kiscgazda Párt mutatott fel jelentős eredményt. Ennek hatása a választás számadataiban is megmutatkozott, hiszen mindez jó lehetőséget teremtett a Független Kiscgazda Párt táborának a növeléséhez, mivel a választáson a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front Pártjain kívül más pártok indulása nem volt lehetséges. Így „a jobboldali erőknek a kiscgazda párt hívó szavára történő megjelenése és a párt mögé való felsorakozása (...) nemcsak a lehetőségek felismeréséből fakadt, hanem kényszerhelyzetből is következett... A felszabadulás utáni objektív viszonyok mellett a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjainak a politikájából és magatartásából is következett, hogy 1945 derekára sajátos helyzet alakult ki a politikai életben. Nemcsak a népi demokratikus rendszer hívei, hanem jórészt az ellenfelei sőt az ellenségei is a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjain, a koalíción belül helyezkedtek el.”

A felszabadulás utáni első választás Balassagyarmaton ilyen politikai helyzetben 1945. november 4-én zajlott le, és a következő eredményt hozta. A városban összesen 5363-en szavazatot adtak le. Ebből a Magyar Kommunista Párt 237 szavazatot kapott, amely az összes szavazatnak mindössze csak a 4,4%-át tette ki; a Szociáldemokrata Párt 425 szavazattal, 7,9%-ot ért el, a Nemzeti Parasztpárt 215 szavazattal 4,1%-ot kapott. A legkevésbé szavazatot a Polgári Demokrata Párt kapta, mindössze 21-et (0,4%); a választás legfőbb szavazatát, 4465-öt a Független Kiscgazda Párt, ami a szavazatok 83%-ának felel meg — és ezzel az eredménnyel győztesként került ki a választási küzdelemből.

A balassagyarmati eredményekből is az a tapasztalat vonható le, hogy a Balassagyarmaton még nagyon jelentős befolyása van a reakciós erőknek, különösen a hivatalnoki, a kispolgári és értelmiségi körökben, a kommunisták a szavazatokat az új társadalom iránt érzett legnagyobb felelősséggel rendelkező munkásoktól, parasztoktól és a haladó értelmiségi rétegből kapta. Annak ellenére tehát, hogy a pártnak még nem volt Balassagyarmaton jelentős befolyása, mégis a taglétszámának négyszeres szavazatát kapta. Ez tulajdonképpen azt is bizonyítja, hogy a pártnak nagyobb volt a tényleges befolyása, mint amennyit a ráadott szavazatok száma.

A kommunista párt balassagyarmati szervezete ennek megfelelően jelentős erőfeszítéseket tett, hogy a gazdasági helyzet és a politikai élet szilárduljon. Annak ellenére, hogy az FKP abszolút többséget szerzett, a választáson minden jelentős kezdeményezés, amely segítette a demokratikus újjászületést, a kommunista párttól indult ki. Az MKP volt az az erő, amely konstruktív javaslatokkal állt a lakosság elé és mutatott rá a legégetőbb feladatokra. Az MKP szervezete várospolitikai tervet állított össze, amelyet a képviselőtestület és az egész város alkossága elé tárt. A terv kiemelte hogy: „A dolgozókat képviselő MKP most már szólni akar, mi több, követelni akar, mert ehhez a leűnt rendszer hosszú elnyomása miatt nem volt joga. Az MKP balassagyarmati szervezete a város minden polgárának, valamint a város fejlődésének erkölcsi és anyagi érdekeit szem előtt tartva végzi tevékenységét.”

A kommunista párt politikájának megvalósítása eredményeképpen meggyorsult a társadalmi, gazdasági és kulturális élet fejlődése, kiosztották a földet, állami kezelésbe vették a nagyobb üzemeket, megszületett a jó pénz stb. A reakciós erők azonban kétségbe vonták a stabilizáció végrehajtásának megalapozottságát, és megpróbálták a városban levő nehézségek miatt a haladó erőket vádolni.

A város sok hivatalnokot foglalkoztatót és közülük sokat fosztottak meg állásuktól a B-listázás révén. A baloldali erők a B-listázással a közigazgatás, az államapparátus a hivatalok és intézmények demokratizálását, valamint a hatalmi pozíció megerősítését kívánták szolgálni. A reakció viszont a szakértelemre hivatkozva, szerette volna kiszorítani az amúgy is kevés munkás és paraszt kádert a hatalmi és igazgatási szervekből, intézményekből. (Különösen a rendőrség és a közigazgatás területén volt erős a vita.)

A reakciós erők a polgári tulajdonviszonyok védelmét és megerősítését is követelték, elítéltek és támadtak a gazdaság szocializálására irányuló minden törekvést. Érveik a felvilágosulatlan lakosság körében természetesen nem maradtak hatástalanok. Megpróbálták aláásni a szovjet-magyar barátság ápolását is, amelyből egyértelműen kitűnt, hogy a reakciós erők teljesen a nyugati orientáció hívei voltak.

A reakciós erők tevékenységét segítette az egyházi befolyás erősödése, amely a vallásos érzületű emberek egy részét szembeállította a párt politikájával. Különösen a katolikus egyházzal romlott meg a viszony. A különböző egyházak igyekeztek a templomi és azon kívüli rendezvényeiket úgy szervezni, hogy az minél jobban gátolja a baloldali pártok és szervezetek tevékenységét. Különösen az ifjúság körében végeztek reakciós munkát mindaddig, amíg a belügyminiszter 1946. júliusában fel nem oszlatta a katolikus legényegyletet és a Cserkész Szövetséget.

A város reakciós elemeinek érvelését segítette elő Rákosi Mátyásnak az MKP főtitkárának az 1946. október 20-án Salgótarjában tartott gyűlésen tett bejelentése, mely szerint a megye székhelyét Balassagyarmatról Salgótarjában helyezik át. A bejelentés ellen a város jelentős része tiltakozott, mivel a lakosságot nem készítették fel kellőképpen a tervezettekkel kapcsolatosan. A tiltakozáshoz a politikai pártok is csatlakoztak és szervezeteikben szinte állandósult a kérdés megvitatása. Ettől kezdve a két város között még élesebbé vált a korábban sem kielégítő kapcsolat.

Az éles politikai és gazdasági küzdelemben az ország más helységeihez hasonlóan a városban új népi hatalom jött létre, megszűnt a nagvbirtokrendszer és jelentős szocialista vívmányok is születtek. Az MKP III. kongresszusa 1946 novemberében ebben a helyzetben találta a várost, amikor összegezte a megtett utat és megszabta a nép demokratikus forradalom továbbvitelével kapcsolatos legfontosabb tennivalókat. A kongresszus meghatározta a gazdasági és politikai síkon folyó osztályharc tartalmát és irányát. Ezt juttatta kifejezésre a kongresszus jelszava is: „Nem a tőkéseknek, hanem a népnek építjük az országot.” Ez a napnál is világosabbá tette a küzdelem célját és a harc menetét.

A párt figyelmét ekkor egyre erőteljesebben a nép számára legfontosabb kérdésre, a hatalomra irányította. Ez azért volt alapvető feladat, mert a munkások és a parasztok a haladó értelmiségekkel együtt már részesei voltak a hatalomnak Balassagyarmaton éppen úgy, mint az országos szervekben. Ugyanakkor meg kellett mutatni azt is, hogy milyen formában lehet és kell a forradalom vívmányait továbbfejleszteni. Ez tette kötelezővé a párt tömegbefolyásának erősítését, a munkás-paraszt szövetség gazdagítását, az építőmunka gyorsítását.

A város lakossága körében a burzsoázia visszaszorítása és a stabilizáció végrehajtása pozitív hatást váltott ki. A bérből és fizetésből élők örömmel vették tudomásul, hogy hosszú idő után jó forinttal fizetik őket. Így az újjáépítésben elért eredmények megteremtették annak lehetőségét, hogy a kommunista párt a MADISZ, az MNDSZ és a szakszervezetek városi mozgalmi tevékenysége egyre nagyobb területen éreztesse politikai hatását.

A haladó erők reakció elleni harcra eredményeként került sor az első hároméves terv előkészítésére és beindítására. A hároméves terv 1947. július 11-én a szenvedélyes parlamenti harc közepette emelkedett törvényerőre, s ezt követően egy hónap múlva — 1947. augusztus 1-én — kezdetét vette a terv végrehajtása.

Balassagyarmat hároméves tervét nagy körültekintéssel készítették meg a helyzetet, hogy erre nincs szükség, hisz az SZDP ügyis megalt feladatok jelentős része meg is valósult, de több feladat realizálására egyáltalán nem vagy csak a későbbi időszakban esetleg napjainkban kerülhetett sor. Ezzel a városban, új körülmények, új lehetőségek alakultak ki a szocialista építőmunka továbbvitelére.

A 3 éves terv befejezése után került sor 1947. augusztus 31-én az országgyűlési választások megtartására. A választási hadjárat minden párt részéről nagy erőbedobással indult meg. Az MKP felajánlotta az SZDP-nek, hogy közös választási listán induljanak, amely a munkásosztály egységét erősítené a reakció elleni harcban. Ezt a javaslatot azonban az SZDP (jobbszárnyának nyomására) elutasította. Úgy ítélték meg a helyzetet, hogy erre nincs szükség, isz az SZDP ügyis hmegeelőzheti az a KP-ot. Balassagyarmaton azonban korábban sem volt erős az SZDP, és a választás időszakára politikai befolyása még inkább visszaesett. Nagy segítséget adott a választási munkához Kádár János, az MKP megyei listavezető képviselő jelöltje, aki választási nagygyűlésen közel 4000 résztvevő előtt beszélt és ismertette az ország előtt álló feladatokat. Az elért eredmények láttán a különböző pártokba tömörült reakciós erők a városban (éppúgy, mint ahogy az országszerte történt) új pártok létrehozásával igyekeztek erők szétforgácsolását megállítani. Megjelent Balassagyarmaton és választási nagygyűlést tartott a reakciós pártvezér Barankovics is, aki demagógiájával kápráztatta el a több, mint 3000 fős tömeget. A választási eredmények végül is következésképpen alakultak: a városban szavazásra jogosultak 95%-a, összesen 5775 állampolgár adta le érvényes szavazatát. A leadott szavazatok megoszlását az alábbi táblázat mutatja (összevetve az 1945-ös eredménnyel):

A párt neve	1945		1947	
	szavazat	%	szavazat	%
Magyar Kommunista Párt	237	4,4	674	11,7
Szociáldemokrata Párt	425	7,9	468	8,2
Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt	4465	83,—	225	3,8
Nemzeti Paraszt Párt	215	4,2	268	4,6
Demokrata Párt (Barankovics)	—	—	3856	67,—
Magyar Radikális Párt	—	—	233	4,—
Független Magyar Demokrata Párt	—	—	41	0,6
Polgári Demokrata Párt	21	0,5	10	0,1
Összesen:	5363	100,—	5775	100,—

Balassagyarmaton tehát az országostól és a megyeitől eltérő eredmény született. Addig, amíg országosan a Baloldali Blokk pártjaira a választóknak több mint 45%-a adta a szavazatát, a városban ez mindössze 28,3%-ot tett ki. Ugyanakkor a Független Kisgazda Párt az előző választás 83%-os eredményével szemben mindössze csak 3,8%-ot ért el.

Balassagyarmaton ugyanis a reakciós erők új pártba tömörültek. Mivel a Kisgazda Párton belül felleptek a jobboldalal szemben, a tagság jelentős része a Barankovics-féle Demokrata Néppártban talált menedéket. Tevékenységét az egyházi reakció és a régi rendszer hívei, a zsirosparasztok, a hivatalnokok, a közigazgatás, valamint az intéz-

menyek tisztviselőinek jelentős része, az árdragítók-üzérkedők hadával együtt támogatta. Így fordulhatott elő, hogy az 1947-es választáson a városban ez a párt 67%-os szavazataránnyal abszolút többséget szerzett. A választás balassagyarmati eredménye, amelyre a kommunista párt tulajdonképpen számított, nem okozott túlságosan nagy meglepetést. A számok arra figyelmeztették a kommunistákat, hogy a reakciós erők teljes legyőzéséhez következetes és szívós harcra kell mozgósítani a város dolgozó tömegeit. A politikai harc továbbviteléhez újabb erőt adott a pártszervezeteknek az, hogy Salgótarjánban és az ország ipari vidékein máshol is a munkásosztály akaratából az MKP fejlődött a legerősebb párttá hazánkban. A választási agitáció, amely az elmúlt két év eredményeire és a 3 éves tervre épült, ország-világ előtt bebizonyította, hogy a kommunista párt a „tettek pártja”, olyan párt, amely törődik a dolgozó kisemberek érdekeivel, és foglalkozik gondjaik megoldásával. Mindez a választási harc idején abban jutott kifejezésre, hogy a párt sikraszállt a jobb élelmiszer-ellátásért, fellépett az árdragítók ellen, javaslatára leszállították a gáz, a villamosenergia és a tej árát. Határozottan követelte a közigazgatásba és a gazdasági vezetésbe a munkások bevonását, valamint a munkanélküliség megoldását. Természetesen mindezek, a dolgozó tömegek érdekeit szolgáló intézkedések nem tetszettek a reakciós tömegeknek. A választás után Balassagyarmaton — mivel itt a Barankovics-féle párt került ki győztesen — a politikai harc ismét fellángolt és sok nehézséget okozott a gazdasági-politikai és ideológiai munkában.

Az MKP városi szervezete a választás után összeült és a szavazatok tükrében elemezte az erőviszonyokat, majd megjelölte a városban végzendő legfontosabb feladatokat. Az MKP Központi Vezetőségének Szervezési Osztályára küldött értékelő jelentés is nagy teret szentelt a választási munkának és a szavazás eredményéből levont tanulságoknak. A kommunista pártnak korábban a Kisgazdapárttal, azt követően pedig az újonnan alakult Barankovics-féle reakciós párttal volt ellenséges jellegű a kapcsolata. A jelentés rámutat, hogy a Független Kisgazdapárt a választások óta nem tudott talpraállni. A többi párttal az MKP városi szervezetének a kapcsolata jónak mondható, és az lehetővé tette az együttműködést a város érdekében. Ez annál is inkább figyelmet érdemel, mivel a város kommunista pártja sokkal nagyobb tekintélynövekedést ért el, mint amennyi a reá adott szavazatok számának növekedése. A párt iránti érdeklődés a választás után megnőtt és rövid három hónap alatt újabb 71 személyt vettek fel, ezzel 1947. novemberére már 584 tagja volt az MKP városi szervezetének. Jó hatást gyakorolt a város politikai életére, a nehézségek ellenére is az a tény, hogy az új kormány összetételében, de más hatalmi és igazgatási szervekben pozitív változás ment végbe a haladó erők javára.

Kedvezően érezte hatását a városban a tömegszervezetek tevékenysége. A kommunista párt kezdeményezésére már korábban megalkultak a szakszervezetek, a MADISZ, az MNDSZ, a NÉKOSZ és az úttörő szervezetek. A párt befolyása a szervezetekben elsősorban tagjain keresztül érvényesült.

Mindez a körülmény lehetővé tette a jobboldal elleni határozottabb politikai fellépést. Az SZDP városi szervezete is leszámolt jobboldali tagjaival és támogatta azt a kezdeményezést, hogy a munkásosztálynak egy politikai pártja legyen. Balassagyarmaton az MKP és az SZDP 1948 első negyedében egy közös szemináriumot szervezett 40—45 hallgató részvételével, ahol alapvető elvi és politikai kérdéseket vitattak meg. Ugyanakkor a mozihelyiségben együtt tartották meg a februári pártnapot, ahol közel 800 fő vett részt. A politikai helyzetet a koalíciós pártok erős aktivitása jellemezte és a jobboldal támadta az egyesülési politikát. A funkció kérdésében ingadozás volt tapasztalható az SZDP városi vezetőségében is, de gyorsan erősödött a kommunista párthoz való közeledés. Ezt erősítette a centenáriumi év balassagyarmati megnyitó ünnepségén Mihályfi Ernő miniszter beszéde is. Egy másik gyűlésen az SZDP titkára kijelentette, hogy „a munkásegységet a lehető legszorosabbra kívánják fűzni és ha a nemzet és a munkásosztály érdekei úgy kívánják, a két párt egyesülni fog”. Az egyesüléssel kapcsolatos politikai és szervezeti előkészületek és munkálatok a város területén körültekintően történtek.

Eredményesen segítette az egyesülés előkészítését a két párt egymást követő politikai rendezvénysorozata, a gyűlések, pártnapok, ünnepségek, csoportos beszélgetések, rétegtalálkozók, teastek és más egyéb formák is. A baloldal erejét erősítette a városi SZIT és EPOSZ szervezet februárban történt megalakulása is. Az egész előkészületi munkának aktív részese volt Oczel János, az MKP megyei titkára is, aki az elvi irányítás mellett a helyszínen is sok segítséget nyújtott.

Az SZDP balassagyarmati szervezete ekkor 206 jobboldali beállítottságú tagját zárta ki megfelelő indok és egyéni elbírálás alapján. Megfigyelhető volt az a jelenség is, hogy egyre többen keresték fel az MKP helyi vezetőségét belépési szándékukkal. Ebben a helyzetben került sor Balassagyarmaton 1948. április 23-án több, mint 1300 fő részvételével az MKP és az SZDP egyesülési gyűlésére. Az egyesített párt, amely közel 1500 taggal rendelkezett az egyesülési kongresszus után — 1948. június 13—14-én — felvette a Magyar Dolgozók Pártja nevet. Tulajdonképpen a két párt egyesülésénél létrejött a munkásosztály egységes marxista—leninista pártja, amely a munkáshatalom megszilárdításának a zálogává vált.

dr. Szomszéd Imre

A kommunista párt tömegkapcsolatai Nógrádban (1957—62)

Az 1956 októberében kirobbant ellenforradalmi események Nógrád megyében is súlyos helyzetet teremtettek. A kiélezett osztályharc viszonyai között sorsdöntő volt, hogy milyen gyorsan szerveződik újjá a párt, s áll helyre irányító tevékenysége. Történelmünk soha nem bizonyította jobban, mint ekkor, a munkásosztály élcsapatának, a kommunista pártnak a létjogosultságát, olyan pártnak a szükségességét, amely „az osztály átmeneti hangulatával szemben az osztály maradó történelmi érdekeit képviseli”.

A munkásosztály igazi érdekeinek szempontjából döntő szerepe van annak, hogy milyen erős és egységes a munkásosztály kommunista pártja, milyen a kapcsolata a dolgozó tömegekkel, mennyire értik és teszik magukévá a tömegek a párt helyes politikáját. Ahhoz azonban, hogy a párt visszanyerje a tömegek bizalmát, vezetni tudja a munkásosztályt, képes legyen ráébredetni felelősségtudatára és a saját érdekeivel összhangban álló tennivalókra — a kommunisták előtt a feladatok egész sora várt megoldásra. Eszmei-politikai síkon meg kellett védeni a marxizmus—leninizmus tisztaságát. El kellett határolni magukat a régi pártvezetés szektás-dogmatikus hibáitól, valamint az 1956 nyarán és az ellenforradalom idején eluralkodott revizionista nézetektől. Ehhez a munkához felbecsülhetetlen segítséget adott a párt Központi Bizottságának 1956 decemberi határozata.

A megyei párt- és közéletben élénk viták bontakoztak ki, melyek érthetően a Központi Bizottság határozatának az ellenforradalom okairól szóló megállapításai és a belőlük levont következtetések körül éleződtek ki. E széles körben zajló eszmecsere során kellett megértenni, hogy az ellenforradalom kirobbanásának okait elemezve a párt azért állította első helyre a régi vezetés szubjektívista, szektás hibáinak bírálatát, mert a magyar társadalom e hibák és az azokhoz való macacs ragaszkodás következtében került válságos helyzetbe. Ugyanakkor a szocialista építés helyes gyakorlatának kialakítása sem történhetne meg, ha az MSZMP nem szakít gyökeresen a korábbi hibákkal, s ha nem lép fel a több éven keresztül beidegzett szektás gyakorlat maradványaival szemben. S ez a társadalmi méreteken fő veszélyt jelentő revizionizmus leküzdésének is fontos feltétele volt, hiszen saját tapasztalataink is meggyőzően mutatták, hogy a szektás-dogmatizmus talajáról éppúgy nem lehet eredményesen küzdeni a jobboldaliság ellen, mint ahogyan fordítva sem. A határozat megteremtette annak a feltételeit, hogy a pártban kiküszöbölődjen a politikai irányvonal kétoldalú torzításai elleni harc lenini eszméjének formális kezelése. (A kétfrontos harc sikere ugyanis nem a formális kétirányú elhatárolódáson múlik, hanem annak a politikai platformnak a helyességén és gyakorlati megvalósításán, amelynek talaján az elhatárolódás végbemegy.)

A megyei pártvezeték fokozott figyelemmel kísérték a párt újjászervezésének folyamatát. Rendszeresen értékelték a munkát, s megtették a szükséges intézkedéseket, hogy erősödjék a párt élcsapat jellege. Megyénkben, a párt újjászervezése az országosnál gyorsabb ütemben ment végbe. Az üzemi pártvezetetek mellett növekvő számban alakultak meg a területi és hivatali szervezetek is. Az MSZMP-nek 1957 május elején az országban 350 ezer tagja volt, s ez megfelelt az MDP-tagság 40 százalékának. Nógrád megyében az MSZMP tagjainak száma meghaladta a 12 és fél ezret, s ez az MDP-tagság felét jelentette. Az országosnál nagyobb ütemű fejlődés elsősorban azzal magyarázható, hogy az ellenforradalom idején is fennmaradtak, folyamatosan dolgoztak az üzemi és a falusi pártvezetetek. Ugyancsak segítette a párt újjászervezését, hogy a megyében, a népességben belül az országosnál magasabb volt a munkások aránya, és azoknak a munkásembereknek a száma is, akikben mélyen éltek a forradalmi hagyományok, tapasztalatok. Jórészt ezek a tényezők magyarázták, hogy 1957 májusában Nógrád megye párttagságának több mint 72 százaléka munkás származású volt.

A pártvezetetek tömegkapcsolata erősítésének és fejlesztésének fontos feltétele volt a pártdemokrácia, a pártélet lenini normáinak következetes érvényesítése. A párt drága árat fizetett azért a tapasztalatért, hogy a személyi kultusz, az ebből fakadó munkastilus, az eszmei-politikai nevelés helyett alkalmazott adminisztratív eszközök, a centralizmus bürokratikus túlhajtása, a választott szervek jogainak megsértése, a pártélet formalizmusa megbontották a pártegységet, lazították a pártfegyelmet. Mindez pedig megingatta a párt és a tömegek kapcsolatát, gyengítette a párt és a tömegek kapcsolatát, gyengítette a párt vezető szerepét, elsorvasztotta az állami és társadalmi élet demokráciáját. Ami a következményeket illeti, nem jelentett kisebb veszélyt a revizionizmus sem. Azzal, hogy szembeállította a pártdemokráciát a centralizmussal, és a demokrácia lobogója alatt az anarchizmust, a frakciózás szellemét terjesztette, lazította a pártegységet, pártfegyelmet, megbénította a pártot, megrendítette a proletárdiktatúra alapjait.

A pártvezetés ezért az újjászervezés idején is arra törekedett, hogy a demokratikus centralizmus mindkét oldalát erősítse. Bizonyos szervezeti rendszabályokat is foganatosított, hogy megakadályozza a szektás dogmatizmus és a revizionista nézetek terjedését. Mindenek-

előtt a párt vezető testületeiben érvényesítette a kollektív vezetés elvét, és számos intézkedést foganatosított a pártdemokrácia továbbfejlesztésére. A pártélet demokratizmusa fokozatosan, a jobb- és álbaldali nézetek ellen folytatott küzdelemben alakult és erősödött meg pártszervezeteinkben.

A párt és a pártélet megújodásáért végzett munka során különösen éles vitát váltottak ki a párt belső élete és a tömegmunka összefüggései. Akadtak, akik — a tényeket leegyszerűsítve — úgy gondolták, hogy a pártélet független a párt tömegkapcsolatától. Pedig a tartalmas pártélet, a pártszervezetek egysége, a párttagok imponáló fegyelme teszi igazán vonzóvá a pártot és politikáját a dolgozók széles tömegei számára. A pártszervezetek belső rendje tehát egyik fontos tényezője a tömegkapcsolatok erősítésének. „Minél erősebbek lesznek pártszervezeteink — figyelmeztet Lenin —, minél kevesebb lesz az ingadozás és az álhatatlanság a pártban belül, annál szélesebb körű, sokoldalúbb, gazdagabb és termékenyebb lesz a párt befolyása a munkás-tömegeknek a pártot körülvevő, a párt által vezetett elemekre. Elvégre mégsem szabad összetéveszteni a pártot, mint a munkásosztály élcsapatát az egész osztállyal.”

A demokrácia erősítése együtt járt a pártmunka módszereinek felülvizsgálatával, az új munkastilus kialakításával. Ez mindenekelőtt azt követelte, hogy a pártszervezetek ne becsüljék le a tömegmunkát, szüntessék meg a pártokivüli tömegek iránt táplált bizalmatlanságot. A megyei pártvezetés felhívta a tömegmunkára a pártszervezetek figyelmét, és gyakorlati tevékenységével is igyekezett elősegíteni a tömegpolitikai munka fellendülését. A pártnapok, a pártcsoportok és az aktivahálózat rendszerének fokozatos kialakulása mellett megkezdődtek és elterjedtek a tömegmunka olyan formái és módszerei, mint a csoportos beszélgetések, a kisgyűlések és az anketók. A megyében kibontakozó tömegpolitikai munkának újabb ösztönzést adott a megyei pártaktívaülés (1957. február elején), amelyen részt vett Kádár János, az MSZMP KB és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnöke is. Az aktívaülésen elhangzottak — amelyek jelentős mértékben elősegítették a párttagság eszmei-politikai tisztánlátását — üzemi és falugyűléseken ismertették a kommunisták, s hatásukra sokan kérést felvételüket a pártba.

A párt tömegkapcsolatainak alakulásában fontos szerepük volt a különféle társadalmi szerveknek, tömegszervezeteknek. A párt eredményes újjászervezése, annak egészséges menete, élcsapat jellegének megerősödése, a párt életének, tevékenységének lenini megújodása kedvező hatással volt a tömegszervezetek, tömegmozgalmak szervezeti helyreállítására, munkájuk kibontakoztatására. Emellett a szakszervezetek megyei szerveiben és azok tagságában végbement eszmei-politikai tisztulási folyamat szempontjából igen jelentős volt, hogy a SZOT 1956. november 4. u'an azonnal állást foglal az MSZMP és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány politikája mellett. A megyei szakszervezeti szervek — megtisztítva soraikat — harcot indítottak minden olyan nézet ellen, amelyeket az ellenforradalmárok a dolgozók megtévesztésére hirdettek.

Nagy hatású, a taglétszám ugrásszerű emelkedésében is nagy szerepet játszó rendezvények voltak a szakszervezeti női aktívaülések. Ezek szervezésében a pártszervek is aktív szerepet vállaltak, s felhasználták a helyi nőtanácsok alakulásának előkészítésére. Az újjáalakuló és megerősödő szakszervezetek részt vállaltak a munkafegyelem megszilárdításában, s az új alapokon kibontakozó munkaverseny szervezésében. A szakszervezetek párt politikája mellett elkötelezett kiállása, tagságunk körében végzett egyre eredményesebb munkája jelentős tényezője volt megyénkben mind a szocialista konszolidációnak, mind a felgyorsult szocialista építőmunkának.

Az ellenforradalmi propaganda súlyos zavarokat okozott megyénk fiataljai körében is. A DISZ munkája megbénult, s a fiatalok között különböző rétegszervezetek tevékenykedtek, amelyek az ellenforradalom után szerveződtek. Bár ezek nagyjából kommunista befolyás alatt álltak, az ifjúság egységes kommunista nevelését mégsem tudták biztosítani.

Az MSZMP javaslatára megalakult egységes ifjúsági szervezet — a KISZ — megyénkben is 1957. március 21-én bontott zászlót. Az ifjúság sorainak ellenforradalom utáni politikai, világnézeti, szervezeti, rendezése a leggyorsabban és legeredményesebben a munkásfiatalok körében ment végbe. A falusi ifjúsági szervezetek politikai munkája nehezen indult meg, tevékenységük kulturális, illetve ezen belül is a szórakozás biztosításában merült ki. Csak lassan, a községi termelőszövetkezeti pártalapszervezetek megalakulásával és a munkásfiatalok hathatós segítségével bontakozott ki a KISZ paraszti, politikai bázisa. Szervezeti befolyásának fokozatos kiszélesítésével, az ifjúság körében kibontakoztatott munkájával viszonylag rövid idő alatt az ifjúsági tömegek szervezetévé vált.

A feltételek megérlelődésével 1958 január—februárjában Nógrád megyében is megalakultak a Hazafias Népfőrdő megyei, járási, városi, községi bizottságai. A népfőrdő szerveinek újjáalakítása nagy politikai aktivitást keltett életre. Helyenként téves nézetek is felbukkantak. Ezek eloszlátása nem ment máról holnapra. Legsúlyosabb gondot, a népfőrdőmozgalommal szembeni bizalmatlanság megszüntetése jelentett. (Párttagjaink egy része nem titkolt ellenszenvvel fogadta a nép-

front újjászervezését, attól tartva, hogy ismét hangot kapnak benne az ellenséges elemek.) A mozgalommal szemben jelentkező fenntartások, s a különböző helytelen nézetek leküzdéséhez alapvető segítséget nyújtott a Politikai Bizottság 1957 novemberi határozata, amelyben részletes kifejtést találjuk annak az alapvető elvnek, hogy a népfrempolitika annak az alapigazságnak az érvényesülési kerete, miszerint a szocializmus nem egyesek, hanem az egész nép számára és segítségével épül.

A társadalmi szervezetek tartalmasabb munkája; a tagság eszmei-politikai nevelése szorosan összefüggött a társadalmi és tömegszervezetek pártirányításának új módszereivel. Az MSZMP ebben az irányban is erősítette eszmei-politikai befolyását, s egyidejűleg növelte a társadalmi szervek önállóságát. Abból indult ki, hogy a párt vezető szerepének, tömegbefolyásának növekedését nem a demokrácia szélesítésétől, hanem a demokrácia korlátozásától kell óvni. Ugyanakkor a párt tudatosan törekedett arra is, hogy egységesebb munkamegosztás alakuljon ki a párt és a társadalmi szervek között. Az MSZMP elvi alapon rendezte a párt és a pártönkívüliek viszonyát is. Képviselet és a gyakorlatban is érvényt szerzett annak az elvnek, hogy a társadalom minden dolgozó állampolgára — pártállásra való tekintet nélkül — egyenjogú. Deklarálta, hogy hazánkban, párttisztaság kivételével, bármely funkciót betölthet pártönkívüli is, ha hű a szocializmus ügyéhez.

A megyei pártszervek és szervezetek, a kommunisták tevékenységében összességében a lenini elvek érvényesültek. A tömegmunkában kialakult új, kommunista munkastílus szorosan összefüggött azokkal a kedvező változásokkal, amelyek a pártélet és a pártmunka belső szervezetében végbementek. A felesleges papírmunka csökkentése lehetővé tette és ösztönözte a vezetőket, a politikai munkásokat arra, hogy rendszeresebben és gyakrabban legyenek az emberek között. A munkamódszer változását jelzi, hogy a pártszervek nemcsak a párttagokkal, hanem a pártönkívüliekkel is tanácskoztak, s a döntések előtt meghallgatták a szakemberek véleményét. A pártszervezetek tevékenységében erősödtek a politikai vonások, s háttérbe szorult az operatív jellegű, szervező munka. Ezt a pozitív fejlődést állapítja meg több megyei választott testületi ülés, és 1959 őszén a megyei párttervezet is. Azt is hangsúlyozták azonban a tanácskozáson, hogy a megyében még sok helyen él a szektás dogmatizmus a párttagok körében.

Megyénk párttagságának jelentős része nem értette meg azonnal a párt munkastílusában bekövetkezett változások jelentőségét, a párt és a pártönkívüliek kapcsolatát. Sok tekintetben támaszkodtak még a személyi kultusz éveiben szinte jelszó gyanánt használt „*érvre*”, hogy „*mindenért, ami ebben az országban történik, mi, kommunisták vagyunk a felelősök!*”. Ez a megfogalmazás azt a hibás felfogást tükrözte, amely, annak idején, eltorzította a párt vezető szerepét, lebecsülte a tömegeket, bizalmatlanságot táplált a pártönkívüliekkel szemben. Ezért a megyében, az irányító pártszervektől igen nagy erőfeszítéseket követelt, hogy meggyőzően érvelve elfogadtassák a párttagsággal a lenini figyelmeztetést, miszerint: „*Szó sem lehet semmiféle eredményes kommunista építésről, ha a legkülönbözőbb munkaterületeken szövetségre nem lépünk a nem kommunistákkal...*”.

A párttagság körében folytatott eszmei-politikai nevelő munka kitartást, nagy türelmet és tapintatot igényelt. Ezért a pártvezetés további lépéseket tett, mindenekelőtt az ideológiai színvonal emelése érdekében. Széles tömegeket vontak be a megyében a szervezett pártoktatásba. Évenként a párttagság 60—65 százaléka marxista-leninista képzésben vett részt. Már 1959-ben megkezdte munkáját a marxista-leninista esti egyetem, 105 hallgatóval. Az ideológiai munka fellendülését azonban akadályozta, hogy a vezetők egy része nem szívesen foglalkozott elméleti kérdésekkel. A megyei párttervezet ezért kiemelte: „*Ha biztosítani akarjuk az eddig elért eredményeink tartósságát, és még nagyobb lépések megtételét tűzzük ki célul, akkor emelni kell a párt ideológiai tevékenységét, elsősorban a pártfunkcionáriusok ideológiai munkájának színvonalát. Az ideológiai munka során, ma még egy sor fontos kérdés vár megoldásra. A legnagyobb erőfeszítéseket a szektarianizmus végleges szétzúzása igényli...*”.

Megyénkben is széles körű felvilágosító-nevelő munka során tudatosodott, hogy a párt és a pártönkívüliek viszonya nem fejlődhet revizionista-oppotunista alapon, de nem képzeltető el a párt tömegkapcsolatának erősítése szektás alapon sem, a tömegekkel szembeni bizalmatlanság, türelmetlenség légkörében. A párt szívósan küzdött a fő veszély, a revizionizmus ellen. Meg kellett értenni, hogy a párt soha sem tekintette a tömegeket eszköznek, hanem — a dolog lényegét nézve — a párt a dolgozó tömegek fegyvere. A tömegek szolgálata szabta meg alapvetően a párt viszonyát a pártönkívüliekhez, ez azonban nem jelentett „szolgai szerepet”, a tömegek kritikátlan fetiszizálását. Hiszen amíg osztályok, rétegek léteznek, addig különböző érdekek, helyes és helytelen nézetek, törekvések is jelentkeznek. A kommunisták akkor is a tömegek érdekeit képviselik, amikor fellépnek a káros törekvések ellen, amikor a tömegek szocialista neveléséért, gondolkodásmódjuk megváltoztatásáért küzdenek.

A párt számolt a pártönkívüliek véleményével, kritikájával, és változtatott korábbi munkastílusán is. Szervezeti biztosítékot nyújtott arra, hogy az állásfoglalások, határozatok előkészítésébe bevonja a pártönkívülieket is. Így az agrárpolitikai tézisekről széles körű vita folyt a pártönkívüli szakemberek, a parasztnak bevonásával, a művelődéspolitikai irányelvekhez sok értelmiségi dolgozó szolt előzetesen.

Ezzel a párt nagy segítséget kapott munkájához, s egyúttal feloldódott a korábbi bizalmatlanság is a pártönkívüliek, a tömegek körében. A párt tapasztalatai bizonyítják azt is, hogy a tömegekkel szót lehet érteni a gondokról is, ha érzik, hogy a párt számol velük, bízik bennük.

Így volt ez mindenekelőtt a megye munkástömegeivel. A párt a munkásokhoz fordult, hiszen a párt és a munkásosztály viszonya képezi a párt tömegkapcsolatának alapját. A munkásokkal kialakult kapcsolat volt a feltétele annak, hogy számos helyes intézkedés látott napvilágot. Mindez növelte a párt tekintélyét, és erősítette a munkásokat abban, hogy társadalmunk uralkodó ereje a munkásság. A Központi Bizottság 1958. októberi határozata, a döntést követő megyei vizsgálódás, a helyi intézkedések tovább erősítették a párt befolyását a munkások körében. A munka során megyénkben is sok száz aktivista vett részt a munkásság helyzetének sokoldalú feltárásában, a tennivalók kidolgozásában. A helyzetelemzés különös gondot fordított az új munkásokra, integrálódásuk folyamatára. A párt tömegkapcsolatainak erősítésében jelentős szerepe volt annak, hogy a párt figyelembe vette a munkásság változó összetételét és a különböző rétegek eltérő sajátosságait. Bebizonyosodott az is, hogy a munkások készek felsorakozni a párt mögé. Támogatják politikáját. A KB-határozat ismertetése során, a munkágyűléseken a párt vezetői nyíltan beszéltek a gazdaság, az üzem életéről, az eredmények mellett a gondokról, a hibákról is. A válasz: üzemeinkben új lendületet kapott a szocialista munkaverseny, amelyben a kommunisták mellett a pártönkívüliek ezrei is részt vettek. A verseny sikerét jelzi ez az ezeryi felajánlás, és az, hogy megalakultak a szocialista brigádok, amelyek száma 1960-ban 300-ra emelkedett. Mindezek bizonyítják: a munkásokban erősödött a tudat, hogy ők az ország gazdái, fokozódott bennük a felelősség az üzem, a megye, az ország eredményes fejlődéséért.

Tervszerű felvilágosító munka folyt a parasztság soraiban. A párt világosan látta, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésének fő politikai feltétele a parasztság és a párt közötti kölcsönös bizalom helyreállítása és megerősítése. Ugyanis nemcsak a parasztságban éltek fenntartások a párt politikájával szemben. „*A községi pártszervezetek jelentős része... szektás elzárkózást tanúsított az egyéni-dolgozó paraszttal szemben, inkább elriasztotta, mint közelítette őket a párthoz*” — olvashatjuk a megyei pártbizottság 1959. február 16-i előterjesztésében. Ezzel is magyarázható, hogy 1961-ben a megye 53 termelőszövetkezeti pártszervezetében egyetlen tagot sem vettek fel a pártba.

A kollektivizálás a pártmunka középpontjába helyezte a falusi pártszervezeteket. Az irányító pártszervek, a politikai felelősök segítségével a falusi pártszervezetek munkája fokozatosan javult. Ez együttjárta a falusi alapszervezetek szervezeti megerősítésével, különösen a termelőszövetkezeti alapszervezetek tagépítő munkájának fokozódásával. A párttagok között megyénkben kevés volt a dolgozó parasztnak. Számuk 1962-re 1340-re emelkedett, azonban ez a párttagságnak még mindig csak 8,4 százalékát jelentette. Különös jelentősége volt annak, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése után a nők fokozottabban kapcsolódtak be a pártmunkába. A szektás elzárkózás feloldódta, a párt agrárpolitikájának gyakorlati eredményei erősítették a kölcsönös bizalmat, a megbecsülést, s ez a párt paraszti bázisának növekedését jelentette.

Megyénkben a párt tömegkapcsolatának egyik legnehezebb területe az értelmiség volt. Különösen az ellenforradalom után erősödött az értelmiségellenes hangulat. Irányító pártszerveink szívós, kitartó, politikai nevelő munkát végeztek azért, hogy elfogadtassák és érvényesítsék a párt értelmiségi politikáját. Felléptek a különböző jobboldali revizionista nézetek és az olyan hamis általánosítások ellen is, amelyek szerint az egész értelmiség reakciós. A munka hosszú ideig tartott, de meghozta az eredményt. Az értelmiség száma és aránya gyorsan növekedett, szociális összetétele kedvezően alakult. Ez a fejlődés képezte az alapját annak, hogy 1957 és 1962 között a kommunista értelmiségiek száma háromszorosára emelkedett, közeleli tevékenységük fokozódása pedig segítette az értelmiségellenes nézetek eloszlását. Joggal állapíthatta meg az 1962. október végén összehívott megyei párttervezet: „*Elmúlt az az idő, amikor megyénket értelmiségellenesnek neveztek. Ma már kölcsönös a bizalom, a megbecsülés, a közös alkotó munka szellemében fejtjük ki tevékenységünket.*”

Az 1960-as évek elejéig szocialista alapokra helyeztük a társadalmi, a gazdasági viszonyokat Nógrád megyében is. Ebben természetesen azonban azok a módszerek, formák és erőfeszítések sem, amelyek útján ez a politika érvényesült. Történelmi küzdelem volt ez, szívós eszmei-politikai harc, amelyet a kommunisták vívtak meg. A harc nehézségét csak fokozta, hogy nem ritkán a „saját” hibák, „saját” tévedések ellen is küzdeni kellett. S a harc ebben az értelemben is eredményes volt. A megye párttagságának eszmei-politikai egysége, a lakosság felsorakozása a párt politikája mögé, a kommunisták és pártönkívüliek minden korábbinál szorosabb összefogása és alkotó együttműködése Nógrád megye szocialista továbbfejlődésének biztos alapjává vált.

dr. Bandur Károly

Tallózás az Ünnep ürügyén

Méltóképp ünnepelni: emberléptékű „feladat”. Nemzeti sorsfordulónk piros betűs napjait minden esztendőben — kivált az úgynevezett kerek évfordulókon — társadalmi méretű tiszteletadás övezi. Kétségkívül sokat változtak három évtized során legjelesebb ünnepünk köszöntésének formái is: disztelenebbül, kevesebb pátozzsal, de emberközelibben, érzelemgazdagabban, a számvetést jövőt formáló terveinkkel egyesítve, további alkotásra, cselekvésre ösztönözve emlékezünk annak a napnak a hőseire, amely mérföldkőként emelkedik történelmünk országútján — nem kevesebbet, mint évszázados szolgátságunk végét jelezve. A *felszabadítás*, *felszabadulás* szavak értelmét leggyakrabban és legtermészetesebben úgy értjük: a szabadság birtokában országunk a nép hazája lett, a békét a szocialista világrendszer ereje biztosítja. Egy fél emberöltőnyi tapasztalat azonban mostanában már azt is kimondatja velünk, hogy e kifejezések többértelműek s, hogy harminc évvel ezelőtt megteremtődött ugyan a legfontosabb: a feltétele annak, hogy embermódra éljünk, a felszabadulás azonban nem egyetlen mozzanata volt életünknek. Méltóságra, öntudatra, kultúrára van szükségünk: újfajta ember rajzásánál bábáskodunk.

A folyóiratok, napilapok ünnepi megemlékezéseit, vezércikkeit olvasva több helyen találtunk rá az ilyen csengésű, „szabálytalan”, de felelősséggel, elkötelezettséggel leírt gondolatokra. A felszabadulás folyamatát — írja Faragó Vilmos a Népművelés áprilisi számában —, „amely visszazuhanásokkal és előrelendülésekkel egy beláthatatlan történelmi szakasz napi harcfeadatait kínálja, pontosabban nem is kívánja, valósággal ránk kényszeríti, mert az adott lehetőségek birtokában okunk-jogunk sincs mástól számon kérni a szabadságot: felszabadulnunk nekünk magunknak kell. Annyi a miénk, amennyit kivevünk magunknak. És a helyzetet csak könnyíti, de egyszersmind bonyolulttá teszi, hogy akikkel verednünk kell, azok is mi magunk vagyunk”. Az ellen a felfogás, szemlélet ellen emel szót a szerző, amely megszokássá gépiesíti, szertartássá, kötelező penzumává merevíti esetenként azt, „ami a legszemélyesebb magánügyünk is lehetne”. Aktuális figyelmeztetése, hogy a számvetésekben is az embert kell keresnünk, „akinek felszabadulása mértékét nem is lehet mindig számokban kifejezni. Pedig a felszabadulás évfordulója elsősorban erre jó: megmérni, hogy mennyire szabadultunk fel. Hogy mekkorát nőttünk. Hogy mennyit csökkent rajtunk a történelem gerincgörnyesztő nyomása. Hogy mennyire egyenesedtünk fel. Hogy mennyire közelítettük meg az egészséges gerincű, felszabadult ember magasságát”.

Hasonló hétköznapi gondolatok jegyében fogant az áprilisi Kritika ünnepi köszöntő-

je is Mesterházi Lajos tollából. „Megvan a hatékonyság mértéke, és azon túl minden — a legőszintébb jó szándék is — tartalmát veszti, formális lesz. Tehát félttem a magam szentjeit, amikor ünnepelni kezdünk. És miért szemérmeskedjem: a felszabadulás az életem legnagyobb élménye, mindig velem marad — ha úgy tetszik — szent emlék. A »mindig«-et úgy is érteve, hogy »szüntelenül«. Ha meglátok egy falusi víztornyot, belém dobban a felszabadulás” — írja. Bizonyára sokak mondandóját fejezi ki, s joggal tarthat igényt gondolat-társításra, azonosulásra, amikor — bár fékezetlen indulattal — nekitámad az eredményeink árnyékában meghúzódó igazságtalanságnak, szívtelenségnek, idegtépő intrikának. „... föl kéne léleken is szabadulni már! A tehetségtelen akarnokok, a kiskirályok és mesternyalnokai, a pletykahölgyek és a »törlesztők« alól... A sértőket kell olyan helyre tenni, ahol nincs hatalmuk mások fölött!... Folytassuk tehát a felszabadulás művét! Mert van még tennivaló.”

„Egy emberöltőt éltem — de a sorsom történelem és ezerévnnyi” — Váci Mihály sorait mottóként írhatnák szinte valamennyi jubileumi kiadvány, emlékkönyv lapjaira, de talán legjobban a Szépirodalmi Kiadó ünnepi antológiájának, a „Jelenlét”-nek a margójára illene. E válogatás költői, írói ugyanis többségükben Váci Mihály kor- és nemzedéktársai voltak. olyanok, akiknek személyes élményük volt még az önmagát túlélt társadalom, a háború, a fasizmus, s személyes élményük volt már a felszabadulás, a győzelem, az újjáépítés heroikus küzdelme, olyanok, akiknek felnőtt életük három évtizede „elejétől végéig sűrű történelem”. Ők maguk tették is, hogy az legyen, hiszen „mindnyájan ezt a harminc évet a közélet erőterében — vonzásában-taszításában — élték meg emberként, íróként”. Műveikből azért lehetett „Jelenlét” címmel kötetet szerkeszteni, mert a középnemzedék, az úgynevezett derékhad olyan képviselői ők, akik soha „nem húzódtak fedezékbe”. „Az emberi természet, az írói alkat szerint, mikor milyen harci kedvvel, mikor milyen táborban, nem ritkán szemtől-szembe egymással, de közös vonásuk maradt szétszóródva is meg a magányban is: a történelmi jelenlét.” Mindezek alapján jogos volt a szerkesztőknek — Benjámin László, Doboz Imre, Fekete Gyula és Vészi Endre, akik maguk is reprezentánsai e nemzedéknek — abban reménykedni, „hogy e kötet, egy történelmi korszakot szélesen átfogó és sokfelől átvilágító írásaival, hozzátehet néhány vonást jelenkorunk hiteles rajzához... de talán azt is jelezheti egyben, hogy az elmúlt három évtized küzdelmes írói eredményei, közéleti élményei nemcsak a múlt megítéléséhez adnak távlatokat, de távlatokat nyitnak a jövő felé is”.

Az előbb idézett publicisztikai írásokkal szemlélete rokonítja e műfajilag „rende-

zetlen” kötetet. Harmincnégy író puritán, szabálytalan, de őszinte tiszteletadása sugárik lapjairól: öröm örömeink felett, aggodás, harag — önmagunkért s nem ellenünk. Emberi sorsok rajzolata e gyűjtemény „csendőrában” és békétlenül. Ilyenek vagyunk: „koránkelők” s világot látványgyök, főnökök és beosztottak, rokonok és rokonítottak, szeretünk és szeretettünk, az ÉGRE vágyunk és várjuk a Mikulást, az „idegek korát” éljük, „villámfényűek indulataink” s van „amiről nem beszélünk”. S hogy mit kell tenniük értünk, nekik íróknak, költőknek a „szép szó” erejével, azt Simon István fogalmazta meg: „... ezt az önmagába terjedt / világot kell, hogy segítse, az embert, / kilépni legvégső béklyóiból.” Vagy Sipos Gyula: „Emeld a szekeket, Valjean! / Hogy továbbmehessen.”

Természetes, hogy a hétköznapiokon is mindegyre fokozódó érdeklődés a szovjet nép, társadalom, kultúra iránt újabb lendületet kapott a jubileum kapcsán. Széles körű várakozás előzte meg az ünnep tiszteletére életre hívott új folyóirat: a „Szovjet Irodalom” megjelenését is. A lap moszkvai és budapesti szerkesztő bizottságát — élükön Szavva Dangulovval és Király Istvánnal — Kádár János üdvözölte az első szám „beköszöntőjében”: „Kívánom a folyóirat szovjet és magyar szerkesztőinek, hogy közös munkájuk, a lap magyar változata sikeresen teljesítse nagy fontosságú hivatását. A folyóiratban megjelenő művek ösztönözzék a magyar irodalmat is. járuljanak hozzá az írói, művészi, alkotói, baráti kapcsolatok további gazdagodásához. Kötelezze a szerkesztőket az, hogy népünk őszintén érdeklődik a testvéri Szovjetunió valóságát, a szovjet nap életét magas művészi színvonalon tükröző irodalom iránt... S végül azt kívánom, hogy a Szovjet Irodalom magyar változata ne csak olvasmányt jelentsen a magyar közönségnek, hanem váljon a kulturális és tömegpolitikai munka egyik szervezőjévé; járuljon hozzá a Szovjetunióval, a Szovjetunió népeivel való szoros testvéri kapcsolatainak további gazdagításához, erősítéséhez” — írta egyebek között pártunk első titkára.

Eddig sem tudtunk keveset a szovjet irodalomról. Csak egyetlen példát erre: 1959-ben, 1967-ben és legutóbb az elmúlt év végén — „Napjaink szovjet irodalma” címmel — jelent meg tanulmánykötet az „eligazítás” szándékával. E kötetek jelentőségét abban mérhetjük, hogy könyvkiadásunk és folyóirat-szerkesztésünk — elsősorban a Nagyvilág — jóvoltából volt bőven olvasmányélményünk, amelyhez „főzödöt” igényeltünk. Mindezek ellenére minőségileg új szakasza kezdődött e folyóirat megjelenésével a szovjet irodalomban magyar nyelven való tájékozódásnak. Elsősorban az ismeretszerzés rendszeressége, folyamatossága biztosított ezáltal. Már az első számból is kiderül: a lap nem ragasz-

codik szorososan a címéhez, s más művészeti ágak bemutatására is módot kínál. Az is valószínű, hogy — bár a bemutatkozó szám még csak érzékelteti, s nem bizonyítja ezt — nemcsak a szovjet-orsz irodalmi ismereteink bővülnek majd e folyóirat olvastán, hanem jobban megismerjük más népek, köztársaságok kultúráját is.

S mi az, amit a Szovjet Irodalom első számából különösen figyelemre méltónak találtunk. Erősen szubjektív megközelítésben íme a sorrend: a közelmúltban fiatalon elhunyt, rendkívüli tehetségű Vaszilij Sukšin elbeszélései, Vaszil Bikovval készített interjú a szovjet háborús irodalom kérdéseiről és Leonyid Martinov vallomása az orosz és a magyar irodalom, költészet találkozásairól, kézfogásairól. Az hiszem, aki már — akár saját élvezetére is — gyürkőzött valaha műfordítással, szívesen olvas két nyelven egyugyanazon írást, összevetve azokat, tanulva a szakavatott tolmácsoktól. Első ízben V. Raszputyin elbeszélését olvashatjuk ily módon: eredetiben és Nikodémusz Elli fordításában.

A Szovjet Irodalom eddig angolul, franciául, németül, spanyolul, japánul, lengyelül, csehül és szlovákul jelent meg. Kilencedik nyelvként — őszinte örömeinkre — a magyar is felsorakozott.

Csongrády Béla

A felszabadult Nógrád megye 30 éve

Hazánk felszabadulásának 30. évfordulóját ünnepeljük. Ebből az alkalomból rendeztek a salgótarjáni Nógrád megyei Munkásmozgalmi Múzeumban időszakos politikai, dokumentációs kiállítást *A felszabadult Nógrád megye 30 éve* címmel.

A kiállítás rendezői — dr. Molnár Pál és Szvircek Ferenc — változatos eszközökkel — fényképek, táblázatok, makettek, modellek, valóságos tárgyak, ipari termékek, eredeti dokumentumok felhasználásával — mutatják be történelmünknek ezt az eseményekben és eredményekben oly páratlanul gazdag korszakát. A rendezés jól alkalmazkodik a korlátozott területi lehetőséghez és a múzeumlátogatók igényeihez; az értelemhez és az érzelemhez egyaránt szól.

A múzeológusok a jobb áttekinthetőség céljából megyénk harminc éves fejlődését témákra osztották. Ezek közül az első és legfontosabb terület a politikai és társadalmi élet, az itt bekövetkezett fejlődés és változás bemutatása. A kiállítás a Nógrádi Sándor vezette partizáncsoport tevékenységének ismertetésével „indít”, majd részletesen és látványosan mutatja be a megye felszabadításának mozzanatait.

1944. december 31. — a megye felszabadulásának, s egyben az új, boldogabb élet indulásának kezdete. A felszabadulás az a meghatározó esemény, amely minden döntő és lényegi változás eredője, mindazoknak az eredményeknek és sikereknek kiindulópontja, amelyeket népünk az elmúlt három évtized alatt politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális téren elért. Az új-

jaépítés, a bányák és gyárak, az iskolák, intézmények államosítása, a munkásosztály politikai hatalmának megszerzése egy-egy lényeges állomása országunk történetének.

Az 1948-ban megkezdett szocialista építés dinamikus fejlődését tények, számadatok bizonyítják. Tablók, grafikonok szemléltetik a megye ipari beruházásának alakulását, a foglalkoztatottság, a társadalmi átrétegződés, az életmód és az életszínvonal változásait. S mintha tükörben néznénk, úgy rajzolódik ki előttünk múlt- és jelenbeli életünk. A kiállítás híven bizonyítja azt is, amit már a ma tizenévesei is közvetlenül tapasztalhattak, hogy a megye életében soha korábban nem volt olyan erőteljes és szembetűnő a fejlődés, mint az utolsó 10 esztendőben. Salgótarján, a megyeszékhely modern — építészete révén Európa-hírű — ipari várossá lett; másik, nagymúltú városunk, Balassagyarmat is napról napra változik, új, iparosodott arcot ölt. S az élet egyre szebb és tartalmasabb lesz a nagyközségekben, a megye kis falvaiban is. A szocializmus néhány évtized alatt bepótolta az úri Magyarország évszázados mulasztásait.

A kiállítás — amely (a teljesség igénye nélkül, természetesen) megélt és mai valóságunkkal ismerteti meg a látogatót — az alkotó, a teremtő embert, a dolgozó népet dicséri, aki a párttal egyre szorosabb egységben, a párt vezetésével érte és éri el sikereit. A történelmi hűséghez és igazsághoz ragaszkodva, sablonok nélkül tárul fel megyénk történelme, s éppen ez a torzítás-tól mentes, őszinte ábrázolás a tárlat legfőbb erőssége. Meggyőző ereje ebben rejlik. Nem egyszerű illusztráció vagy statisztikai jelentés az, amit látunk — több annál, mert az összefüggésekre is rávilágít. S így tudja elérni eredendő célját: az érzelmi-értelmi ábrázolás segítségével a hazafiság (az egészséges lokálpatriotizmus) és a proletárinternacionalizmus érzésének erősítését.

A kiállítás művészeti tervezői és kivitelezői, Presits Antal és Szujó Zoltán jól oldották meg a nehéz feladatot. A múzeum közismerten parányi helyiségeihez, szűk folyosójához illő, alkalmazkodó, látványos kiállítást készítettek. A felületek „széthúzásával” elkerülték a zsúfoltságot; szellős, áttekinthető a tárlat.

A tartalom és a forma egységét pompásan példázó kiállítás hasznos ismereteket nyújt, jól tölti be közművelődési feladatát, s egyúttal kiváló alapul szolgál a tervezett, új salgótarjáni múzeum anyagához.

S. L.

Pedagógiai Napok '75.

Tizenegyedik alkalommal rendezték meg megyénk pedagógusai és népművelői számára Salgótarjánban a Pedagógiai Napokat, aminek programja a tizenegy évvel ezelőtti induláskor még csak a megyeszékhely nevelőire terjedt ki, ma azonban már az egész megye pedagógusainak tájékoztatását szolgálja — aktuális politikai, ideológiai és szakmai kérdésekről. Az ez évi rendezvénynek különös jelentőséget kölcsön-

zött hazánk felszabadulásának 30. évfordulója és pártunk XI. kongresszusa: az előadások, konzultációk és viták középpontjában szocialista társadalmunk három évtizedes eredményei, az MSZMP legfelsőbb fórumának határozatai és a Programnyilatkozat fő gondolatai álltak.

Nevelőmunkánk az elmúlt években sokrétűvé és bonyolulttá vált. A nevelési intézményeknek (óvodáknak vagy középiskoláknak egyaránt) egyre nagyobb részt kell vállalniuk a szocialista embereszmény megformálásából. Nem közömbös számunkra, hogy milyen mértékben tudjuk az ifjú nemzedéket felkészíteni az életre, márpedig az iskola a szocialista társadalmi tudat kialakításának és fejlesztésének egyik legfontosabb területe. Ezért nem elég csak ismereteket nyújtani fiataljainknak. Olyan emberré kell nevelni őket, akik életük céljának tekintik a munkát, az aktív tevékenységet, az alkotást, a szocialista társadalom őszinte hívei és egyéni boldogulását a társadalom szebbé és jobbatételével akarják megvalósítani.

Társadalmunk minden lényeges célja valamilyen módon és formában összefügg az oktató-nevelő munkával. A nevelés hatóköre kiterjed az egész lakosságra. Ezért ha a társadalom fejlődik, ennek megfelelően szükségesszerű továbbfejleszteni a nevelői tevékenységet is. Ha lépést akarunk tartani a fejlődéssel, időről-időre szembesíteni kell pedagógiai munkánkat a változásban jelentkező új szükségletekkel és igényekkel. A szocialista társadalom pedagógusa mindig keresi az újat, a céloknak jobban megfelelő, ami szocialista pedagógiánk birtokában nem az elvek feladását vagy megváltoztatását jelenti, hanem azok gazdagítását és elmélyítését. És a pedagógiai kísérletek szélesedése azt mutatja, hogy nevelőink közül mind többen végzik nagy gonddal és felelősséggel ezt a tevékenységüket.

Nevelőmunkánk elválaszthatatlan azoktól a jelentős társadalompolitikai intézkedéstől, amelyek az ifjúság, a nők és a munkásosztály társadalmi szerepét, súlyát hivatottak fokozni. Három évvel ezelőtt jelent meg pártunk közoktatáspolitikai határozata. Ezen fontos döntések megvalósításában nevelőink úgy vesznek részt, hogy a lehető legoptimálisabban valósítják meg a közoktatáspolitikára háruló feladatokat.

Feladataink nagyok, megvalósításuk szilárd politikai és ideológiai állásfoglalást, valamint szocialista világnézetet követel nevelőinktől. Ehhez igyekezett a rendezvénysorozat már az első napon segítséget nyújtani pártunk XI. kongresszusának határozatai ismertetésével. Hiszen nevelőinket már a választások időszakában élénken foglalkoztatták a politikai irányvonal alakulásának kérdései, helyeslik az MSZMP politikáját, azért annak megerősítését várták a pártkongresszustól is. Ugyanakkor a művelődésben és a politikai élet más területén tapasztalt negatív jelenségek alapján kifejezésre juttatták a politikai feladatok következetesebb megvalósításának igényét, a szocialista értékeket határozottabban érvényesítő törekvések támogatásának szükségességét. Pedagógusaink többsége igényli a rendszeres politikai tájékozódást, ezért szükség van arra, hogy a Pedagógiai Napok

rendezvényei keretében a politikai gyakorlat mélyebb, ideológiai összefüggéseire hívjuk fel a figyelmüket.

A szakmai tanácskozásokon — valamennyi szekcióban — áttekintették az érintett terület harminc évnyi eredményeit is, amelyek az évfordulóra emlékezés mellett egyben alapul is szolgálnak a munka továbbfejlesztéséhez.

dr. Gordos János

Az 5. Salgótarjáni Tavasz Tárlat

Két jubileumot köszöntött ez az idei seregszemle a salgótarjáni József Attila Művelődési Központ üvegcsarnokában: egy országosat — felszabadulásunk harmincadik évfordulóját — és egy szerényebbet — a maga ötészendős fennállását. De hát nem túlzás ezt a kettőt így, egy lélegzetre emlegetni? Elvégre az egyik egy egész világ létünéért és — ami még fontosabb — egy másik születésére emlékeztet; a másik, a tárlat címe elé írt ötös szám a „képzőművészet belügye”...

Nos, nem! Először is azért, mert a képzőművészetnek nincsenek belügyei, nincsenek a világtól független, önmagukért való gesztusai: a mű akkor válik értelmes egészé, ha közönséget kap, ha kiállításra kerül. Például ide, a József Attila Művelődési Központba, a salgótarjániak évről évre várt, s most ötödször megnyitott Tavasz Tárlatára. Amely — és ez a másik ok, amiért nemhogy indokolatlan, de egyenesen elengedhetetlen e két jubileum összekapcsolása — aligha született volna meg máskor és más társadalmi körülmények között.

Mecénásnak lenni ugyanis nemcsak szép, de egyszersmind nagyon nehéz feladat. A gazdagság, a pénz egymagában kevés hozzá. Közösség is szükségeltetik, amelynek számára és — nem helyette, hanem vele együtt — nevében a művészetet támogató alkotásokat kér és kap. És ezt a közösséget nem alakíthatta ki más rend, csak az, amelyik ama harminc esztendővel ezelőtti 1945-ös évben megszületett: amelyik — történelmünk során először — valóban kielégítette a társadalom minden rétegének és osztályának elemi szükségleteit, amely mentesítette őket a létbizonytalanság szorongásaitól, föloldva ezáltal szellemüket is a nyomor béklyózatosságából, hogy szabadon és nyugalommal járhasssa be, fedezhesse föl mindazokat a tájakat, amelyekre addig pillantani se volt érkezése.

Messze kalandoztam, látszólag, a Tavasz Tárlattól. Pedig — éppen most érkeztem el hozzá. A szellem dolgainak felfedezését ugyanis a tudatos megismerés követi, ezt pedig a tudatos választás és támogatás. Szóval az, amit mecenatúrának szoktunk nevezni, s amelynek egyik fóruma és gyümölcse éppen ez a tavaszonti ismétlődő, s mind nagyobb visszhangot verő seregszemle.

Képzőművészetünkben és közönségünkben ugyanis a legtöbbben túljutottak már a

Tavaszi Tárlat egyszerű tudomásulvételén: aki csak egyszer is itt járt, s megnézte anyagát, vagy legalább kézbe vette katalógusát, pontosan tudja, hogy súlya szerint ez a kiállítás valóban országos jelentőségűvé emelkedik. Súlya szerint... s ez nagyon fontos dolog! A bemutatók minőségéről ugyanis nem résztvevőinek száma szerint dönt, hanem úgy, hogy ki és milyen munkákkal tartja szükségesnek ki-rukkolni fórumán. És ebből a szempontból az 5. Salgótarjáni Tavasz Tárlat igazán kitesz magáért: méltó a városhoz, amely befogadta és a környezethez — modern építészetünk egyik legszebb épületgyűjtéséhez, s körében Varga Imre és Somogyi József szobraihoz —, amely otthonát, a József Attila Művelődési Központot körülveszi.

De lépünk be most már a kapun, s lássuk: mit is kínál hát 1975-ben a Tavasz Tárlat!

Tartsunk hát sorrendet — persze jelezve, hogy ez nem jelent egyszersmind „értékrendet” — és kezdjük el a művek szemügyrevételét a szobrokkal. Ahogyan a rendezés is kínálja: hiszen Kő Pál két műve, a Deilla és a Kossuth aligha véletlenül került a kétkarú lépcső száraitra, szinte a bemutató fogadóbizottságként. Ez a két szobor — és mellettük a harmadik, az Anyám könyvei — Kő Pál fontos lépéséről informálja a vele találkozókat, és megmutatja, hogy újra meg újra képes magának megteremtteni a kifejezéshez szükséges szabadságot, hogy önmaga „szabályaiból” és a közmegegyezés konvencióiból egyaránt képes kitörni — ám anélkül, hogy a rendről, a képi beszéd logikájáról, a plasztikai tér- és formateremtés törvényeiről egy pillanatra is megfélemedne.

Kő Pál munkái persze nem a tárlat egész szobrászati anyagát jelentik... s fontosságuk leszögezése sem mondja azt, hogy jelentőségük a többi mű ellenére érvényesül. Idősb Szabó István életes faszobor és szépen munkált márvány portréja (a Gáborka feje) is okkal állítják meg a Tavasz Tárlaton vendégeskedőket. S nemcsak azért, mert a márvány szobor újra megkérdőjelezi: nem skatulyázzuk mi túl hamar és túl egyértelműen az embereket? — hanem azért is, mert kollekciónk egy más oldalról bizonyítja, milyen sokoldalú anyag a szobrászatban oly soká és oly méltatlanul mellőzött fa — lám, életművek építhetők rá. A többi szobrász: Borbás Tibor, akitől most a tavalyinál egyszerűbb munkát — Garcia Lorca aremását — láthatunk, Hadik Gyula — akinek elsősorban Madách-feje érdemel említést —, Varga Éva — kitől három reliefet láttunk —, valamint Czin-der Antal és Kovács Béla — akik a bemutató éremanyagát adták — ezúttal inkább kíséretet (igaz, éppen nem méltatlan kíséretet) adott e két felismertető kollekciónkhoz.

A grafikákra terelve immár a szót, mindenekelett meg kell ismételni a bevezetőben mondottakat: a Tavasz Tárlat grafikai kollekciónk beteljesíti a vele szemben támasztott jogos várakozást. Igaz, a részt venni akarók erre a kiállításra is az utóbbi évek, vagy termékenyebb korszakukat élőléről beszélve, hónapok termésének legjavát küldték be. Bálványos Huba Bányá-

szok című lapja, Czin-der Ferenc Radnóti-sorozata, Csohány Kálmán Rajz egy Radnóti-vershez című munkája, Feledy Gyula három Kassák emléklap-ja, Hibó Tamás Ádám és Éváj-ja, Pethő János Két ember-e, Pásztor Gábor Ablak-a és Zala Tibor Kompozíciója bizonyosan ezek közé tartozik. Körük — technikai-stíluskritikai szempontból — nem nyújt meglepetéseket: ki-ki a maga nyelvét beszéli, a saját, ismert eszközeivel fogalmazza meg az emberségről, a felszabadulásról, az új életről, s a világ még mindig — és újra — fenyegető veszedelméről való nézeteit. S ezek a felelősen választott és átértékelődött közlendők azok, amelyek mégis fölemelik ezt a kiállítást... S erre jó lesz alaposan odafigyelni: grafikumművészetünk ugyanis — többen megjegyezték már — a hatvanas évek közepéig-végéig tartó kiugró ütemű fejlődése után az utóbbi időben valahogy körbejárni látszik. Művelői elérték, vagy megközelítették a technikai optimumot, ám birtokát nem úgy használták ki, ahogyan lehetett volna: valahogy úgy dolgoztak, mintha egy eposzok teremtésére hivatott költő csak bukólikus pásztori énekeket merne és akarna zengen... Ám itt, a József Attila Művelődési Központban felvonuló grafikák közt mintha felborulna ez a „tradíció”, eltűnik a lefojtottság.

A Salgótarjáni Tavasz Tárlat festészeti anyagának különlegességéről: kitűnő grafikusaink érdekes és érdemes képeiről már tavaly is ejtettünk szót. Mostani kollekciónk pedig arról győz meg, hogy éppen nem méltatlanul: Barcsi Pál Hazai emlék-e és Lukovszki László két képe jó színvonalról, következetes munkáról tanúskodik. Tevékenységükkel ugyanúgy nyer a magyar piktúra — és szűkebb pátriájuk művészeté —, mint annak a két fiatal festőnek: Nagy Elődnek és Mészáros Géának a munkálkodásával, akiknek a városban és a tárlaton való szereplése egyformán nyereség, folytatni és kibővíteni való törekvés. Figyelemre méltó lépést tett az elmúlt esztendőben Lóránt János is — és eredményeit örömmel regisztrálhatjuk a mostani kollekciónkban. Annál inkább, mert nem is oly régen még úgy tűnt: színesedési kísérlete, palettájának gazdagodása feloldja képeinek szikár szerkezetességét, megfosztja munkásságát attól az erénytől, amely karakterének gerincét jelentette. Szerencsére, az aggodalom alaptalannak bizonyult! A színektől Lóránt János festészete új erőt kapott, anélkül, hogy fel kellett volna adnia régi erényeit.

Végül: az iparművészekről. Jelenlétük, bár ezúttal kisebb kollekciónk szerepelnek a Tavasz Tárlaton, mint az elmúlt esztendőben, változatlanul fontos: a város iparának kultúráját jelzi — és inspirálja, reméljük — amit élénk tárnak. Takács Géza és Hamza Erzsébet üvegei munkásságuk elmélyüléséről tanúskodnak, Horváth Sándor kerámia reliefje pedig még így, vázlatként is mutatja — végleges változata érett, jól működő mű. Mészáros Erzsébet gobelinjeinek kritikáját is jól végezte a zsüri, amikor Ünnepek című kompozícióját a felszabadulási pályázat keretében díjazta — hisz döntése, ezzel mindenki egyetérthet, eredményes kísérleteket jutalmazott.

Horváth György

Am a célok, és dédelgetett álmok még kiskiúsan szeplősek. Sok még a véletlenszerűség, az „alkalmi” munka abban, ami van — ha az összesség magában hordozza is a maradandóvá nemesítő program értékeit.

A művészet fészekrakását döntően befolyásolja az a közeg, ami-be beépül; ahol vára lehet (vagy nem lehet) az általános társadalmi tudatformálásnak, ahol igazán természetes otthonra találhat (vagy menekülnie kell).

Vizsgálat tárgyává kell tehát tenni, mit kíván egy bizonyos társadalom; miként legyen a művészeti élet adekvát tükré a konkrétan adott társadalmi, gazdasági szituációnak.

Nálunk, ahol az ipar, a nagyüzem szabja meg a gondolkodás és életmód táguló határait, az iparművészet jelenléte szinte nélkülözhetetlen. Az üvegyári tervezőművészek, a romhányi keramikusművészek, az önállóan alkotó iparművészek mind jelentősebb szerepét kell számbavennünk a megye művészeti életének jövőjét illetően.

A gobelin „szolgáltatában”

Szerencsésen alakul a megye művészeti élete, pezsgő sokrétűsége most alakul igazán. A salgótarjánj zománchiennálé, szabadtéri szoborkiállítás, tavaszi tárlat ma már mind jobban, országos jellege folytán egyre látványosabban bomlik ki a (ma még elsősorban képző-) művészet nógrádi karaktere. A festészet, szobrászat, grafika rangos, országosan is számontartott eredményei láttán sikeresen kapcsolódnak Nógrádhoz a fővárosban és az ország más tájegységeiben alkotók.

Mészáros Erzsébet iparművész ez utóbbiak közül való. Salgótarjánban él és dolgozik, megyei és országos kiállítások ismert alkotója, az 'ez évi felszabadulási pályázat Heves megyei nagydíjasa. Művészete egy reneszánszát ígérő műfajhoz kapcsolódik — a gobelinhez, azaz falkárpithoz.

Amíg a leélt korok az otthont otthonossá tevő falkárpitokat a síkművészet határterületére szorították, addig ma a textilművészet többet akar; lerombolni a konzervatív szemléletet, új funkciót teremteni azáltal, hogy a mű és környezete táguló több dimenzióssá gazdagodik. A textillel sajátosan alakított térélmény természetesen nem lehet szobrászat, de funkció nélküli alakzat sem. Ennek tisztázása a művész feladata. Mészáros Erzsébet ilyen szempontból biztató úton jár: falkárpitjai mellett az 1974-es Tavaszi Tárlaton „Fehér Oszlop” címmel bemutatott tértextilje mutatja azt a kísérletező kedvet és tehetséget, ami eddigi eredményei után a fiatal iparművészek rangos sorába emeli.

×

— A gobelin anyagánál fogva igen költséges műfaj, ennek ellenére napjainkban új virágzásnak indult; hogyan szolgálja, szolgálhatja a szélesebb tömegeket?

— Az emberek a mindennapi életben jelenlevő tárgyakban a funkció mellett a szépséget, a formatisztaságot is keresik. Az iparművészek által alkotott tárgyak (sokszor életfontosságú használati tárgyak) az ipari tömeggyártás révén napi szükségletet elégítenek ki. De az iparművészetnek van olyan ága is, amely eltávolodott a mindennapi élet közvetlen létszükségleteitől és egy szintre emelkedett a képzőművészettel. Ilyen többek között a gobelin.

A középkorban a kastélyok falait díszítette és — védett a hidegtől. A világ legregébbi és méreteiben is lenyűgöző gobe-

linje, az Angers-ben található „Apokalipszis”, a biblia jeleneteit ábrázolja, bizonyos szellemi szükségletet elégített ki már, mert a szemlélő leolvashatta róla a bibliát. Ebből a példából látni, hogy a gobelin közösséget is szolgált a történelmi korok folyamán, nem volt minden esetben kizárólagos magántulajdon. Esztétikai értékkel bírt, a széles tömegeket gazdagította. Egy-egy katedrális tulajdonában közkinccsé válhatott az aranyból is drágább gobelin.

Napjainkban a gobelin-művészet megújulását éljük. Az új építőanyagok nagy sík falfelületek létrehozására is alkalmassak egyik-másik középületnél hatalmas belmagasságok, homogén falfelületek jönnek létre. S bár kapnak itt-ott izgalmas, rusztikus falborítást, de az épületbelső otthonosabbá, melegebbé tételére még napjaink építészei is a textilt találják legalkalmasabbnak. Ezen belül a gobelin-kárpitot, ami természetesen ugyanúgy tükrözi, megjeleníti mai modern világunkat, mint az őt magába foglaló épület. A ma emberéhez kell, hogy szóljon, a kor nyelvének megfelelően. Tehát nem a táblakép igényével megfestett, fotonaturális részletességgel teletűzdelt, kartonról készült textilmunkák ezek, mint az előző történelmi korban, hanem a textil anyagjellegének megfelelő, önálló és öntörvényű műalkotások — ahol a textil a domináns.

— Hogyan találhatja meg a helyét egy kisvárosban egy gobelinművész. Mi kell ahhoz, hogy itt jól érezze magát? Nincs-e az országos vérkeringésből kirekesztve? Hogyan áll össze egy életmű, ha csak tervekben marad? Keresi-e azokat az új, olcsóbb anyagokat, melyek hozzáférhetőbbé segítik a megszülető műveket?

— A művészi munkámban nagy felelőséget ér a megfelelő műterem hiánya. Sajnos, hét év után is kisméretű, kétszobás lakásunk egy része „műterem”, ahol szövészke mellett ott állnak az egymásra

rakott képek és a kész gobelinek. Fonalak tárolására sincs megfelelő helyem, nemhogy nyugodt alkotómunkára. Évek óta szeretnék nagyobb méretű szövőszéket, melyet a lakás kis mérete folytán elhelyezni nem tudok. Eddig leszott munkáim saját anyagi fedezettel történtek, ha vásároltak tőlem olykor-olykor, az kiállításról történt. Bár megbízásra többször kaptam ígéretet, egyik sem realizálódott. Újsághirdetésben olvastam, hogy az egyik ígéret tárgya (a nagyméretű modern textilt falikép) már nem aktuális, mással készítették el. Ez hosszú idő óta a megyében levő egyetlen murális textil-megbízás volt.

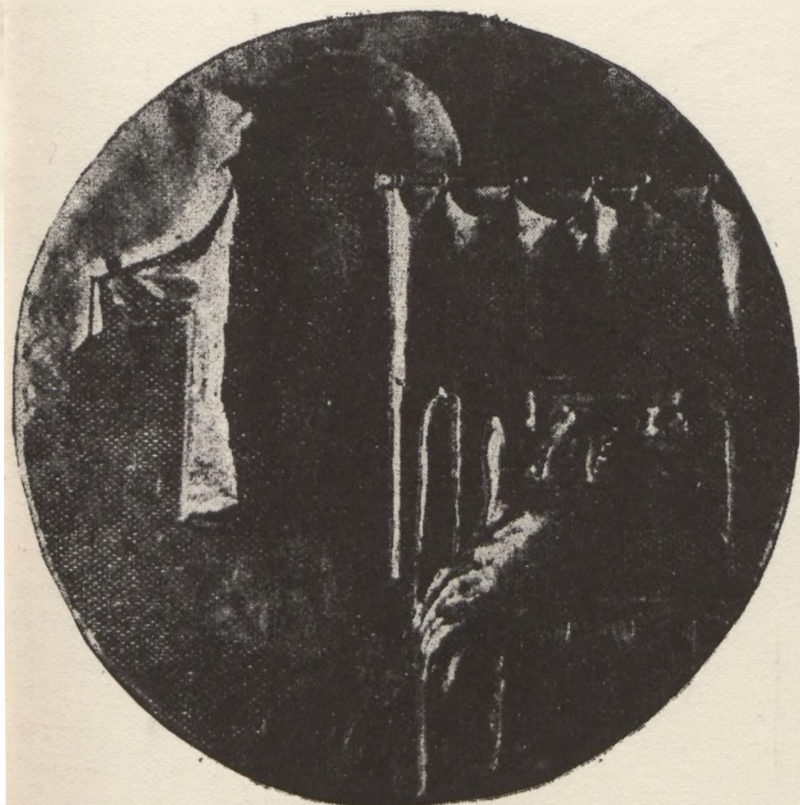
Emberi és művészi szempontból is legfontosabbnak azt tartom, hogy nyitott tudjak maradni a világra. Így lehet csak valami újat, korszerűt létrehozni, hogy önálló, saját stílussá alakuljon, amivel a gobelin nyelven közölhetem gondolataimat. Meg kell ismernem (lehetőleg nemcsak reprodukció után) minden legjobbat, amit ebben a műfajban csináltak. Erre akkor is szükségem lenne, ha nem egy kisvárosban élnék. Maradandó élmény volt számomra például Párizs, a cluny-i múzeum, a legutóbbi lausanne-i textiltiennálé, de a svájci La Sarrazban látott lengyel reprezentatív textiltiállítás is. Az pedig csak természetes, hogy a hazai „anyagot” (beleértve a legújabbakat is) ismerem.

A gobelintervek egy része természetesen valóban csak terv marad. Ez elkerülhetetlen, mert sem elég idővel, sem elegendő pénzzel nem rendelkezik a művész ahhoz, hogy minden tervét végső formában realizálhassa. Hiszek abban, hogy idővel mégis összeáll egy nagyobb anyag. Ha nem hinném, hát valami mást csinálnék. Keresem azokat az anyagokat, amelyek olcsóbbak és amelyekkel gondolataimat ki tudom fejezni.

Czinke Ferenc

BORBÁS TIBOR: GARCIA LORCA

CZINDER ANTAL: MAMA

CZINDER ANTAL: VERONIKA

